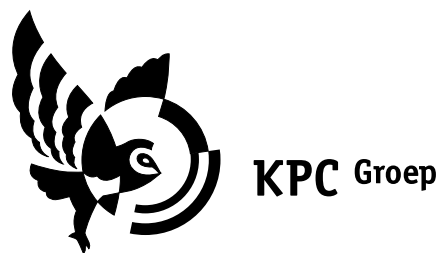

Cultuur Leeft en Leert

Provincie Noord-Brabant

Foto's omslag: OBS De Bienenekolders in Moergestel en OBS De Regenboog in Baarle-Nassau

Overname uit deze uitgave is toegestaan mits met bronvermelding

© 2007, KPC Groep, 's-Hertogenbosch

Inhoud

Inleiding

Cultuureducatie in Primair en Voortgezet Onderwijs	5
Kiezen voor Kwaliteit	43
Cultuureducatie: een Vaste Plek in het Curriculum	62
De Brede School en Cultuureducatie	89

Inleiding

Vier katernen over onderwijs en cultuureducatie

In opdracht van de provincie Noord-Brabant heeft KPC Groep een ondersteuningstraject uitgevoerd voor scholen in het primair onderwijs op het terrein van cultuureducatie. Naast de uitvoering van dit ondersteuningstraject hebben in het kader van deze opdracht ook gesprekken plaatsgevonden met de marktplaatscoördinatoren in de provincie. Zij spelen een cruciale rol bij het krijgen en borgen van structurele aandacht voor cultuureducatie op de scholen binnen hun marktplaats. Zowel bij de marktplaatscoördinatoren als ook bij de scholen leefden verschillende vragen. De meest gestelde vragen zijn de volgende.

- Hoe zitten het primair en voortgezet onderwijs in elkaar en welke kansen zijn er om cultuureducatie een goede plek te geven op deze scholen?
- Voor scholen is het belangrijk goed te letten op de kwaliteit van cultureel aanbod. Maar waar moet op gelet worden en hoe pakken scholen voor primair onderwijs dat aan?
- Een veelgehoorde klacht is dat cultuureducatie 'er bij komt' in het onderwijs. Het is extra bovenop het toch al volle programma van de school. Hoe kan cultuureducatie een structurele plek krijgen in het primair onderwijs?
- Iedereen weet dat cultuureducatie en de brede school een ideaal koppel vormen. Maar wat weten we van de brede school en hoe kan een goede koppeling met cultuureducatie worden gemaakt?

Om een antwoord te geven op deze vragen zijn vier katernen geschreven.

Het eerste katern 'Cultuureducatie in Primair en Voortgezet Onderwijs' geeft basale informatie over het primair en voortgezet onderwijs en de plaats van cultuureducatie binnen het onderwijs. Het bevat informatie over de structuur van het onderwijs, het onderwijsaanbod en de plaats van cultuureducatie in dit aanbod (met speciale aandacht voor de kerndoelen), documenten, taken en verantwoording (met speciale aandacht voor het cultuurbeleidsplan van scholen) en over nieuwe ontwikkelingen en de plaats van cultuureducatie daarin (met speciale aandacht voor scholen die zich profileren op het terrein van cultuureducatie). Het katern wordt afgesloten met een overzicht van relevante literatuur, websites en subsidiemogelijkheden.

'Cultuureducatie in Primair en Voortgezet Onderwijs' levert een waardevolle bijdrage voor marktplaatscoördinatoren om bij het bezoeken van scholen beslagen ten ijs te komen. En ook voor scholen zelf bevat het wellicht nog informatie waar zij hun voordeel mee kunnen doen. De auteurs zijn Nanda van Oorschot (primair onderwijs) en Antoine Gerrits (voortgezet onderwijs).

Het tweede katern 'Kiezen voor Kwaliteit' gaat in op de kwaliteit van cultureel aanbod. Na een begripsverkenning worden twee relevante vragen gesteld en beantwoord, die bij de beoordeling van de kwaliteit van aanbod aan de orde zijn: hoe kan worden vastgesteld of een aanbod kwalitatief goed is en hoe kan worden vastgesteld of een aanbod geschikt is voor het beoogde doel? Daarnaast wordt de meest essentiële vraag gesteld en besproken: hoe kunnen we zorgen voor een aanbod dat iets teweegbrengt bij de leerlingen. Het katern wordt afgesloten met tips voor de evaluatie van aanbod

en een checklist en evaluatieformulier voor leerkrachten en een evaluatieformulier voor leerlingen.

‘Kiezen voor Kwaliteit’ bevat veel praktische informatie, tips en handreikingen. Met dit katern in de hand kan worden voorkomen dat leerlingen en leerkrachten achteraf teleurgesteld zijn over cultureel aanbod op of voor hun school. Het katern is geschreven door Lizzy Tabbers en bevat informatie voor zowel marktplaatscoördinatoren als voor scholen voor primair onderwijs.

Het derde katern ‘Cultuureducatie: een Vaste Plek in het Curriculum’ stelt allereerst vast wat verstaan wordt onder cultuureducatie. En met deze definitie in het achterhoofd wordt verkend hoe cultuureducatie een vaste plek kan worden gegeven in het curriculum van het primair onderwijs. Vele mogelijkheden worden verkend en, vergezeld van praktische tips, besproken. Aan de orde komen de plek van cultuureducatie binnen de vakken en de plek van cultuureducatie met behulp van methoden, thema’s, bepaalde werkvormen, zelf georganiseerde uitstapjes of excursies en met behulp van vakdocenten. Na deze praktische verkenning worden drie belangrijke partners bij het geven van inhoud aan cultuureducatie in de provincie Noord-Brabant besproken: het BisK, Erfgoed Brabant i.o. en de Marktplaatsen Cultuureducatie. Vervolgens worden voorbeelden gegeven van de wijze waarop acht scholen in deze provincie cultuureducatie een structurele plek geven in het curriculum. Het katern wordt afgesloten met een aantal tips.

‘Cultuureducatie: een Vaste Plek in het Curriculum’ levert een goede en praktische bijdrage aan het verkennen en vaststellen van de wijze waarop cultuureducatie een vaste plek kan krijgen in het curriculum van een school. Het katern is geschreven door Lizzy Tabbers en bevat informatie voor zowel marktplaatscoördinatoren als voor scholen voor primair onderwijs.

In het vierde katern ‘De Brede School en Cultuureducatie’ wordt besproken wat een brede school is, waar ze vandaan komt en welk beleid de landelijke overheid voert op dit punt. De meest recente ontwikkelingen op dit beleidsterrein zijn hierin meegenomen. Vervolgens worden verschillende uitgangspunten en scenario’s omtrent samenwerking besproken en wordt het stappenplan van Cultuurnetwerk Nederland besproken. Daarna volgt een praktijkvoorbeeld van de Brede Bossche Scholen. Deze informatie is gebaseerd op gesprekken die zijn gevoerd met twee sleutelfiguren binnen de Brede Bossche Scholen: Arnold Reijnen en Manita Kieft.

‘De Brede School en Cultuureducatie’ geeft inzicht in de brede school in het algemeen en de koppeling van de brede school met cultuureducatie in het bijzonder. Het levert goede achtergrondinformatie voor diegenen die iets willen gaan doen op het terrein van cultuureducatie in de brede school. Het katern is geschreven door Natasja van Boxel en bevat waardevolle informatie voor zowel marktplaatscoördinatoren als scholen voor primair onderwijs.

Wij wensen u veel leesplezier toe en hopen dat de katernen bijdragen aan een goed gevulde rugzak bij het streven naar het geven van een plaats aan cultuureducatie die het verdient in het onderwijs.

Namens de projectgroep Cultuureducatie Primair Onderwijs,

Ria Timmermans, projectleider
oktober 2007

Cultuur Leeft en Leert

Cultuureducatie in Primair en Voortgezet Onderwijs

Provincie Noord-Brabant

Antoine Gerrits (voortgezet onderwijs)
Nanda van Oorschot (primair onderwijs)

Inhoud

1	Inleiding	8
	DEEL 1 PRIMAIR ONDERWIJS	9
2	De structuur van het onderwijs	9
2.1	Indelingen van het onderwijs	9
2.2	De opbouw van een schooljaar en kansen voor cultuureducatie	10
3	Het onderwijsaanbod en de plek van cultuureducatie	12
3.1	Kunst- en erfgoededucatie	12
3.2	Kerdoelen en leerlijnen	12
3.3	Vakken en vakgebieden	13
4	Documenten, taken en verantwoording	15
4.1	Het schoolplan, de schoolgids en het cultuurbeleidsplan	15
4.2	De cultuurcoördinator	15
4.3	De inspectie	16
5	Nieuwe ontwikkelingen en mogelijkheden voor cultuureducatie	17
5.1	De vier scenario's	17
5.2	De drie scenario's van cultuureducatie	17
5.3	De verlengde schooldag	18
5.4	De brede school	19
5.5	Kunstmagneetscholen	19
	DEEL 2 VOORTGEZET ONDERWIJS	21
6	De structuur van het onderwijs	21
6.1	Het advies van de basisschool	21
6.2	Praktijkonderwijs	21
6.3	Vmbo	22
6.4	Havo en vwo	24
7	Het onderwijsaanbod en de plek van cultuureducatie	26
7.1	Onderbouw	26
7.2	Bovenbouw vmbo	28
7.3	Bovenbouw havo/vwo	29
8	Documenten, taken en verantwoording	30
8.1	Het cultuurbeleidsplan	30
8.2	Vouchers	33
8.3	Jongeren en kunst en cultuur	34
8.4	De cultuurcoördinator	35

9	Nieuwe ontwikkelingen en mogelijkheden voor cultuureducatie	37
9.1	Cultuurprofielscholen in het voortgezet onderwijs	37
9.2	De brede school	38
9.3	De verlengde schooldag	38
Bijlage		
1	Literatuur, websites en subsidiemogelijkheden	39

1 Inleiding

Cultuureducatie is een belangrijk onderdeel van het onderwijs. Op de eerste plaats omdat ontwikkeling van jonge mensen niet mogelijk is zonder gebruik te maken van actuele en historische kunst en cultuuruitingen. Daarnaast draagt cultuureducatie bij aan een beter en rijker leerklimaat en biedt het de mogelijkheid voor een visie op leren die verder gaat dan 'dingen van buiten leren'. Bovendien biedt cultuureducatie de mogelijkheid om het sterk in vakken opgesplitste onderwijs te verruimen met vakoverstijgende en betekenisvolle onderwerpen en thema's.

In het kader van het Kabinetmotto 'Meer mensen die meedoen' heeft de regering cultuureducatie prioriteit gegeven door onder andere geld beschikbaar te stellen. Die extra investering heeft tot doel om scholen te helpen een visie te formuleren op de functie van cultuureducatie in het onderwijsprogramma én om deze visie te vertalen in een samenhangend geheel van cultuureducatieve activiteiten.

Dit katern bevat informatie over het primair en voortgezet onderwijs in het algemeen en over de (mogelijke) plaats van cultuureducatie in het bijzonder.

DEEL 1 PRIMAIR ONDERWIJS

2 De structuur van het onderwijs

2.1 Indelingen van het onderwijs

Nederland telt ongeveer 7.000 scholen voor primair onderwijs, waarvan ruim 900 in Noord-Brabant. Het primair onderwijs verzorgt onderwijs voor kinderen tussen 4 en 12 jaar. Er zijn diverse soorten basisscholen te onderscheiden, die op verschillende manieren in te delen zijn.

Onderscheid naar richting

- Openbare scholen
Een openbare school staat open voor kinderen van iedere godsdienst of levensbeschouwing. De school wordt meestal bestuurd door een gemeente, een bestuurscommissie of een stichting.
- Bijzondere scholen
Op een bijzondere school krijgt een kind les vanuit een godsdienstige of levensbeschouwelijke overtuiging. Er zijn veel verschillende bijzondere scholen, zoals rooms-katholieke, protestants-christelijke, joodse, islamitische, hindoeïstische en vrije scholen. Er zijn ook bijzondere scholen waar het onderwijs gebaseerd is op een bepaalde pedagogische opvatting. Dat zijn algemeen bijzondere scholen. Een bijzondere school wordt bestuurd door een vereniging of stichting.

Onderscheid naar pedagogische opvatting

Op scholen met een pedagogische opvatting is het onderwijs in overeenstemming met bepaalde pedagogische uitgangspunten, zoals Montessori, Dalton-, Jenaplan of Freinetscholen. Deze scholen kunnen openbare scholen zijn, maar ook bijzondere scholen.

Onderscheid naar schoolpopulatie

- Scholen voor regulier basisonderwijs
De meeste scholen voor primair onderwijs zijn scholen voor regulier basisonderwijs. Scholen voor regulier basisonderwijs kunnen een bepaalde pedagogische opvatting hanteren en openbaar of bijzonder zijn.
- Scholen voor speciaal basisonderwijs
Wanneer kinderen door bepaalde leer- en/of gedragsproblemen niet op de gewone basisschool (regulier onderwijs) kunnen blijven, kunnen zij terecht op scholen voor speciaal basisonderwijs. Die scholen hebben kleinere groepen en de leerkrachten hebben meer kennis van leer- en gedragsproblemen. Er kan daardoor meer gerichte begeleiding worden gegeven. Scholen voor speciaal basisonderwijs werken samen met meerdere reguliere basisscholen in een zogenaamd samenwerkingsverband.

- Scholen voor speciaal onderwijs
Naast scholen voor basisonderwijs zijn er ook scholen of instellingen voor speciaal onderwijs, die verdeeld zijn in vier clusters:
 - scholen voor blinde en slechtziende kinderen (cluster 1);
 - scholen voor dove en slechthorende kinderen en kinderen met andere communicatieproblemen (cluster 2);
 - scholen voor kinderen met lichamelijke en/of verstandelijke beperking en kinderen die langdurig ziek zijn (cluster 3);
 - scholen voor kinderen met gedragsproblemen (cluster 4).

Scholen voor speciaal onderwijs zijn regionaal per cluster verenigd in zogenaamde Regionale Expertise Centra (REC's). Deze REC's geven ondersteuning aan samenwerkingsverbanden, bijvoorbeeld bij het opzetten van procedures voor de verwijzing van kinderen naar het speciaal onderwijs. Ook verzorgen ze ambulante begeleiding op scholen en begeleiden ze ouders.

2.2 De opbouw van een schooljaar en kansen voor cultuureducatie

Veel scholen vinden cultuur- en erfgoededucatie een belangrijk onderdeel van het onderwijs, maar omdat het in veel gevallen nog niet geïntegreerd is in het gehele lesprogramma ervaren leerkrachten activiteiten rond cultuureducatie soms als een belasting. Het komt er in hun ogen 'bij'.

Dit kan voorkomen worden door in overleg met de scholen te bekijken wanneer, welke activiteiten in welke groep het beste zouden passen. Bijvoorbeeld door rekening te houden met actuele thema's en drukke en minder drukke periodes, sluiten activiteiten in het kader van cultuureducatie beter aan bij het programma en de mogelijkheden die de leerkracht binnen dat programma heeft.

Een schooljaar is verdeeld in vijf grote blokken, met daartussen steeds een schoolvakantie.

De eerste periode van een nieuw schooljaar is de periode van de zomervakantie tot aan de herfstvakantie. Voor veel scholen en leerkrachten is dit eerste deel van het schooljaar een echte opstart- en kennismakingsperiode. Het aantal activiteiten dat georganiseerd wordt, is meestal gering.

In oktober wordt ieder jaar de Kinderboekenweek georganiseerd. Veel basisscholen spelen met hun lessen in op het thema van de Kinderboekenweek. Activiteiten in het teken van cultuureducatie kunnen daar prima op inspelen. Het thema van de Kinderboekenweek is bijna een jaar van te voren bekend en is terug te vinden op de site van de Stichting Collectieve Propaganda van het Nederlandse Boek (www.cpnb.nl).

De tweede periode is de periode tussen de herfst- en de kerstvakantie, een drukke periode voor veel scholen. In november wordt meestal het eerste rapport uitgereikt en zijn er ouderavonden. Vanaf half november speelt Sinterklaas een belangrijke rol in de onderbouw.

December staat op veel scholen vervolgens in het teken van Kerstmis (of een thema dat daar mee samenhangt). Door een of meerdere groepen van een school wordt een viering georganiseerd.

Doordat het een drukke periode is, lijkt deze periode een ideale periode voor activiteiten die weinig voorbereiding van de leerkracht vragen. Daarbij is het, met name in december, prettig wanneer de activiteiten vanuit cultuureducatie passen bij 'aan Kerst gerelateerde thema's'.

De periode tussen de kerst- en de voorjaarsvakantie (in februari/maart) is een relatief rustige periode, waarin scholen vaak niet veel activiteiten plannen buiten de gebruikelijke lessen om. Hetzelfde geldt voor de vierde periode tussen de voorjaarsvakantie en de vakanties in april/mei. Ook in deze periode is er dus meestal meer ruimte voor activiteiten op het gebied van cultuureducatie.

De laatste periode van het schooljaar (tussen de vakantie in april/mei en de zomervakantie) is vaak weer een wat drukkere periode. In deze tijd vallen veel lesdagen weg omdat veel scholen juist in deze periode allerlei (buitenschoolse) activiteiten organiseren zoals sport- en speldagen, een excursie of schoolreisje en een feest- of themaweek. Doordat het weer vaak aangenamer is, is deze periode vaak erg geschikt om letterlijk naar buiten te trekken. Activiteiten rond cultuureducatie die in deze periode plaatsvinden, kunnen hier bij aansluiten.

3 Het onderwijsaanbod en de plek van cultuureducatie

3.1 Kunst- en erfgoededucatie

Cultuureducatie bestaat, volgens de Raad voor Cultuur, uit de disciplines kunst- en erfgoededucatie, milieueducatie en literatuureducatie.

Onder kunsteducatie vallen 'al die activiteiten die bijdragen aan het leren omgaan met kunst: het zelf leren maken van kunstproducten (actief), het leren kijken/luisteren naar kunstproducten (receptief) en het leren beoordelen van het kunstproduct (reflectief)', zowel binnen het reguliere onderwijs als in de buitenschoolse sector.

Naast kunsteducatie is erfgoededucatie het tweede belangrijke onderdeel van cultuureducatie. Bij erfgoededucatie kan men denken aan archief, archeologie, musea en monumenten maar ook aan landschap en immateriële cultuur.

Dit alles maakt dat cultuureducatie een wezenlijk deel is van het onderwijsaanbod op school. Cultuureducatie is binnen het primair onderwijs geen apart vakgebied (zoals rekenen, gymnastiek en taal), maar het heeft wel relaties met allerlei vak- en vormingsgebieden.

3.2 Kerndoelen en leerlijnen

Voor het primair onderwijs zijn 58 kerndoelen uitgeschreven. De kerndoelen zijn streefdoelen die aangeven wat een leerling moet kennen en kunnen aan het einde van de basisschool. Een kerndoel geeft dus aan wat de kern van de stof is. De leerkracht heeft de vrijheid om rond het kerndoel leerstof aan te bieden die bijdraagt aan het bereiken van het doel.

Binnen de kerndoelen hoort cultuureducatie bij het domein 'Kunstzinnige oriëntatie'. Voor dit domein zijn drie kerndoelen van toepassing:

- de leerlingen leren beelden, muziek, taal, spel en beweging te gebruiken om er gevoelens en ervaringen mee uit te drukken en om er mee te communiceren;
- de leerlingen leren op eigen werk en dat van anderen te reflecteren;
- de leerlingen verwerven enige kennis over en krijgen waardering voor aspecten van cultureel erfgoed.

Ook een aantal kerndoelen binnen het domein 'Oriëntatie op jezelf en de Wereld' vertoont raakvlakken met cultuureducatie, met name op het terrein van erfgoed.

De opbouw van de leerstof van groep 1 tot en met 8 om uiteindelijk het einddoel te bereiken, is een leerlijn. Deze bestaat uit de verschillende stappen die een leerling maakt om een bepaalde vaardigheid onder de knie te krijgen. De opbouw van de leerlijn moet bovendien goed aansluiten bij het ontwikkelingsniveau van de leerling. Door deze indeling en opbouw van de leerstof is het mogelijk voor ieder leerjaar een doel vast te stellen. Deze doelen worden tussendoelen genoemd.

Veel leerlijnen zijn opgesteld met de kerndoelen als uitgangspunt. Hierdoor is de school ervan verzekerd dat alle kerndoelen aan de orde komen als de leerlijnen gevolgd worden.

Door de leerlijn 'Kunstzinnige oriëntatie' te volgen en aan te sluiten bij de tussendoelen is het eenvoudiger te garanderen dat leerlingen via een logische opbouw alle benodigde kennis en vaardigheden ten aanzien van kunstzinnige oriëntatie krijgen aangeboden.

Wanneer de leerlijnen van de verschillende groepen goed op elkaar aansluiten en er geen vaardigheden worden overgeslagen of dubbel worden aangeboden, wordt gesproken van doorlopende leerlijnen.

Kijk voor meer informatie over kerndoelen, leerlijnen en tussendoelen op de speciale website van SLO (tule.slo.nl).

3.3 Vakken en vakgebieden

Het onderwijsaanbod bestaat volgens de wet op het primair onderwijs uit een achttal onderwerpen. Deze zijn verplicht voor de hele schoolperiode, maar de school is vrij om het aantal uren per onderwerp te bepalen. De kerndoelen hebben betrekking op:

- Nederlandse taal;
- Engelse taal;
- rekenen en wiskunde;
- oriëntatie op jezelf en de wereld;
- kunstzinnige oriëntatie;
- bewegingsonderwijs.

Cultuureducatie kan onderdeel uitmaken van de meeste vakken. Voor de hand ligt de plek die cultuureducatie heeft bij de vakken die vallen onder de kerndoelen Kunstzinnige oriëntatie, zoals handvaardigheid, tekenen, drama, dans en muziek. Ook aan het vak Nederlands kunnen echter cultuureducatieve activiteiten worden gekoppeld. Denk aan drama, maar ook aspecten van mondelinge en schriftelijk communicatie. Bij de vakken en onderwerpen die thuishoren bij 'oriëntatie op jezelf en de wereld' kan erfgoededucatie aansluiten bij allerlei aspecten die aan de orde komen.

Veel basisscholen gebruiken methoden bij de invulling van de lessen. Voor iedere jaargroep zijn er kant-en-klare lessen uitgewerkt. In een methode zijn de lessen opgebouwd volgens een bepaalde doorlopende leerlijn.

Daarnaast zijn er veel zogenaamde ideeënboeken op de markt. In deze ideeënboeken staan losse activiteiten, vaak geordend per onderwerp. Als een school werkt vanuit losse ideeën (uit boeken, artikelen, van anderen of zelf bedacht), dan zal men zelf in de gaten moeten houden of het aanbod in een doorlopende leerlijn zit en alle tussendoelen in de schoolloopbaan aan bod komen, zodat de kerndoelen kunnen worden behaald.

Kijk voor meer informatie over veel gebruikte methoden en ideeënboeken op www.leermiddelenplein.nl. Een vergelijking van verschillende methoden voor de beeldende vakken en voor de verschillende muziekmethoden is te vinden op www.cultuurplein.nl. Informatie over een mogelijke leerlijn met de kerndoelen als uitgangspunt staat op tule.slo.nl.

4 Documenten, taken en verantwoording

4.1 Het schoolplan, de schoolgids en het cultuurbeleidsplan

Iedere school heeft een schoolplan waar de visie en het beleid van de school in beschreven staat. Het schoolplan heeft een geldigheidsduur van vier jaar. Naast het schoolplan geeft iedere school een schoolgids uit, hier staan onder andere de afspraken en data in die dat schooljaar belangrijk zijn. In tegenstelling tot het schoolplan wijzigt de schoolgids elk jaar.

De visie en het beleid ten aanzien van cultuureducatie worden in het schoolplan opgenomen. Soms in de vorm van een aparte bijlage bij het schoolplan: het cultuurbeleidplan.

In het cultuurbeleidsplan komen de volgende zaken aan de orde:

- de visie op cultuureducatie;
- een beschrijving van de huidige en gewenste situatie op het gebied van cultuureducatie;
- de samenwerking met andere scholen;
- de samenwerking met culturele instellingen;
- de samenwerking met onderwijsbegeleidende instanties;
- de coördinatie;
- de doorgaande lijn en materialen;
- de ruimtelijke omstandigheden;
- de structurele aanpak en financiën;
- de evaluatie.

Kijk voor meer informatie over het cultuurbeleidsplan op www.kpcgroep.nl/cultuureducatie of www.cultuurplein.nl.

4.2 De cultuurcoördinator

De coördinatie van alle activiteiten rond cultuureducatie op een school is vaak in handen van de cultuurcoördinator. Vaak heeft de cultuurcoördinator deze taak naast lesgevende taken. De cultuurcoördinator kan een vaste persoon zijn, maar het kan ook een taak zijn die ieder schooljaar door iemand anders wordt opgepakt.

De invulling van de taak bepaalt de school zelf. Voorbeelden van zaken die een cultuurcoördinator zou kunnen doen zijn:

- inhuren van culturele activiteiten voor de school;
- afstemmen van culturele activiteiten op de vraag van leerkrachten;
- inbedden en continueren van culturele activiteiten;
- ontwikkelen van schoolbeleid op het gebied van cultuureducatie;
- fondsenwerving.

Sommige scholen binnen een schoolbestuur of gemeente werken met elkaar samen op het terrein van cultuureducatie. Meestal in de vorm van een werkgroep waar de cultuurcoördinatoren van de verschillende scholen in vertegenwoordigd zijn.

Deze samenwerking kent belangrijke voordelen. Zo kunnen er vanuit de gezamenlijkheid gemakkelijker (en goedkoper) activiteiten worden ingekocht en kan men gemakkelijk gebruik maken van elkaars ervaringen en ideeën.

4.3 De inspectie

Periodiek worden scholen voor primair onderwijs bezocht en beoordeeld door de Inspectie van het Onderwijs. Zij beoordeelt verschillende zaken. Een van de belangrijke indicatoren binnen het waarderingskader is de opbrengst van het onderwijs op de school. Daarnaast kijkt de inspectie ook naar de inrichting van het onderwijsleerproces.

Naast de indicatoren voor de opbrengsten en de inrichting van het onderwijsleerproces, hanteert de inspectie nog een basisset indicatoren waarin aanbod, tijd, pedagogisch en didactisch handelen van de leraren en afstemming opgenomen zijn. Binnen het onderwerp 'aanbod' zijn twee indicatoren opgenomen die ook direct relevant kunnen zijn voor cultuureducatie en de activiteiten die een school op dat gebied doet:

- de leerinhouden van de verschillende leerjaren sluiten op elkaar aan (doorlopende leerlijnen);
- de school heeft aanbod dat gericht is op de bevordering van sociale integratie en burgerschap, met inbegrip van het overdragen van kennis over en kennismaking met de diversiteit in de samenleving.

Naast de indicatoren die gehanteerd worden bij het periodiek onderzoek, zijn er specifieke thema's waar de inspectie aandacht voor heeft. Cultuureducatie is zo'n thema. De aanleiding hiervoor is dat (begin 2007) 80 procent van de scholen heeft ingeschreven voor de regeling Versterking Cultuureducatie¹. Omdat veel scholen hebben ingeschreven, wil de inspectie door middel van een monitoringonderzoek aandacht besteden aan de manier waarop scholen op onderdelen vorm en inhoud geven aan cultuureducatie. Het doel van dit onderzoek is het bepalen van de kwaliteit van een of meer aspecten van het onderwijs met, over en door cultuur.

Meer over het periodiek onderzoek en de toelichting per indicator is te vinden in de uitgebreide versie van het toezichtkader dat te vinden is op de website van de Inspectie van het Onderwijs (www.onderwijsinspectie.nl).

Meer over het monitoringonderzoek en de aspecten bij de beoordeling van cultuureducatie zijn te vinden op www.sardes.nl.

1 Zie ook de tekst over subsidiemogelijkheden in de bijlage.

5 Nieuwe ontwikkelingen en mogelijkheden voor cultuureducatie

5.1 De vier scenario's

Het primair onderwijs in Nederland is volop in beweging. Veel scholen zijn bewust bezig hun aanbod en manier van werken kritisch te bekijken en af te stemmen op hun visie op onderwijs, op de behoeften van de leerlingen en op de maatschappij. Het traditionele beeld van het basisonderwijs bestaat bijna nergens meer. Er zijn globaal vier scenario's te onderscheiden.

Scenario A: We blijven dicht bij het bestaande

Het rooster bestaat uit vaste onderdelen met daarin de vertrouwde vakken. De leerkracht geeft klassikaal instructie, waarbij de leerlingen veelal de hele dag op dezelfde plaats zitten. Alle leerlingen werken tegelijkertijd, in een door de leerkracht aangegeven tempo naar hetzelfde, van tevoren vastgelegde resultaat toe. De school gebruikt landelijk genormeerde toetsen om de resultaten vast te leggen en eventuele uitvallers op te sporen.

Scenario B: We werken grotendeels klassikaal

Een deel van het activiteitenplan is flexibel ingevuld. De leerkracht werkt grotendeels klassikaal. Leerkrachten begeleiden hun leerlingen binnen het voorgeschreven programma en er wordt gewerkt met methodegebonden toetsen. De volgorde van de programmaonderdelen en de tijd die er aan besteed wordt, kan per leerling verschillen. De methoden worden soms losgelaten en de leerlingen werken op gezette tijden zelfstandig in hoeken in het lokaal.

Scenario C: We werken voor het merendeel niet klassikaal

In dit scenario is de invloed van de leerlingen op het leerprogramma groot. De leerkracht geeft weinig klassikale instructie, maar begeleidt leerlingen binnen kleinere groepen. Naast bijvoorbeeld internet, de leerkracht en de bibliotheek, is de methode een van de leerbonnen. Leerlingen werken zelfstandig en bepalen zelf wanneer ze waaraan werken. Toetsen bewaken en stimuleren de ontwikkeling van leerlingen. Regelmatig wordt in verschillende groepen of klasoverstijgend gewerkt.

Scenario D: We nemen alles onderhanden

Er is geen vastliggend rooster. In deze variant kiezen de leerlingen zelf uit een groot aantal mogelijkheden. De groepen werken door elkaar heen op allerlei plaatsen in en buiten het schoolgebouw. Moderne middelen, bijvoorbeeld 'portfolio', worden gebruikt om de ontwikkeling van kinderen te monitoren. De kinderen worden gecoacht door een vast team van leerkrachten en assistenten.

5.2 De drie scenario's van cultuureducatie

De taakgroep Cultuureducatie in het primair onderwijs heeft drie scenario's uitgewerkt aan de hand waarvan scholen hun ambitie en identiteit op het gebied van cultuureducatie kunnen bepalen. De rol die de culturele instellingen, de gemeente

en de provincie spelen, en de mate waarin sprake is van samenwerking, zijn mede afhankelijk van dat gekozen scenario.

Scenario 1: Komen en gaan

Bij scholen die willen werken volgens dit scenario voor cultuureducatie staan de kerndoelen centraal. De leerlingen nemen deel aan cultuureducatieve activiteiten wanneer de activiteit past in het rooster en het schoolplan. Culturele instellingen ontwikkelen hun eigen aanbod en bepalen zelf in welke mate ze afstemmen met andere aanbieders.

De gemeente stimuleert de ontwikkeling van dit aanbod en de afname hiervan door scholen. De provincie zorgt dat cultuureducatie toegankelijk is voor leerlingen.

Scenario 2: Vragen en aanbieden

Wanneer scholen voor dit scenario kiezen, bepalen ze hun eigen profiel.

Cultuureducatie is onderdeel van en ingebed in het schoolbeleid en het profiel van en de visie op cultuureducatie zijn uitgewerkt in het schoolplan. De cultuurcoördinator werkt als stimulator. De eigen vraag van de school stuurt de keuze die men maakt uit het aanbod. Met partners in het culturele veld, waaronder culturele instellingen, worden meerjarige afspraken gemaakt. De culturele instellingen beschouwen de scholen als partner en ondersteunen hen bij hun vraagontwikkeling.

De gemeente ontwikkelt een eigen beleid voor cultuureducatie en stimuleert dat scholen en instellingen tot afspraken komen door bijvoorbeeld netwerken te initiëren. Dat is binnen dit scenario ook de taak van de provincie.

Scenario 3: Leren en ervaren

Binnen het derde scenario is cultuureducatie integraal onderdeel van het totale aanbod op de school en vindt plaats in een rijke, realistische leeromgeving. De school werkt vanuit een visie op de ontwikkeling van kinderen tussen 0 en 12 jaar en werkt eendrachtig samen met andere organisaties. Ook in dit scenario maken culturele instellingen meerjarige samenwerkingsafspraken en ontwikkelt men aanbod dat past bij de vraag van de school.

De provincie stimuleert de gemeente tot inclusief denken. De visie op de integrale leeromgeving en de nauwe samenwerking wordt binnen de gemeente geregisseerd.

Scenario 1 lijkt het meest aan te sluiten bij scholen met scenario A. Scholen met scenario B en C kiezen ten aanzien van cultuureducatie vaak voor scenario 2 en scholen met scenario D lijken het meest aan te sluiten bij scenario 3.

5.3 De verlengde schooldag

Om aan te sluiten bij het idee dat de ontwikkeling van leerlingen niet ophoudt wanneer de laatste bel is gegaan, realiseren sommige scholen een verlengde schooldag. Ze organiseren na schooltijd verschillende activiteiten, waarbij ze samenwerken met instellingen voor welzijn, sportverenigingen, centra voor kunstzinnige vorming, bedrijven, bibliotheken, enzovoort.

De activiteiten sluiten aan bij de schooldag met als uitgangspunt dat het leren van kinderen beter en sneller gaat als leerlingen dingen zelf ontdekken.

Kijk voor meer informatie over de verlengde schooldag op www.cultuurplein.nl.

5.4 De brede school

In de meeste gemeenten werken scholen voor primair onderwijs al samen met andere voorzieningen zoals de peuterspeelzaal of de kinderopvang. Een relatief nieuwe ontwikkeling is de brede school: een netwerk in en om de school waarin leerkrachten en andere professionals samenwerken. Zo kunnen kinderen zich op allerlei manieren ontwikkelen. Het onderwijs, de opvang, sport en cultuur binnen de brede school worden aangepast aan de behoefte van de kinderen en hun ouders en aan de buurt waarin de school staat.

De intensieve samenwerking kan gericht zijn op het wegnemen van hindernissen voor het leren. In het kader van bijvoorbeeld het achterstandenbeleid zijn de activiteiten van de brede school gericht op het wegnemen van problemen bij het kind zelf, bij het gezin of in de omgeving van het kind (buurt of wijk).

In andere gevallen is de brede school gericht op nieuwe leervormen waarbij de samenwerking met andere lokale instellingen gezocht wordt om het onderwijsaanbod te verbreden en de toegankelijkheid van kunst, cultuur en sport te vergroten.

De brede school is een van de speerpunten binnen het kabinet 2007-2011. In deze periode streeft de regering naar een betere afstemming tussen de nu bestaande voorzieningen van kinderopvang, peuterspeelzalen en voorschoolse educatie. Het doel is om te komen tot een sluitend systeem voor kinderopvang voor 0- tot 4-jarigen.

Kijk voor meer informatie over de brede school op www.bredeschool.nl.

5.5 Kunstmagneetscholen

Kunstmagneetscholen besteden naast het reguliere schoolprogramma extra veel tijd aan kunstvakken. Hierdoor wordt de school aantrekkelijker en hoopt men meer leerlingen aan te trekken.

De manier waarop men vormgeeft aan de extra aandacht aan de kunstvakken is op iedere kunstmagneetschool anders. Sommige scholen concentreren zich op een gebied als beeldende vorming, drama, dans of muziek, terwijl andere scholen meer disciplines aanbieden. Ondanks deze verschillen in de profielen van de kunstmagneetscholen zijn de 'bouwstenen' van de profielen wel gelijk. Drie van deze bouwstenen zijn verplicht: leerlijn, adoptie en keten.

- **Leerlijn**
Voor de gebieden waarop men zich als kunstmagneetschool wil profileren is vastgelegd hoe en welke leerstof en vaardigheden de leerlingen in de loop van schoolloopbaan krijgen aangeboden.

- **Adoptie**
De kunstmagneetschool en een culturele instelling adopteren elkaar om samen te kunnen bepalen welke culturele activiteiten passen binnen de leerlijn(en).
- **Keten**
Buiten schooltijd worden op school 'ketenactiviteiten' georganiseerd. Ze sluiten aan op het programma van de kunstmagneetschool en liggen inhoudelijk in het verlengde van de leerlijn.

Kijk voor meer informatie over de kunstmagneetscholen op www.cultuurplein.nl.

DEEL II VOORTGEZET ONDERWIJS

6 De structuur van het onderwijs

6.1 Het advies van de basisschool

Als moet worden bepaald welke school voor voortgezet onderwijs het meest geschikt is, wordt in ieder geval rekening gehouden met:

- het advies van de basisschool;
- de toelatingseisen bij vmbo, havo en vwo.

De directeur en de groepsleerkracht van groep 8 van de basisschool geven in de loop van het laatste leerjaar een schooladvies. Officieel heet dit advies het onderwijskundig rapport. Vaak baseert de basisschool het advies op de CITO-eindtoetsen die door veel scholen worden afgenomen. Maar dat is zeker niet het enige. Ook andere leerprestaties wegen mee en natuurlijk de interesses en motivatie van de leerling. Het geheel moet in onderlinge samenhang worden bekeken. Op grond van al deze gegevens schat de school in welk niveau de leerling waarschijnlijk met succes kan volgen: vmbo (voorbereidend middelbaar beroepsonderwijs), havo (hoger algemeen voortgezet onderwijs) of vwo (voorbereidend wetenschappelijk onderwijs). Als de basisschool en/of de ouders vinden dat het kind leerwegondersteunend onderwijs of praktijkonderwijs nodig heeft, is indicatiestelling (een speciale commissie beslist of een kind recht heeft op een leerling-gebonden budget of op een plaats op een speciale school) nodig. Ook voor deelname aan voortgezet speciaal onderwijs (vso) is een indicatiestelling nodig. Overigens valt vso formeel onder het primair onderwijs.

Alle leerlingen krijgen in de onderbouw van het voortgezet onderwijs grotendeels dezelfde lesstof. Hoe die lesstof wordt gegeven, verschilt per schoolsoort. Afgezien van de inhoudelijke overeenkomst tussen de programma's in de onderbouw, zijn de verschillen tussen de schooltypen groot, zowel in opleidingsduur als in eindniveau (de examenprogramma's).

6.2 Praktijkonderwijs

Het praktijkonderwijs is bedoeld voor leerlingen van wie duidelijk is dat niet kan worden verwacht, dat ze op het vmbo een diploma zullen behalen. Het onderwijs is op de individuele leerling gericht, de school maakt voor elke leerling een individueel ontwikkelingsplan. Dit plan geeft aan wat er wordt gedaan om de leerling zo goed mogelijk op het latere leven voor te bereiden (wonen, vrije tijd en burgerschap). Dit ontwikkelingsplan wordt met de ouders of de wettelijke vertegenwoordigers van de leerling besproken.

De leerlingen komen op een school voor praktijkonderwijs als zij daarvoor een indicatie hebben gekregen. Een school voor praktijkonderwijs mag alléén leerlingen toelaten die twaalf jaar of ouder zijn én de indicatie voor praktijkonderwijs hebben.

Als leerlingen in het leerwegondersteunend onderwijs de lessen door omstandigheden niet kunnen volgen, mogen ze onder bepaalde voorwaarden naar het praktijkonderwijs.

Omdat de individuele behoefte van de leerlingen centraal staat, zijn er weinig voorschriften voor het praktijkonderwijs. Op school moet wél onderwijs worden gegeven in taal, rekenen/wiskunde, informatiekunde en lichamelijke oefening, maar hiervoor zijn geen programma's vastgelegd. Het onderwijs kan daardoor beter worden aangepast aan de mogelijkheden en het niveau van de leerling.

Scholen voor praktijkonderwijs leiden vooral op voor functies binnen de regionale arbeidsmarkt. Zij bieden daarom vaak een verscheidenheid aan beroepsgerichte programma's aan om hun leerlingen zo goed mogelijk voor te bereiden. Het gaat om uiteenlopende beroepsgerichte programma's, bijvoorbeeld voor magazijnmedewerker, de horeca, vorkheftruckchauffeur, de bouw en het grootwinkelbedrijf. Daarnaast zijn er nog andere programma's, die voor elke school verschillend zijn.

Welke programma's de school aanbiedt, kan de school zelf bepalen. De school overlegt hierover wel met de gemeente. Een belangrijke factor bij de keuze zijn de mogelijkheden van de bedrijven in de omgeving. Met elke leerling wordt gesproken over zijn of haar beroepswensen en de mogelijkheden die hij of zij heeft. Als de leerlingen ouder zijn, doen zij tijdens stages veel praktijkervaring op om zich voor te bereiden op een plaats op de arbeidsmarkt. De scholen verrichten veel inspanningen om voor hun leerlingen een passende functie te vinden.

6.3 Vmbo

Het vmbo bestaat uit zogenaamde 'leerwegen', die aansluiten op het middelbare beroepsonderwijs (mbo). Het vmbo kent vier sectoren, met vaste vakkenpakketten. Leerlingen in het vmbo kiezen voor een van die sectoren, deze keuze maken de leerlingen op z'n vroegst aan het eind van het tweede leerjaar. Een leerweg is de route die een leerling volgt na de tweejarige onderbouw naar het onderwijs dat daarop aansluit. Alle vier de leerroutes leiden dus naar het middelbare beroepsonderwijs. De vier leerwegen zijn:

- de theoretische leerweg;
- de gemengde leerweg;
- de kaderberoepsgerichte leerweg;
- de basisberoepsgerichte leerweg.

De basisberoepsgerichte leerweg kent ook een relatief nieuw traject: het leerwerktraject. Dit is een leerwijze met meer ruimte voor stage of werk.

Ten aanzien van de doorstroommogelijkheden liggen de eerste drie leerwegen dicht bij elkaar. De theoretische leerweg kan het beste worden vergeleken met het vroegere mavo. Deze leerweg geeft toegang tot de vakopleidingen (niveau 3) en middenkaderopleidingen (niveau 4) in het middelbare beroepsonderwijs. De theoretische leerweg geeft bovendien de mogelijkheid om door te stromen naar het havo. De leerling heeft dan wel wiskunde én Frans of Duits in het pakket nodig. De gemengde leerweg ligt qua niveau dicht bij de theoretische leerweg en bereidt de leerlingen voor op de vak- en middenkaderopleidingen in het middelbare beroepsonderwijs. Terwijl de kaderberoepsgerichte leerweg zich vooral op de praktijk

richt en de leerlingen voorbereidt op de vak- en middenkaderopleidingen van het middelbare beroepsonderwijs.

De vierde leerweg, de basisberoepsgerichte leerweg, bereidt uitsluitend voor op de basisberoepsopleidingen (niveau 2) in het middelbare beroepsonderwijs. En een leerwerktraject geeft doorstroomrechten naar een niveau 2-opleiding in het mbo als deze verwant is. Zonder deze verwantschap kunnen eventueel nadere eisen door het mbo worden gesteld.

Elke leerweg kent een keuze uit vier sectoren, namelijk:

- techniek;
- zorg en welzijn;
- economie;
- landbouw.

Voor scholen met vmbo geldt dat er binnen de sectoren verschillende afdelingen bestaan. Er zijn veertien afdelingen:

- bouwtechniek;
- metaaltechniek;
- elektrotechniek;
- voertuigtechniek;
- installatietechniek;
- grafische techniek (grafmedia);
- transport en logistiek;
- verzorging;
- uiterlijke verzorging;
- administratie;
- handel en verkoop;
- mode en commercie;
- consumptief;
- landbouw en natuurlijke omgeving.

Sommige scholen bieden een gecombineerd programma aan: het intrasectorale programma. Dit programma is opgebouwd uit onderdelen van verschillende afdelingen binnen één sector.

Overigens heeft niet iedere school alle afdelingen in huis. Een leerling kan dus bijvoorbeeld niet overal 'voertuigtechniek' of 'uiterlijke verzorging' volgen.

Leerwegondersteunend onderwijs

In het vmbo is de zogeheten zorgstructuur ingevoerd. Een van de doelen in het vmbo is dat zoveel mogelijk leerlingen een van de leerwegen met een vmbo-diploma afsluiten. De meeste leerlingen zullen dat doen op eigen kracht en zonder bijzondere voorzieningen. Maar er zijn ook leerlingen die daarbij wat extra hulp nodig hebben.

Voor leerlingen die bij het volgen van een van de leerwegen tijdelijke ondersteuning nodig hebben, is er het leerwegondersteunend onderwijs (lwoo). Leerlingen krijgen dan extra (orthodidactische of orthopedagogische) hulp. Sommige vmbo-scholen hebben een aparte voorziening voor leerlingen die leerwegondersteunend onderwijs volgen. De leerlingen krijgen dan onder andere les in kleinere groepen en kunnen meer hun eigen tempo volgen. In het leerwegondersteunend onderwijs volgen de leerlingen dus hetzelfde programma als in de reguliere leerwegen.

Daarnaast is er een groep leerlingen van wie wordt verwacht dat zij de leerwegen niet met een diploma zullen afsluiten, ook niet met langdurige extra ondersteuning. Voor die leerlingen is er het praktijkonderwijs. Een regionale verwijzingscommissie bepaalt of een leerling wordt toegelaten tot dit praktijkonderwijs. Deze commissie bekijkt het dossier van de leerling aan de hand van landelijke criteria en bepaalt daarna of de leerling in aanmerking komt voor praktijkonderwijs.

De beslissing of een leerling leerwegondersteunend onderwijs krijgt, is een beslissing van de school. De middelbare school bepaalt zelf of een leerling extra ondersteuning krijgt of niet. Daar laat de regionale verwijzingscommissie zich niet over uit. Wél beslist de commissie op basis van aanmeldingen of de school extra geld ontvangt voor de verzorging van de leerling.

Ook niet-geïndiceerde leerlingen zijn door scholen toelaatbaar tot de verschillende vormen en mogelijkheden van leerwegondersteuning in het vmbo. De school is wel verplicht om voor elke leerling met een beschikking voor leerwegondersteunend onderwijs of praktijkonderwijs een individueel handelingsplan op te stellen.

De zorgstructuur zoals die hierboven is beschreven, is sinds 1 augustus 2002 een feit. Het doel van deze structuur is om leerlingen met verschillende hulpvragen passende opleidingen aan te bieden. Zodat ze meer mogelijkheden hebben om een schooldiploma te halen of later een beroep te leren.

Daarnaast zijn er scholen voor speciaal voortgezet onderwijs. Deze zijn ingericht op lichamelijk gehandicapte kinderen, slechthorende of slechtziende kinderen of langdurig zieke kinderen.

6.4 Havo en vwo

Het havo duurt vijf jaar en is vooral bedoeld als voorbereiding op het hbo (hoger beroepsonderwijs). Met een bewijs dat de eerste drie leerjaren havo met gunstig gevolg zijn doorlopen, kan een leerling doorstromen naar een vakopleiding of een middenkaderopleiding in het middelbare beroepsonderwijs.

Het vwo duurt zes jaar en is vooral bedoeld als voorbereiding op het wo (wetenschappelijk onderwijs). Met een bewijs dat de eerste drie leerjaren van het vwo gunstig gevolg zijn doorlopen, kan een leerling doorstromen naar een vakopleiding of een middenkaderopleiding van het middelbare beroepsonderwijs. Tot het vwo behoren het atheneum en het gymnasium. Op het gymnasium krijgen alle leerlingen Grieks en/of Latijn in de bovenbouw. Op het atheneum wordt soms Latijn of Grieks gegeven als keuzevak.

Op het lyceum kunnen leerlingen zelf kiezen voor het gymnasium of het atheneum.

In het havo en het vwo heeft een leerling de keuze uit vier profielen. Een profiel bestaat uit een samenhangend onderwijsprogramma dat de leerling in havo en vwo voorbereidt op een opleiding aan een hogeschool of universiteit. Door die aansluiting kan ook het aantal studenten dat het hoger onderwijs voortijdig verlaat, beperkt blijven.

Er zijn vier profielen:

- natuur en techniek;
- natuur en gezondheid;
- economie en maatschappij;
- cultuur en maatschappij.

Een profiel bestaat uit een gemeenschappelijk deel, dat voor alle profielen gelijk is. Daarnaast is er een profieldeel dat elk van de profielen kenmerkt en een vrij deel. Deze vrije ruimte kan de leerling gebruiken om vakken te volgen uit een ander profieldeel. Dat vergroot de mogelijkheden van leerlingen om door te stromen naar het hoger onderwijs.

In het havo en het vwo is het onderwijs opgebouwd rond het 'studiehuis'. Het begrip 'studiehuis' doelt vooral op de begeleiding door de docent, die erop is gericht de leerlingen in toenemende mate zelfstandig hun werk te laten doen.

De hoeveelheid werk voor de leerlingen wordt uitgedrukt met het begrip 'studielast'. Met studielast wordt de hoeveelheid tijd bedoeld die de gemiddelde leerling nodig heeft om zich een bepaalde hoeveelheid leerstof eigen te maken. Het gaat niet alleen om het volgen van de lessen op school, maar ook om de voorbereiding daarvan thuis. Werkstukken schrijven, boeken lezen, een mediatheek gebruiken en deelnemen aan excursies behoren ook tot de studielast.

De studielast is gebaseerd op de volgende rekensom: een leerling besteedt gedurende 40 weken per jaar 40 uur per week aan zijn of haar opleiding. Dat komt neer op een studielast van 1.600 uur per jaar. De studielast voor de tweede fase van het havo is dus 3.200 uur (verspreid over twee schooljaren) en voor het vwo 4.800 uur (verspreid over drie schooljaren).

7 Het onderwijsaanbod en de plek van cultuureducatie

7.1 Onderbouw

Sinds augustus 2006 is de nieuwe wet- en regelgeving voor de onderbouw van het voortgezet onderwijs van kracht. Kenmerkend voor de vernieuwing is dat scholen veel meer beleidsvrijheid hebben dan voorheen. Daarom is het van belang te weten wat verplicht is en waar de school meer ruimte krijgt voor eigen initiatief en keuzes.

Voor de eerste twee leerjaren van het voortgezet onderwijs bestaat het curriculum uit twee delen: het kerndeel en het differentieel deel. Het kerndeel is bestemd voor alle leerlingen en bevat 58 globaal geformuleerde kerndoelen. De school bepaalt zelf de concrete uitwerking van deze kerndoelen in vakken, projecten, leergebieden, een combinatie van deze of bijvoorbeeld in competentiegericht onderwijs.

Tot het differentieel deel behoren wettelijk verplichtingen die gerelateerd zijn aan het schoolsoort, het vormgeven van een doorlopende leerlijn en specifieke onderdelen waarmee de school zich wil profileren.

Kerndoelen Kunst en cultuur

De wet op de onderbouw telt dus 58 kerndoelen, die doorlopend genummerd zijn. Voor het domein Kunst en cultuur zijn de volgende vijf kerndoelen geformuleerd.

- 48 De leerling leert door het gebruik van elementaire vaardigheden de zeggingskracht van verschillende kunstzinnige disciplines te onderzoeken en toe te passen om eigen gevoelens uit te drukken, ervaringen vast te leggen, verbeelding vorm te geven en communicatie te bewerkstellingen.
- 49 De leerling leert eigen kunstzinnig werk, alleen of als deelnemer in een groep, aan derden te presenteren.
- 50 De leerling leert op basis van enige achtergrondkennis te kijken naar beeldende kunst, te luisteren naar muziek en te kijken en luisteren naar theater-, dans- of filmvoorstellingen.
- 51 De leerling leert met behulp van visuele of auditieve middelen verslag te doen van deelname aan kunstzinnige activiteiten, als toeschouwer en als deelnemer.
- 52 De leerling leert mondeling of schriftelijk te reflecteren op eigen werk en werk van anderen, waaronder dat van kunstenaars.

Domeinen

Naast het domein Kunst en cultuur is er nog een aantal andere domeinen Mens en maatschappij, Mens en natuur, Bewegen en sport maar ook Nederlands, moderne vreemde talen en wiskunde. Samenwerking tussen domeinen en vakoverstijgende projecten laten de leerlingen de samenhang tussen vakken ontdekken, maar bieden ook kansen om de positie van de kunstvakken binnen de eigen school te versterken, juist vanwege de toegevoegde waarde van de kunstvakken voor de andere domeinen. Samenwerking met instellingen en musea biedt in dit opzicht nog meer mogelijkheden omdat dan de wereld van buiten met activiteiten binnen de school verbonden wordt.

Doorlopende leerlijnen

Het domein Kunst en cultuur sluit aan bij de kerndoelen voor Kunstzinnige Oriëntatie in het basisonderwijs. In de bovenbouw van zowel het vmbo als havo/vwo wordt het domein gevolgd door culturele en kunstzinnige vorming (CKV). Het domein Kunst en cultuur in de onderbouw maakt dus deel uit van een doorlopende leerlijn. Op veel plaatsen in het land wordt momenteel gewerkt aan concrete vormgeving van sectoroverstijgende activiteiten. De uitdaging is om die doorlopende leerlijn zoveel mogelijk te laten aansluiten bij de leeftijd en de ontwikkelingsfase van de leerling.

Uitwerkingen kunst- en cultuuronderwijs

Onderstaande vier uitwerkingen demonstreren hoe kunst- en cultuuronderwijs er in de onderbouw uit kan zien (in principe zijn er evenzoveel mogelijkheden als scholen).

Vakkenstructuur

- Scenario
De vakken tekenen, handenarbeid en muziek worden onderling afgestemd, maar apart aangeboden (eventueel dans, drama, audiovisuele vorming).
- Team
De vakdocenten werken apart, maar zorgen voor afstemming binnen het domein Kunst en cultuur.
- Conditie
Afstemmingsoverleg, blokuren in het rooster, keuze voor eigen ervaringen als vertrekpunt.
- Vakinhoudelijke benadering
Per vak eigen invalshoeken, middelen en technieken voor de oriëntatie op de eigen ervaring van de leerling.

Vakken en projecten

- Scenario
De basis is een vakkenrooster. In speciaal geroosterde projecturen, -dagdelen of -weken vinden vakoverstijgende projecten plaats, die worden afgesloten met een product als een presentatie, voorstelling of werkstuk.
- Team
Vakdocenten werken doorlopend samen, voornamelijk binnen een vakoverstijgende activiteit en stemmen af binnen het domein Kunst en cultuur.
- Conditie:
Vakoverstijgend overleg, ingeroosterde projecttijd, werkruimte en begeleiding.
- Vakinhoudelijke benadering
Per vak eigen inhouden en vaardigheden met nauwe afstemming op en soms integratie bij vakoverstijgende activiteiten en/of projecten.

Vakkenintegratie (door kleinere of grotere leergebieden)

- Scenario
Leergebied waarin alle of een aantal kunst- en cultuurvakken geïntegreerd zijn (handenarbeid, tekenen, textiele werkvormen, audiovisuele vorming, muziek, dans en drama).

- Team
Vaste docent(en) per leergebied, eventueel (gast)lessen door andere docenten en een vaste groep docenten per leerlingengroep. Iedere docent maakt deel uit van een kernteam.
- Conditie
Rooster met grotere tijdseenheden voor het leergebied (bijvoorbeeld dagdelen), overleg tussen docenten uit het leergebied, werkruimte en begeleiding.
- Vakinhoudelijke benadering
Invalshoeken en sleutelbegrippen vanuit verschillende kunstdisciplines, thematische aanpak.

Competentiegericht onderwijs

- Scenario
Competentiegericht onderwijs rond thema's en vaardigheden.
- Team
Op aangeven van leerlingen biedt een groep docenten lessen aan. De leerlingen bepalen vorm en inhoud van het onderwijs in overleg met de docent en de docenten zijn experts en hebben daarnaast een coachende taak.
- Conditie
Afstemmingsoverleg docenten, draaiboek voor competentieonderwijs, werkruimte en begeleiding.
- Vakinhoudelijke benadering
Alle aspecten van het domein Kunst en cultuur komen aan de orde. De leerlingen maken eigen thematische keuzes. Kunst en cultuur levert een basisaanbod en een programma op maat.

7.2 Bovenbouw vmbo

Kunstvakken 1

Kunstvakken 1 bestaat uit twee verplichte onderdelen: het leergebied Kunst en cultuur in de onderbouw (zie vorige paragraaf) en het vak CKV in de bovenbouw. Kern van CKV is dat vmbo-leerlingen deelnemen aan tenminste vier culturele activiteiten, een kunstdossier samenstellen en daarop reflecteren. De activiteiten vinden plaats buiten de school, bijvoorbeeld een bezoek aan de schouwburg, bioscoop of concertzaal. CKV kent geen aparte bevoegdheidsregeling: elke docent kunstvakken is bevoegd om het vak te geven.

Kunstvakken 2

De naam kunstvakken 2 is een verzamelnaam voor de traditionele kunstvakken: beeldende vakken, muziek, dans en drama. Binnen de beeldende vakken kunnen vervolgens zes disciplines onderscheiden worden: tekenen, handvaardigheid/handenaarbeid, handvaardigheid/textiele werkvormen, audiovisuele vormgeving, film en fotografie.

De kunstvakken kennen naast het centraal schriftelijk examen ook praktijkexamens. Het praktijkexamen bestaat uit een thema dat door de leerling moet worden uitgewerkt in twaalf klokuren. Daarbij is het van belang dat niet alleen het eindwerkstuk wordt beoordeeld, maar ook het werk- en het leerproces dat de leerling heeft doorlopen.

Kunsvakken 2 is voorbehouden aan de gemengde en de theoretische leerwegen. Als leerlingen in de basisberoepsgerichte en kaderberoepsgerichte leerwegen een van de kunsvakken kiezen heeft het vak de status van een schooleigen vak dat bovenop het minimale vakkenpakket komt en niet meetelt in de slaag/zakregeling.

7.3 Bovenbouw havo/vwo

CKV

In het gemeenschappelijke deel staat in het havo en atheneum het vak culturele en kunstzinnige vorming (CKV)². Op het gymnasium staat in plaats daarvan het vak klassieke en culturele vorming (KCV). Op het atheneum mag de school de leerling de keus uit CKV en KCV bieden. De school mag de atheneumleerling niet verplichten KCV te volgen. Overigens geldt dit niet voor atheneumleerlingen die een klassieke taal in het pakket hebben: zij moeten KCV doen.

De beoordeling van CKV wordt niet uitgedrukt in een cijfer: om te kunnen slagen moet de leerling voldaan hebben aan de eisen van het vak. Heeft hij of zij dat inderdaad gedaan, dan wordt dat uitgedrukt in een beoordeling 'voldoende' of een beoordeling 'goed'. Voor KCV wordt wél een beoordeling in de vorm van een cijfer gegeven.

Kunst (algemeen)

In de vernieuwde tweede fase is het vak 'kunst (algemeen)' het algemeen theoretische gedeelte van de vier 'nieuwe' kunsvakken, te weten: kunst (beeldende vormgeving), kunst (muziek), kunst (drama) en kunst (dans). 'Kunst (algemeen)' is in naamgeving de opvolger van CKV2.

'Oude' kunsvakken

In de vernieuwde tweede fase kan de school naast en in plaats van de vakken kunst (beeldende vormgeving), kunst (muziek), kunst (drama) en kunst (dans), ook één of meer van de 'oude' kunsvakken aanbieden, te weten muziek, tekenen, handvaardigheid en textiele vormgeving. Van de laatste drie kan er slechts één deel uitmaken van het profiel.

De school kan ook een combinatie van 'oude' en 'nieuwe' kunsvakken aanbieden. Daarbij geldt echter dat kunst (beeldende vormgeving) door de leerling niet gekozen kan worden in combinatie met tekenen, handvaardigheid of textiele vormgeving, en dat kunst (muziek) niet gekozen kan worden in combinatie met het traditionele vak muziek.

² In de oude regeling heette dit vak CKV1.

8 Documenten, taken en verantwoording

8.1 Het cultuurbeleidsplan

Om een beleidsplan te schrijven is het handig een aantal stappen voor ogen te houden. Deze stappen staan hieronder beschreven. Het lijkt veel, maar al lezend zal duidelijk worden dat de school al met veel van deze zaken bezig is.

Stap 2 (huidige profiel) en stap 5 (gewenste profiel) zijn belangrijke stappen, omdat het plan dan voorgelegd kan worden aan docenten en directie. Belangrijk is dat beleid wordt vastgelegd, prioriteiten worden gesteld, waardoor zich nieuw beleid kan ontwikkelen en dat er voldoende draagvlak aanwezig is binnen de school.

Stap 1 Algemeen schoolbeleid ten aanzien van cultuureducatie

Wat wil de school bereiken?

Relatie met de missie en de visie van de school

Beschrijf de missie en visie van de school, deze staan meestal in het schoolplan en op de website.

Welke doelstellingen voor cultuureducatie sluiten daar bij aan?

- De nadruk op doelen voor de leerling zoals:
 - a het vergroten van persoonlijke en sociale ontwikkeling;
 - b therapeutische doelen;
 - c het bevorderen van de sociale redzaamheid.
- Aandacht voor de culturele omgeving:
 - a in het kader van de brede school;
 - b samenwerking met (culturele)instellingen;
 - c het ontwikkelen van gezamenlijk beleid.
- Plek van kunst en cultuur in nieuw onderwijsconcept:
 - a kunst en cultuur om vakken te integreren;
 - b doorlopende leerlijnen;
 - c het werken aan competenties;
 - d het werken met leerarrangementen.
- Het creëren van voorzieningen in de school:
 - a een eigen theaterruimte;
 - b kunstwerken van kunstenaars;
 - c vaklokalen, atelier.
- Mogelijkheid in arbeidstoeleiding om door te stromen naar bijvoorbeeld atelier.
- Bevorderen van het pedagogisch klimaat in de school.
- Imago van de school veranderen.

Welk scenario voor ogen?

Vindt de school dat cultuurbeleid en culturele activiteiten moeten worden vastgesteld op basis van keuze uit het aanbod van culturele instellingen, de vraag aan culturele instellingen of in samenwerking met de culturele instellingen?

Stap 2 Huidig cultuurprofiel cultuureducatie

Wat gebeurt er aan cultuur en hoe?

Om het huidige cultuurprofiel in kaart te brengen is het aan te raden het volgende vast te leggen.

- De kunstzinnige vakken en de uren:
 - dans, drama, handenarbeid, tekenen, textiele werkvormen, muziek, audiovisuele vorming, textiele werkvormen, muziek, audiovisuele vorming.
- Overige vakken die aandacht besteden aan cultuur:
 - geschiedenis, aardrijkskunde: bezoek aan verzetsmuseum, volkenkundig museum, kasteel;
 - taal: bezoek van een schrijver.
- Vakoverstijgende projecten cultuureducatie:
 - koken en geschiedenis: Egypte;
 - aardrijkskunde en Nederlands: bezoek sluisen IJmuiden;
 - projecten in samenwerking met steunfunctie.
- De culturele activiteiten in en buiten de school.
- Bijzondere activiteiten:
 - de leerkracht is vrijgeroosterd voor therapeutisch werken met beeldende vorming;
 - twee assistenten zijn aangesteld met achtergrond beeldende kunst en cultuur;
 - kunstwerk is gemaakt in opdracht van de school;
 - muren beschilderen van de gangen van de school;
 - uitnodigen plaatselijke culturele verenigingen die gastles geven;
 - jaarlijkse culturele dag of week.
- Hoeveel geld er uitgegeven wordt aan cultuur (budget)?
- Hoe de cultuurbonnen worden besteed (tot nu toe) en hoe deze idealiter besteed zouden moeten worden?
- Welke docenten zijn betrokken bij de kunst en cultuur?
- Samenwerkingsverbanden met culturele instellingen en de gemeente.

Stap 3 Sterke punten ten aanzien van cultuureducatie

Wat gaat goed en wat zijn de mogelijkheden?

- Punten uit de doelstelling en missie van de school.
- Zaken die bij het huidige profiel behoren zoals activiteiten, vakken, vakoverstijgende activiteiten, projecten, tradities, enzovoort.
- Inzet van collega's.
- Steun van docenten, directie, ouderraad.
- Contact met culturele instellingen.
- Contact met ondersteuningsinstelling.
- Financiële mogelijkheden.
- Mogelijkheden in de omgeving.
- Bepaalde deskundigheden bij het team.
- Schoolkrant.
- Huisvesting van de school.

Stap 4 Wat mist de school op het gebied van cultuureducatie?

Door eerst op te schrijven wat goed geregeld is, is er ook meteen zicht op wat beter kan en wat dus nog mist. Hiervoor kunnen dezelfde richtlijnen aangehouden worden als bij stap 3 genoemd staan.

Stap 5 Gewenst profiel van de school ten aanzien van cultuureducatie

Hoe moet het worden?

Over dit punt zullen meerdere mensen binnen de school een idee hebben. Om stap 5 zo goed mogelijk uit te werken is het aan te raden om een voorstel te maken en dit voor te leggen aan de directie en aan betrokken collega's. De reacties kunnen daarna verwerkt worden in een definitief profiel. Stimuleer dat cultuureducatie zichtbaar wordt in de vakwerkplannen van andere vakken en/of leergebieden.

- Doelen met cultuureducatie:
 - a relatie met de schooldoelstellingen.
- Het gewenste programma van cultuureducatie:
 - a binnen het curriculum; vakken en uren;
 - b vakoverstijgende projecten;
 - c doorlopende leerlijnen;
 - d culturele activiteiten;
 - e verwijzing naar methoden, leerlijn.
- De organisatie van cultuureducatie
 - a werkgroep (mogelijk breed samengesteld);
 - b cultuurcoördinator;
 - c samenwerking met andere werkgroepen;
 - d docenten en anderen informeren;
 - e overleg met instellingen.

Stap 6 Plan van aanpak

Maak een overzicht voor de komende schooljaren.

- Maak onderscheid tussen wat binnen de expressievakken gebeurt, wat daarbuiten gebeurt en wat vakoverstijgende projecten zijn.
- Geef de plannen voor samenwerking aan met culturele instellingen.
- Maak op basis van budget en inzet van CKV-bonnen een begroting.
- Maak een volgorde van wat eerst moet gebeuren en wat later.

Stap 7 Schrijven van het beleidsplan cultuureducatie

Na de voorgaande stappen te hebben doorlopen kan een beleidsplan geschreven worden. Dit kan afhankelijk van de beschikbare tijd een kort verhaal zijn dat op een A4 past of een notitie van een aantal bladzijden. Belangrijk is bij de totstandkoming dat zoveel mogelijk geledingen betrokken zijn. Er zijn uitgewerkte voorbeelden van cultuurbeleidsplannen op internet te vinden.

Inhoudsopgave

De inhoudsopgave van een beleidsplan cultuureducatie kan er als volgt uitzien als bovenstaande stappen doorlopen zijn.

- 1 Doelen cultuureducatie
- 2 Rol cultuureducatie

- 3 Programma cultuureducatie
 - huidige programma
 - gewenste programma
- 4 Organisatie cultuureducatie
 - werkgroep
 - coördinator
 - andere contactpersonen
 - externe samenwerking
 - vergaderschema
- 5 Faciliteiten
- 6 Budget/begroting
- 7 Plan van aanpak

8.2 Vouchers

Als tegemoetkoming in de kosten die gemaakt worden voor deelname aan culturele activiteiten in de onderbouw en de vakken CKV(1) en KCV ontvangen de scholen zogenaamde 'cultuurvouchers'. Deze bonnen kunnen in combinatie met een speciale CJP/CKV-pas worden besteed aan buitenschoolse culturele activiteiten (voorstellingen, tentoonstellingen, concerten, enzovoort). Daarnaast geeft de CJP/CKV-pas recht op de normale CJP-kortingen.

CKV-bonnen onderbouw

Per leerling uit klas 1 en 2 van de onderbouw (voor havo/vwo ook klas 3) en/of voor leerlingen in het voortgezet speciaal onderwijs (vso) en het praktijkonderwijs van 15 jaar en jonger is een bedrag beschikbaar van € 5,70. Het totaalbedrag (afgerond bedrag van het aantal leerlingen vermenigvuldigd met het beschikbare bedrag) wordt in de vorm van bonnen verstrekt aan de school. De bonnen kunnen door de docenten op vertoon van een CKV-docentenpas worden verzilverd bij alle culturele organisaties die als CKV-acceptant zijn aangemeld. Een overzicht van deze instellingen is terug te vinden op www.cjp.nl/docenten.

Per vestiging van de school worden aan docenten van de onderbouw twee CKV-docentenpassen verstrekt en € 22,70 aan CKV-bonnen.

CKV-bonnen bovenbouw vmbo, havo/vwo, praktijkonderwijs en vso

Het pakket 'CKV-bonnen bovenbouw' heeft een waarde van € 22,70.

De leerlingen zijn daarnaast tot en met december 2008 houder van de CJP-pas. De docenten ontvangen een CKV-docentenpas. CKV-bonnen bovenbouw zijn beschikbaar voor:

- leerlingen havo/vwo, die starten met het vak CKV(1)/KCV;
- leerlingen vmbo, die starten met culturele en kunstzinnige vorming (CKV);
- leerlingen vanaf 16 jaar in het voortgezet speciaal onderwijs of het praktijkonderwijs;
- CKV-docenten en de cultuurcoördinator.

Conditie en effecten

De vouchers worden op aanvraag verstrekt. De aanvraag moet worden ingediend voor 1 juli bij het CJP-bureau. Peildatum voor het aantal leerlingen is het aantal leerlingen ingeschreven op 1 oktober voorafgaande aan het betreffende schooljaar.

CKV-bonnen worden eenmalig verstrekt. In geval van doubleren komt de leerling niet meer voor CKV-bonnen in aanmerking.

Uit de bestedingscijfers blijkt dat leerlingen deze CKV-bonnen goed waarderen en het gebruik de afgelopen jaren gestegen is. In het schooljaar 2005-2006 werd 79% van alle uitgegeven bonnen gebruikt. Het jaar daarvoor bedroeg dit percentage nog 76%. De jongeren waarderen de bonnen met een ruime 8.

Aan de aanbods-kant is het besef van cultuureducatie toegenomen. Niet alleen wordt het aanbod voor deze speciale doelgroep steeds gericht, ook het aantal instellingen dat actief bonnen int neemt toe. Dit jaar hebben ruim 1.100 instellingen samen voor een totaal bedrag van 5,5 miljoen euro aan bonnen verzilverd.

8.3 Jongeren en kunst en cultuur

Het vak CKV

CKV is een populair schoolvak, zo blijkt uit onderzoek onder ongeveer 1.000 CKV-leerlingen van vmbo, havo en vwo. Bij havo- en vwo-leerlingen staat CKV in de top drie van leukste schoolvakken. Op het vmbo belandt Kunstvakken 1, zoals de kunstvakken in de onderbouw en CKV in de bovenbouw gezamenlijk heten, in de top vier van favoriete vakken.

Gevraagd wat ze in CKV waarderen, benadrukken leerlingen vaak de creatieve kant van het vak: met je handen werken, dingen ontwerpen, werkstukken maken, knutselen of fotograferen. De enthousiaste leerlingen zeggen zeer geïnteresseerd te zijn in kunst en cultuur. Sommige leerlingen geven aan dat ze later in de culturele of creatieve sector willen werken. "Ik wil later binnenhuisarchitect worden en nu maken we een huis", antwoordde een leerling. Een ander: "Het sluit aan op mijn interesses. Ik wil graag naar de designschool."

Ruim de helft van de leerlingen vindt CKV een belangrijk tot zeer belangrijk vak. Gemiddeld driekwart van de leerlingen vindt het daadwerkelijk een leuk vak. Gevraagd naar de reden geven ze aan er veel plezier in te hebben en toch iets op te steken. "Je komt in aanraking met cultuur, zonder er zelf al te veel moeite voor te hoeven doen", wordt letterlijk gezegd.

CKV is veelzijdig, het huiswerk is te behappen en de docent inspireert leerlingen meer aan cultuur te doen. Een leerling: "Je doet dingen die belangrijk zijn voor je algemene kennis en je gaat naar plaatsen die je uit jezelf niet zo snel zou bezoeken, maar die achteraf toch leuk blijken te zijn." Een andere leerling: "Ik ben nogal van het leuke dingen doen. Zo ga ik vaak met mijn moeder of vriendinnen naar concerten en musicals zoals Grease. CKV brengt je hierbij op ideeën."

Vrijtijdsbesteding

Jongeren zijn zeer actief in hun vrije tijd. De favoriete vrijetijdsbestedingen van CKV-ers zijn internetten, muziek luisteren, sporten en winkelen. Jongeren maken het meeste gebruik van internet en televisie om aan hun informatie te komen. Radio en in mindere mate (gratis) kranten zijn andere dagelijks gebruikte informatiebronnen. Uit het onderzoek blijkt verder dat 85% van de jongeren behoefte heeft aan kunst en cultuur. Het bekijken van dvd's en/of video's scoort het best, gevolgd door het luisteren naar cd's. Ook zeggen CKV-leerlingen relatief veel te lezen: 89% van de

ondervraagden leest minimaal één tijdschrift per maand en 71% leest maandelijks een boek. Een op de drie CKV-ers leest meerdere boeken en tijdschriften per week! Vier op de vijf ondervraagden zegt minimaal één keer per maand zelf creatief bezig te zijn. Vooral het maken van muziek scoort goed. De helft van de CKV-ers houdt zich hier in hun vrije tijd mee bezig; het merendeel zelfs meerdere keren per week.

8.4 De cultuurcoördinator

Er komt meer kijken bij het vak CKV en cultuur op school dan de meeste mensen denken. Er moeten bonnen aangevraagd worden, docenten moeten het vak kunnen geven, theatergroepen moeten betaald worden en cultuur moet een plek krijgen binnen de scholen. Om dit allemaal zo goed mogelijk te laten verlopen is het belangrijk om een cultuurcoördinator aan te stellen die dit alles in goede banen kan leiden. Een aantal scholen heeft inmiddels een cultuurcoördinator aangesteld. Maar nog niet op alle scholen terwijl de positie van cultuur op scholen alleen maar versterkt kan worden door het vak te laten regelen door een coördinator. De coördinator kan namelijk dienen als intermediair tussen de school en instellingen en tussen docenten en de directie van de school. Daarnaast is het vrijmaken van uren voor de coördinatie zelfs een voorwaarde om bonnen voor de onderbouw aan te vragen.

Taken cultuurcoördinator

Tot de algemene taken van de cultuurcoördinator behoren de volgende.

- Doelstellingen van cultuureducatie onder woorden brengen.
- Beleidsplan schrijven en bewaken.
- Uitzetten en bewaken van de leerlijn cultuureducatie.
- Inventariseren van het huidige cultuuraanbod van de school.
- Overleg met de directie en met vaksecties.
- Actuele, inhoudelijke kennis van wat er op school gebeurt ten aanzien van cultuur vergaren.
- Overzicht hebben van het cultuurbeleid van de overheid ten aanzien van het praktijkonderwijs, het vso en het voortgezet onderwijs.
- Samenwerking en afstemming kunstvakken en andere vakken bevorderen.
- Contacten onderhouden en netwerken opbouwen met culturele instellingen. Eventuele keuzes maken voor instellingen waarmee een intensievere relatie wordt opgebouwd zodat gezamenlijk een programma kan worden opgezet.
- Op de hoogte zijn van het culturele aanbod (receptief, actief, secundaire literatuur bestuderen, op internet zoeken, naar manifestaties gaan) en dit aanbod samenstellen.
- Begroting maken en budget beheren.
- Administratie bijhouden.
- Oplossen van problemen en bemiddelen bij conflicten.
- Ontvangen en voorbereidingswerk van culturele groepen.
- Leerkrachten vooraf informeren en instrueren.
- Begroten en afrekenen van projecten.
- Algemene informatie over de vouchers verstrekken en afspreken hoe ze worden gebruikt.
- Samenwerking en afstemming kunstvakken en andere vakken bevorderen.
- Bonnen beheren (aanvragen, collega's hierbij betrekken en beleid schrijven).

Taken schoolleiding

De schoolleiding heeft een belangrijke taak in het scheppen van de voorwaarden.

- Langetermijnbeleid voor cultuureducatie ontwikkelen, bijvoorbeeld door het (laten) schrijven van een beleidsplan.
- Een cultuurcoördinator benoemen.
- Profielschets voor een cultuurcoördinator schrijven.
- Een takenpakket voor de cultuurcoördinator samenstellen.
- Formatie vrijmaken voor de cultuurcoördinator.
- De betrokken vaksecties stimuleren daar waar het nuttig is samen te werken.
- Organiseren van bijeenkomsten voor collega's om het bewustwordingsproces op het gebied van cultuureducatie te vergroten. Dit kan ook als thema van bijvoorbeeld een personeelsdag.

Benodigde tijd

Hoeveel tijd is de school kwijt met deze taken en werkzaamheden?

Er is door het Ministerie van OCW geen officiële taakbelasting opgesteld. CJP geeft de volgende adviezen voor het voortgezet onderwijs. Hier kan dus vanaf geweken worden.

- Schrijven cultuurbeleidsplan en het ontwikkelen van een visie: 10 uur.
- Programmeren, coördineren en evalueren van culturele activiteiten: 50 uur.
- Overzicht maken en inzicht krijgen in het cultuurbeleid van de overheid: 10 uur.
- Uitzetten, uitwerken en bewaken van de leerlijn cultuureducatie: 20 uur.
- Externe communicatie (met bijvoorbeeld culturele instellingen en andere scholen): 30 uur.
- Interne communicatie: 20 uur.
- Aansturen vakdocenten: 10 uur.
- Totaal: 150 uur.

9 Nieuwe ontwikkelingen en mogelijkheden voor cultuureducatie

9.1 Cultuurprofiel scholen in het voortgezet onderwijs

Begin 2004 startte het project 'Cultuurprofiel scholen in het voortgezet onderwijs'. Een project waarin scholen de mogelijkheid geboden werd zich te ontwikkelen tot cultuurprofiel school.

Na het indienen van een projectplan hebben 44 scholen in ruim twee jaar een interessante ontwikkeling doorgemaakt. De subsidie van het Ministerie van OCW gaf een extra impuls om deze plannen sneller te kunnen verwezenlijken. Ze hebben zichtbare vooruitgang geboekt en het cultuurprofiel stevig weten te verankeren in het schoolbeleid en de schoolpraktijk. Natuurlijk zijn er verschillen tussen scholen: sommige werkten al jaren met culturele projecten, andere moesten vanaf het nulpunt beginnen. De meeste scholen hadden ambitieuze plannen, die zij meestal ook konden realiseren. Tegelijkertijd merkten scholen dat sommige plannen té ambitieus waren: het ontwikkelen van een samenhangend programma, het creëren van draagvlak en het samenwerken met andere partners zijn processen die vaak veel tijd en energie kosten.

De projectbundel 'Cultuur Leert Anders' biedt management, cultuurcoördinatoren, (kunst- en cultuur)docenten en samenwerkingspartners van scholen in het voortgezet onderwijs inspirerende informatie over de vele toepassingsmogelijkheden van kunst en cultuur in het onderwijs binnen én buiten het schoolgebouw.

In de bundel staat uitgebreide informatie over de ontwikkeling van 44 vo-scholen richting cultuurprofiel school, checklists en evaluaties van het projectresultaat en van de ervaringen van de projectscholen. Daarnaast bevat het het schriftelijke resultaat van tien cruciale ontwikkelthema's waarin een aantal projectscholen zich verder ontwikkeld heeft of die de scholen geanalyseerd hebben. Met onderwerpen als good practices van de doorlopende leerlijn onderbouw - bovenbouw, onderwijsconcepten en cultuurprofiel en de organisatiestructuur van een cultuurprofiel school.

Vervolgproject

Hoewel een aantal scholen aangaf graag een verlenging van de regeling te willen, heeft OCW om een aantal redenen besloten om de ontwikkeling van het concept op een andere manier dan via het verstrekken van subsidies met als basis een ministeriële regeling, te ondersteunen.

OCW wil graag dat:

- meer scholen in aanmerking kunnen komen voor informatie of ondersteuning;
- het mogelijk wordt om de kwaliteit van het 'label' Cultuurprofiel te bepalen;
- scholen meer eigen verantwoordelijkheid gaan nemen voor hun ontwikkeling, de kwaliteit van het aanbod en het daarbij behorende beleid.

Om hieraan uitvoering te geven is het Steunpunt Cultuurprofiel scholen opgericht dat onder meer als taak heeft individuele scholen informatie en ondersteuning te bieden middels een netwerkbenadering.

Meer informatie over de cultuurprofiel scholen en het steunpunt is te vinden op www.kpcgroep.nl/cultuurprofiel scholen.

9.2 De brede school

Brede scholen richten zich op maximale persoonlijke ontplooiing van hun leerlingen met het oog op optimale participatie in de samenleving. Daarvoor werken zij structureel samen met organisaties uit diverse disciplines en bieden sociale, culturele en sportieve activiteiten.

Het aantal brede scholen in het voortgezet onderwijs groeit gestaag. Eind 2004 waren er in Nederland ongeveer 290 brede scholen voor voortgezet onderwijs. Eind 2002 waren dat er nog maar rond de 200. Brede scholen worden overal in Nederland ontwikkeld, in alle provincies en zowel in grote als kleine gemeenten. Er zijn evenveel kleine als grote brede scholen. Verhoudingsgewijs zijn er meer op vmbo- dan op havo/vwo-niveau. Scholen starten vaak in leerjaar 1 en 2 met de brede schoolaanpak en bouwen deze vervolgens uit naar de bovenbouw.

Op veel brede scholen kunnen leerlingen regelmatig voor of achter de schermen meewerken aan theater-, dans- en musicalproducties. De uitvoeringen zijn bedoeld voor medeleerlingen, ouders en eventueel buurtbewoners. Daarnaast kunnen leerlingen op veel brede scholen deelnemen aan kunstklassen of workshops voor drama, dans, muziek en beeldende kunst. De meeste culturele en kunstzinnige activiteiten zijn gericht op actieve deelname van leerlingen. Consumptieve activiteiten als film-, theater- en museumbezoek komen minder voor.

Centra voor de kunst, theaters en podia zijn vaak actief betrokken bij brede scholen. Daarnaast maken muziekscholen en musea deel uit van brede scholen. Ook bibliotheken, hoewel veel scholen aangeven dat die momenteel nog een inactieve rol bekleden.

9.3 De verlengde schooldag

Het idee achter de verlengde schooldag is dat de ontwikkeling van jongeren niet ophoudt als de laatste bel is gegaan. Daarom zijn er na schooltijd voor leerlingen verschillende activiteiten die aansluiten bij de schooldag. Er is aandacht voor cultuur, sport en spel, techniek, natuur en voor sociale en creatieve vaardigheden. Jongeren leren beter en sneller als zij dingen zelf ontdekken, zowel in de klas, als buiten schooltijd in het echte leven. Daarom zijn er na schooltijd voor leerlingen verschillende activiteiten die aansluiten bij de schooldag.

Jongeren gaan zoveel mogelijk zelf aan de slag. Hun talenten worden aangeboord, en het eigen initiatief wordt gestimuleerd.

Om de activiteiten te kunnen organiseren werken scholen samen met instellingen voor welzijn, sportverenigingen, centra voor kunstzinnige vorming, bedrijven, maatschappelijke organisaties of bibliotheken. Vaak biedt de gemeente ondersteuning. De verlengde schooldag is onderdeel van de brede school.

Bijlage 1 Literatuur, websites en subsidiemogelijkheden

Literatuur

- *Onderwijs in cultuur. Versterking van cultuureducatie in primair en voortgezet onderwijs*
Voortgangsrapportage van de minister van OCW aan de Tweede Kamer over Cultuur en School. Inclusief beleidsreactie op het advies van de Raad voor Cultuur en de Onderwijsraad. 18 sept 2006 (www.minocw.nl)
- *Cultuur Leert Anders*
Het schriftelijke eindresultaat van het project 'Cultuurprofiel scholen in het vo' waarin 44 vo-scholen zich van 2004 tot eind 2006 hebben ontwikkeld richting cultuurprofiel school. KPC Groep, december 2006
(<http://www.kpcgroep.nl/publicaties/publicatie/index.asp?pubID=559>)
- *Kunstbeschouwen: Culturele en Kunstzinnige Vorming 2*
Een model kunstbeschouwen met een algemeen analyseschema, analyseschema's per discipline en toelichtingen daarop. De handreiking voor leerlingen bevat termen en begrippen op het gebied van beeldende vormgeving, film, drama, dans en muziek. KPC Groep, 2000
(www.kpcgroep.nl/publicaties/publicatie/index.asp?pubID=182)
- *Primair Onderwijs - gids voor ouders en verzorgers*
Ministerie van OCW (www.minocw.nl)
- *Voortgezet Onderwijs - gids voor ouders, verzorgers en leerlingen*
Ministerie van OCW (www.minocw.nl)
- *Wegwijzer cultuureducatie*
Onderbouw-VO, oktober 2006 (www.onderbouw-vo.nl)
- *Zakboek Tweede Fase*
Informatie over de tweede fase (oude regeling) en de vernieuwde tweede fase. Tweede Fase Adviespunt, april 2007 (www.tweedefase-loket.nl)

Websites

Websites algemeen

- www.adviesgroepvmbo.nl: de site van de Adviesgroep vmbo
- www.brabant.nl/leren/onderwijs.aspx: informatie van de provincie Noord-Brabant over onderwijs
- www.bredeschool.nl: algemene site voor brede scholen in Nederland
- www.cfi.nl: de website waar de regelingen van OCW zijn te vinden
- www.eindexamen.nl: officiële internetsite van OCW over het eindexamen
- www.kennisnet.nl: site met zeer veel informatie over en van het onderwijs in Nederland
- www.minocw.nl: de website van het Ministerie van OCW
- www.onderwijsinspectie.nl: de website van de Inspectie van het Onderwijs, met onder meer alle informatie over de kwaliteitskaart
- www.onderbouw-vo.nl: de website van de projectgroep Onderbouw-VO
- www.sardes.nl: informatie over het monitoringonderzoek cultuureducatie (po)
- www.scholenlijst.nl: op deze site kan het (web)adres van een specifieke school

- of adressen van scholen in één plaats worden gevonden
- tule.slo.nl: informatie over tussendoelen en leerlijnen in het primair onderwijs
- www.tweedefase-loket.nl: de website van het Tweede Fase Adviespunt

Websites Kunst en cultuur

- www.bisk.nl: het Bisk is het expertisecentrum voor kunst- en cultuureducatie in Noord-Brabant:
- www.cjp.nl: Cultureel Jongeren Paspoort houdt jongeren op de hoogte van nieuws op gebied van kunst en cultuur
- www.cultuureducatie.startpagina.nl: startpagina over cultuureducatie
- www.cultuurnetwerk.nl: site van Cultuurnetwerk Nederland, het landelijke kenniscentrum op het gebied van cultuureducatie.
- www.cultuurplein.nl: een site voor en over cultuuronderwijs
- www.cultuurwijs.nl: toegangsmogelijkheid voor scholieren in de tweede fase van het voorgezet onderwijs tot het culturele erfgoed in Nederland
- http:docenten.cjp.nl: praktische informatie en informatie over CKV-bonnen (vo)
- www.erfgoednederland.nl: informatie over erfgoedonderwijs
- www.kennisnet.nl/thema/communities: Kennisnet heeft meer dan vijftig communities; discussiëren over vakken, vragen stellen aan specialisten of lesmateriaal uitwisselen
- www.kpcgroep.nl/cultuureducatie: informatie over het project Cultuureducatie Primair onderwijs in de provincie Noord-Brabant
- www.musea.nl: site met (middel)grote musea in Nederland

Subsidiemogelijkheden

Landelijke subsidieregelingen

- Regeling Versterking Cultuureducatie in het Primair Onderwijs
Het Ministerie van OCW geeft door middel van deze regeling een extra stimulans aan cultuureducatie in de periode 2004 tot en met 2007. Doel is dat scholen een visie op cultuureducatie ontwikkelen, deze vastleggen in een cultuurbeleidsplan en vertalen in een programma van activiteiten op het gebied van cultuur en erfgoed. Samenwerking met culturele instellingen, andere scholen, gemeente en provincie vervult daarbij een belangrijke rol. Scholen die van de regeling gebruikmaken ontvangen € 10,90 per leerling. (www.cultuurplein.nl)
- Stimuleringsregeling (PO Platform Kwaliteit en innovatie)
Het PO Platform is opgericht om scholen in het primair onderwijs te ondersteunen op het gebied van kwaliteit en innovaties. Scholen die aan de slag gaan met cultuureducatie hebben soms te maken met veel verschillende organisaties en verliezen daarbij mogelijk het overzicht. Het PO Platform staat scholen bij door informatie te geven over de financiering en begeleiding van innovatieve projecten. Ook het delen en uitwisselen van kennis rond innovatieve projecten is een van de doelstellingen van het platform. (www.schoolaanzet.nl)
- Grassroots
Grassroots is een stimuleringsinstrument om veranderingen te bewerkstelligen in het onderwijs: leraren worden gemotiveerd om op een nieuwe, creatieve wijze onderwijs te geven. Scholen in het primair onderwijs kunnen vernieuwende

projecten aanmelden waarbij cultuureducatie en ict gecombineerd worden. Ook scholen in het voortgezet onderwijs kunnen subsidie aanvragen voor projecten waarbij gebruik wordt gemaakt van ICT. (www.grassroots.nl)

- **Beroepskunstenaars In de Klas (BIK)**
Het project 'BIK' heeft als doel leerkrachten in het primair onderwijs te helpen kinderen op een effectieve manier enthousiast te maken en te houden voor kunst en cultuur. Dit gebeurt door professionele kunstenaars (met een bijscholing op het gebied van onderwijs en projectmatig werken). Samen met de school werken deze BIK-ers ideeën die op school leven uit tot concrete kunstprojecten. Onder de BIK-ers is ook een aantal collectieven ontstaan. (www.beroepskunstenaarsindeklas.nl)
- **Brede school**
Vanaf 1 september 2007 is een nieuwe subsidieregeling opengesteld voor brede scholen die de rol van cultuur in hun onderwijsprogramma willen ontwikkelen en uitbreiden. Er zullen tien scholen worden geselecteerd, waarvoor € 17.000 gereserveerd is. Scholen konden zich tot 17 oktober 2007 aanmelden. De regeling is eenmalig door het Ministerie van OCW opgesteld en wordt uitgevoerd door Cultuurnetwerk Nederland. De bedoeling is dat deze daarna vorm krijgt binnen de gemeenten. (www.cultuurnetwerk.nl)

Provinciale subsidieregelingen

- **Subsidie voor scholing in cultuureducatie**
Bij het Brabants Instituut voor School en Kunst (BisK) kan een school of culturele instelling subsidie aanvragen voor scholing in kunst- en of erfoededucatie door cursussen en workshops. Deze subsidie is maximaal € 500,- per persoon. (www.bisk.nl)
- **Subsidie voor productontwikkeling**
Een cultuurinstelling kan bij BisK een subsidie aanvragen voor de ontwikkeling van cultuureducatieve producten gericht op het onderwijs op het gebied van kunst en/of erfgoed. Deze subsidie is maximaal € 9.300,- per project. (www.bisk.nl)
- **Subsidie voor kleine schoolprojecten**
Een school voor primair onderwijs kan bij BisK ook een subsidie aanvragen voor Kleine Schoolprojecten. Dit zijn activiteiten in en rondom de school waarbij leerlingen activiteiten uitvoeren met kunstenaars of medewerkers van cultuurinstellingen. De regeling is vooral bedoeld voor scholen die nog weinig ervaring hebben met cultuureducatie en de subsidie is maximaal € 1.500,- per project. (www.bisk.nl)
- **Subsidie Internationalisering Onderwijs en Cultuur Noord-Brabant**
De doelstelling van deze regeling is het stimuleren van samenwerkingsprojecten op het gebied van onderwijs en cultuur tussen Noord-Brabant en partnerregio's in Vlaanderen, Noordrijn-Westfalen, Noord-Frankrijk of Polen. Brabantse scholen kunnen vóór 1 mei of 1 november van elk jaar een subsidieaanvraag indienen. (www.brabant.regelingenbank.eu)

Overige subsidieregelingen

Naast deze landelijke en provinciale regelingen verlenen talloze andere (landelijke en regionale) particuliere en overheidsfondsen subsidies voor activiteiten of projecten op het gebied van cultuureducatie.

Onderstaand enkele voorbeelden.

- Het VSB-fonds concentreert zich op zijn rol als 'aanjager' en wil vooral bijzondere, niet-reguliere projecten een kans geven. (www.vsbfonds.nl)
- De Mondriaan Stichting is een cultuurfonds dat bijzondere projecten op het gebied van beeldende kunst, vormgeving en musea ondersteunt en stimuleert. (www.mondriaanstichting.nl)
- Het Prins Bernhard Cultuurfonds stimuleert cultuur en natuurbehoud. (www.cultuurfonds.nl)
- De Stichting Cultuurfonds van de Bank Nederlandse Gemeenten heeft tot doel activiteiten te stimuleren op het gebied van kunst en cultuur, die (mede) door gemeenten worden mogelijk gemaakt en die van betekenis zijn voor het gemeentelijke beleid. (www.bng.nl/smartsite.shtml?id=52417)

Op de cd-rom 'Kunst en Cultuur Subsidiebank' is een overzicht van de subsidies terug te vinden. Daarnaast verschijnen jaarlijks het Fondsenboek en de Fondsendisk bij de Walburg Pers in Zutphen.

Meer informatie over subsidieregelingen is ook te vinden op www.cultuurplein.nl, www.brabant.nl/leren/onderwijs/cultuureducatie en/of www.subsidietotaal.nl.

Cultuur Leeft en Leert

Kiezen voor Kwaliteit

KPC Groep

Provincie Noord-Brabant

Inhoud

1	Inleiding	45
2	Het begrip kwaliteit	46
3	Kwaliteit als een eigenschap	47
3.1	Inhoud	47
3.2	Uitvoering	48
3.3	Samengevat	49
4	Kwaliteit als een hoedanigheid	50
4.1	Randvoorwaardelijke geschiktheid	50
4.2	Doelmatige gerichtheid	50
4.3	Samengevat	52
5	Een aanbod dat iets teweegbrengt	53
5.1	Betrokkenheid	53
5.2	Aanbod met onderwijskwaliteit	54
5.3	Samengevat	56
6	Leren van evalueren	57
Bijlagen		
1	Checklist en evaluatieformulier voor leerkrachten	58
2	Evaluatieformulier voor leerlingen	61

1 Inleiding

Cultuureducatie is een belangrijk onderdeel van het onderwijs. Op de eerste plaats omdat ontwikkeling van jonge mensen niet mogelijk is zonder gebruik te maken van actuele en historische kunst- en cultuuruitingen. Daarnaast draagt cultuureducatie bij aan een beter en rijker leerklimaat en biedt het de mogelijkheid voor een visie op leren die verder gaat dan 'dingen van buiten leren'. Bovendien biedt cultuureducatie de mogelijkheid om het sterk in vakken opgesplitste onderwijs te verruimen met vakoverstijgende en betekenisvolle onderwerpen en thema's.

In het kader van het Kabinetmotto 'Meer mensen die meedoen' heeft de regering cultuureducatie prioriteit gegeven door onder andere geld beschikbaar te stellen. Die extra investering heeft tot doel om scholen te helpen een visie te formuleren op de functie van cultuureducatie in het onderwijsprogramma én om deze visie te vertalen in een samenhangend geheel van cultuureducatieve activiteiten.

Aan dat 'samenhangend geheel' zou echter toegevoegd moeten worden: 'van kwalitatief goede cultuureducatieve activiteiten'. Het is immers niet om het even wat een leerling voorgeschoteld krijgt. Dat een aanbod cultuureducatief heet, is niet genoeg. Het moet kwaliteit hebben, aan bepaalde eisen voldoen, als het tenminste meer moet zijn dan een leuke onderbreking van de dagelijkse routine.

Over die kwaliteit gaat dit katern: wat het woord kwaliteit in cultuureducatief verband betekent, wat voor cultuureducatie bruikbare kenmerken zijn, wat scholen met cultuureducatie willen bereiken en wanneer een aanbod bij leerlingen ook echt iets teweegbrengt.

In hoofdstuk 2 definiëren we twee verschillende kwaliteiten. In hoofdstuk 3 en 4 gaan we verder in op die verschillende kwaliteiten. In hoofdstuk 5 wordt beschreven waar een aanbod aan moet voldoen als het bij leerlingen iets teweeg moet brengen. En het laatste hoofdstuk gaat over evaluatie. Als bijlagen zijn opgenomen een checklist en evaluatieformulier voor leerkrachten en een evaluatieformulier voor leerlingen.

Onze dank gaat in het bijzonder uit naar de volgende personen die aan dit katern meewerkten:

- Ad van Drunen, Bisk;
- Hans van der Linde, Erfgoed Brabant;
- Cécile Coojmans, Cultuurlinc Roosendaal;
- Maaïke van den Brule, CultuurKompas Waalwijk;
- Kirsten Sinke, CLIP Oosterhout.

Zij en wij hopen van harte dat u met dit katern geholpen wordt om kwalitatief goede keuzes te maken voor een inspirerende culturele vorming van leerlingen.

2 Het begrip kwaliteit

Het begrip 'kwaliteit' is een lastig begrip. Gevoelsmatig weet iedereen wat er mee bedoeld wordt, maar het omschrijven is niet gemakkelijk.

In de grote Van Dale wordt kwaliteit op twee manieren omschreven³:

- als een eigenschap van een product, bijvoorbeeld een kwaliteitskrant.
- als een hoedanigheid van een product met betrekking tot het gebruik dat ervan gemaakt wordt, bijvoorbeeld de drinkwaterkwaliteit.

Eigenschap en hoedanigheid zijn verschillende zaken. In het eerste geval gaat het om kwaliteit in vergelijking met andere, soortgelijke producten op basis van objectief vast te stellen criteria. Een kwaliteitskrant bijvoorbeeld in vergelijking met een sensatiekrant. Om de titel kwaliteitskrant te verdienen moet een krant voldoen aan een aantal standaarden: waarheidsgetrouw, gebruikmakend van hoor en wederhoor, enzovoort. Met betrekking tot die kenmerken is de kwaliteitskrant een beter product dan de sensatiekrant.

Wat betreft hoedanigheid ligt dat anders. Zoals water gebruikt kan worden om te drinken of om in te zwemmen, kan een krant gebruikt worden om objectief geïnformeerd te worden, om de laatste roddels over bekende Nederlanders te weten te komen, om een papieren hoedje te vouwen of om onderin de kattenbak te leggen. Allemaal doelen die andere eisen stellen aan het product krant. Voor de laatste roddels hoef je geen kwaliteitskrant te hebben en voor een papieren hoedje of de kattenbak is waarschijnlijk het formaat of het vochtopnemend vermogen belangrijker. Om de kwaliteit van een product in relatie tot het doel te beoordelen, worden producten niet met elkaar vergeleken, maar wordt één product beoordeeld op de bruikbaarheid voor het doel dat de gebruiker voor ogen staat.

Bij een cultuureducatief aanbod moet men die twee kwaliteiten dan ook goed onderscheiden.

- Als een eigenschap: is dit een kwalitatief goed product?
Op basis van die eigenschappen kan men vooraf een redelijk objectieve keuze maken voor een kwalitatief goed aanbod.
- Als een hoedanigheid: is dit product geschikt voor het beoogde doel?
Daarvoor moet een school eerst vaststellen welk doel men met cultuureducatie wil bereiken. Vervolgens moet men zelf beoordelen of het gekozen aanbod die beoogde kwaliteit bezit. Dan kan het gebeuren dat een product, dat qua eigenschap kwalitatief goed is, toch niet past bij het doel dat de school nastreeft.

3 Van Dale. *Groot woordenboek der Nederlandse taal*, 13e herziene uitgave; Utrecht-Antwerpen 1999

3 Kwaliteit als een eigenschap

Bij kwaliteit als een eigenschap gaat het zoals gezegd om een vergelijking tussen soortgelijke producten. In dit geval om een vergelijking tussen verschillende cultuureducatieve aanbiedingen. Er zijn talloze mogelijkheden waaruit scholen kunnen kiezen. Niet alleen uit de vele programma's van externe instanties, maar ook uit de vele lessen, thema's, projecten, workshops en uitstapjes die men zelf kan organiseren. Hoe daaruit een keuze te maken en op welke gronden? Twee aspecten zijn daarbij van belang: de inhoud en de uitvoering.

3.1 Inhoud

Bij het bepalen van het aspect inhoud van de kwaliteit gaat het om twee vragen.

Is de activiteit cultuureducatief?

Dat lijkt een open deur, maar er is soms verwarring wat wel of niet onder het begrip cultuureducatie valt.

Onder cultuur verstaan we alles wat mensen bedacht en gemaakt hebben. Niet door mensen bedacht of gemaakt is de dode natuur zoals stenen, vulkanen, rivieren, schelpen, de sterren en scheikundige elementen, en de levende natuur zoals kleine organismen, planten, bomen, dieren en mensen. Natuur is dus geen cultuur, maar het ingrijpen van de mens in de dode en de levende natuur is dat weer wél, zoals het kanaliseren van rivieren, de geneeskunst, het veredelen van planten en het fokken van dieren. Ook zaken als rekenen, schrijven en Engelse taal kunnen tot de menselijke cultuur gerekend worden.

Maar niet alles dat onder cultuur verstaan wordt, valt automatisch onder cultuureducatie. Bij cultuureducatie gaat het om Kunst en Erfgoed. Beide kunnen onderverdeeld worden in zes disciplines.

Kunst(educatie)

- Literatuur
- Dans
- Drama
- Beeldende vorming
- Muziek
- Media-educatie (audiovisuele vorming)

Erfgoed(educatie)

- Archief
- Archeologie
- Musea
- Monumenten
- Landschap
- Immateriële cultuur

Een aantal schoolse vakken en andere interessante onderwerpen horen daar dus niet bij. Men moet binnen de school dan ook afspreken dat onder de noemer van 'cultuureducatie' geen tijd besteed wordt aan onderwerpen die niet tot het cultuureducatieve domein behoren.

Wát de school uiteindelijk aanbiedt van Kunst en Erfgoed en in welke verhouding is vrij. Zo kan men elk jaar alle disciplines evenveel aan bod laten komen, elk jaar twee disciplines meer diepgaand behandelen, zich profileren als een Kunstprofieleschool die zich specialiseert in muziek of dans, enzovoort. Hoe dan ook, het aanbod moet

niet bepaald worden door toevallige losse activiteiten, maar door een bewuste keuze betreffende de verdeling van de tijd over Kunst en Erfgoed gedurende acht jaar basisonderwijs.

Daarnaast zou men nog kunnen streven naar een evenwicht tussen:

- professionals en amateurs;
- lokaal, regionaal en landelijk aanbod;
- incidentele en structurele activiteiten;
- actieve, receptieve en reflectieve werkvormen.

De Marktplaatsen Cultuureducatie kunnen daarbij zeker adviseren.

Is de inhoud van het aanbod vooraf duidelijk?

Zowel van externe als van interne aanbieders mag gevraagd worden om vooraf duidelijk en volledig te zijn over de inhoud en de werkvorm. Alleen dan kan een school en/of een leerling bewust kiezen en kunnen de juiste verwachtingen gewekt worden.

Een paar voorbeelden hoe het mis kan gaan.

- Een organisatie biedt een toneelstuk aan dat zou gaan over de tweede wereldoorlog. Tijdens de uitvoering blijkt het stuk zo sterk geromantiseerd dat het maar zijdelings te maken heeft met de oorlog. Het werd goed gespeeld, maar de school vond het achteraf zonde van de tijd.
- Een muziekschool biedt een middag 'Kennismaken met instrumenten' aan. In de folder staat dat de kinderen verschillende instrumenten leren kennen. Tijdens de uitvoering blijkt het om een piano, een drumstel, een blokfluit en een gitaar te gaan. Hoewel het best leuk was, hadden de leerlingen en de leerkracht op grond van de titel meer variatie verwacht.
- Een leerkracht biedt een workshop 'Beeldhouwen' aan. De leerlingen die hiervoor gekozen hebben, kunnen maar de helft van de tijd hakken omdat er niet genoeg beitels zijn. De andere helft van de tijd moeten ze plaatjes van beeldhouwwerken bekijken. Ze vinden dat ze dat van tevoren hadden moeten weten, dan hadden ze misschien iets anders gekozen.

Afhankelijk van de omstandigheden kan de omvang en de gedetailleerdheid van de informatie verschillen. Als een aanbieder wil verrassen of de magie van een activiteit wil bewaken, dan zal hij vanzelfsprekend een stukje informatie achterhouden. Maar dat is iets anders dan leerlingen bewust in het ongewisse laten omdat men het niet nodig vindt om hen voldoende te informeren.

3.2 Uitvoering

Niet alleen de inhoud van een aanbod moet kloppen, ook de uitvoering moet deugen. Daarbij gaat het om drie vragen.

Is/zijn de uitvoerder(s) inhoudelijk bekwaam?

Kan iemand die bijvoorbeeld een workshop 'Mime' geeft zelf wel goed mime spelen? Heeft iemand de benodigde historische kennis voor het verzorgen van een aanbod rond archeologie? Als men een aanbod inkoopt, mag men erop vertrouwen dat de organisatie de vakinhoudelijke bekwaamheid garandeert. Bij een intern aanbod is dat niet altijd het geval: niet iedereen kan musiceren, dansen, beeldhouwen, enzovoort.

Benut daarom de individuele deskundigheden van teamleden zoals genealoog, pottenbakster, fotograaf, jazzballet danseres of historicus. Daarnaast vormen stagiaires, leerlingen van een naburige (mbo-)school of (groot)ouders een bron van mogelijkheden om een aanbod te verzorgen. Of zorg voor scholing op dat vlak of huur vakleerkrachten in.

Is/zijn de uitvoerder(s) didactisch bekwaam?

Hier is het omgekeerde het geval. Bij een intern aanbod is de didactische vakbekwaamheid meestal wel in orde, maar bij een externe uitvoerder laat de didactiek soms te wensen over. Vraag ernaar bij de externe instantie of houd een intakegesprek met de uitvoerder als de omvang van de dienstverlening dat rechtvaardigt. Relevante vragen zijn bijvoorbeeld:

- kan de uitvoerder het aanbod afstemmen op de doelgroep?;
- kan de uitvoerder goed met kinderen omgaan?;
- kan de uitvoerder goed uitleggen?;
- kan de uitvoerder duidelijke regels hanteren?

Natuurlijk moet men realistisch blijven. Een kunstenaar in de klas kan voor de kinderen juist aantrekkelijk zijn omdat hij niet op dezelfde manier reageert als een leerkracht. De benodigde didactische bekwaamheid zal dus mede afhangen van de aard en de duur van het aanbod.

Is/zijn de uitvoerder(s) organisatorisch bekwaam?

Hierbij gaat het om zaken als op tijd komen, zorgen dat de benodigde spullen klaarliggen, met apparatuur om kunnen gaan, voldoende materialen hebben die schoon en heel zijn en de tijd bewaken. Ook dit is een belangrijk aandachtspunt, zowel bij externe als bij interne uitvoerders.

3.3 Samengevat

Kwaliteit als een eigenschap betekent voor cultuureducatie dat een kwalitatief goed product - of het nu wordt ingekocht of door de school zelf wordt verzorgd - wordt gekenmerkt door de volgende eigenschappen:

- het heeft te maken met één of meer disciplines van Kunst of Erfgoed;
- het gaat vergezeld van duidelijke en waarheidsgetrouwe informatie vooraf, zowel voor leerkrachten als voor leerlingen, over wat er aangeboden wordt, door wie, voor wie en hoe;
- het wordt inhoudelijk, didactisch en organisatorisch bekwaam uitgevoerd.

4 Kwaliteit als een hoedanigheid

Bij kwaliteit als een hoedanigheid gaat het om de vraag of een bepaald cultuureducatief product geschikt is voor de eigen school, zowel in randvoorwaardelijke zin, als voor wat de school met cultuureducatie wil bereiken.

4.1 Randvoorwaardelijke geschiktheid

Het aanbod moet passen bij de mogelijkheden van de school en dus geschikt zijn in randvoorwaardelijke zin.

De doelgroep: leeftijd, omvang, voorkennis

Een school met een leerstofjaarklassensysteem zal andere keuzes maken dan een school die werkt met leeftijdsgroepen. Men moet dus zorgvuldig kijken voor wie het aanbod bedoeld is.

- Voor één klas? Voor de kleuter-, de midden- of de bovenbouw? Voor bredere leeftijdsgroepen zoals voor kinderen van 4 tot 8 jaar of van 8 tot 12 jaar? Of misschien wel voor de hele school tegelijk?
- Hoe groot is de groep die kan deelnemen? Vooral bij workshops (zowel externe als interne) stelt men vaak terecht een maximum aan het aantal deelnemers.
- Is voorkennis vereist? Soms is het de bedoeling dat vooraf door de school aandacht besteed wordt aan het onderwerp. Of men stelt een voorwaarde, bijvoorbeeld dat de kinderen al noten kunnen lezen.

Plaats, datum, tijdstip, duur

Waar vindt het aanbod plaats? Moeten de leerlingen er ver voor reizen? Is er in de school wel voldoende ruimte bij een intern aanbod of als er een gastdocent komt voor de bedoelde activiteit? Wanneer vindt het aanbod plaats? Een vaste datum is vaak lastiger dan een aanbod op afroep. Op welk tijdstip?

Betreft het een aanbod van een uur, een dagdeel, meerdere dagdelen (zoals bij een cursus die meerdere lessen of middagen omvat), een hele dag of zelfs meerdere dagen (zoals bij een meerdaags verblijf in een prehistorisch dorp)?

De kosten

Hoe staat het met de prijs/kwaliteitverhouding? Het gaat dan niet alleen om de prijs van het aanbod en eventueel de bijkomende kosten van eten en drinken, vervoer of materialen, maar ook om de energie die het van leerkrachten of begeleiders vraagt. Een andere overweging in dit verband is de vraag hoe belastend voor het milieu een bepaalde activiteit is.

4.2 Doelmatige gerichtheid

Scholen kunnen flink verschillen in wat ze met cultuureducatie willen bereiken, getuige de antwoorden op de vraag 'Waarom doen jullie aan cultuureducatie?'

We geven een paar voorbeelden uit de praktijk.

- 1 Voor ons is cultuureducatie een prettige afwisseling op het lesprogramma.
- 2 Om ons te profileren: activiteiten als spraakmakende excursies trekken nu eenmaal extra leerlingen.
- 3 We hebben grote klassen en daarom werken vakleerkrachten twee keer per week met een halve klas zodat we de andere helft extra taal- en rekeninstructie kunnen geven.
- 4 We willen voldoen aan de kerndoelen.
- 5 We doen volgens de inspectie te weinig aan zelfstandig leren, leren reflecteren, goed burgerschap en dergelijke. Daar vinden we cultuureducatie heel geschikt voor.
- 6 Omdat het bestuur daar met alle scholen afspraken over heeft gemaakt.
- 7 Om kinderen met allerlei hedendaagse én vroegere culturele uitingen en technieken in aanraking te brengen.
- 8 Cultuureducatie betekent voor ons vooral 'leren communiceren': als kind jezelf leren uitdrukken door middel van taal, dans, drama, beeldend, muziek en audiovisueel.
- 9 We willen aansluiten bij de talenten van kinderen en hen de mogelijkheid bieden die talenten verder te ontwikkelen.

In interne discussies is het goed om stil te staan bij de concrete doelen of opvattingen die teamleden zoal hebben. Om zicht te krijgen op wat hen wel of niet verbindt, is het handig de waarom of waartoe vraag te stellen. Anders gezegd: om wiens of welk belang gaat het? Wat is het doel achter het doel, ofwel wat is het metadoel? Er kunnen drie metadoelen onderscheiden worden.

Doelen die leerkrachtgericht zijn

Van de antwoorden die hierboven gegeven zijn, zijn de antwoorden 1, 2 en 3 voorbeelden van doelen die overwegend leerkrachtgericht zijn. Een aanbod wordt dan vooral gekozen omdat:

- de leerkrachten het zelf een leuk aanbod vinden;
- het public relationswaarde voor de school heeft;
- het eerder een taakverlichting dan een taakverzwaring inhoudt;
- het niet teveel tijd kost;
- het de orde niet teveel verstoort (niet teveel vuil, herrie, geloop).

Doelen die taakgericht zijn

De antwoorden 4, 5 en 6 zijn voorbeelden van doelen die overwegend taakgericht zijn. Een aanbod wordt dan vooral gekozen omdat:

- het product of het aanbod duidelijk te relateren is aan de kerndoelen;
- het een bijdrage levert aan het aanleren van een van de vakoverstijgende vaardigheden;
- aantoonbaar is wat leerlingen tijdens het aanbod gedaan hebben (methoden, werkbladen en dergelijke om verantwoording af te kunnen leggen);
- het herhaalbaar is (zodat het vastgelegd kan worden in een beleidsplan);
- het voldoet aan de opmerkingen, afspraken en/of eisen van het bestuur of de inspectie.

Doelen die leerlinggericht zijn

En tenslotte zijn de antwoorden 7, 8 en 9 voorbeelden van doelen die overwegend leerlinggericht zijn. Een aanbod wordt dan vooral gekozen omdat:

- de leerlingen het een leuk of boeiend aanbod vinden;
- het aanbod aansluit bij hun leerbehoeften en/of leervragen;
- het de leerlingen met iets nieuws in aanraking brengt;
- de leerlingen er iets van zichzelf mee kunnen (leren) uitdrukken;
- het een bijdrage levert aan talentontwikkeling.

Zelden zal een school slechts één type doelen nastreven. De meeste scholen zullen een gezonde mix hanteren van leerkracht-, taak- en leerlinggerichte doelen.

Desondanks is het belangrijk dat iedereen onderkent dat het uiteindelijke doel van de school is het teweegbrengen van leren en ontwikkelen, óók bij cultuureducatieve activiteiten. Maakt men dit niet bespreekbaar, dan zullen onbewust de verschillende motieven een rol blijven spelen wat makkelijk kan leiden tot spraakverwarring, irritatie of zelfs demotivatie. In het volgende hoofdstuk wordt beschreven wat het betekent voor de vormgeving van een aanbod als men het teweegbrengen van leren en ontwikkeling vooropstelt.

4.3 Samengevat

Kwaliteit als een hoedanigheid van een cultuureducatief aanbod betekent voor een individuele school dat het:

- geschikt is voor de beoogde doelgroep qua leeftijd, omvang, voorkennis;
- past binnen de mogelijkheden qua plaats, datum, tijdstip, duur, geld en moeite;
- aansluit bij de mogelijkheden en behoeften van leerkrachten;
- een bijdrage levert aan de kerndoelen en eventueel vakoverstijgende vaardigheden;
- past bij de afspraken die gemaakt zijn met derden;
- aansluit bij de mogelijkheden en behoeften van de leerlingen.

5 Een aanbod dat iets teweegbrengt

In het vorige hoofdstuk zijn allerlei kwaliteitseisen aan de orde gekomen die een rol kunnen spelen bij de keuze voor een bepaalde cultuureducatieve activiteit. De hamvraag blijft echter hoe groot de kans is dat het aanbod ook echt iets teweegbrengt bij leerlingen, dat ze er werkelijk iets aan hebben?

5.1 Betrokkenheid

‘Er iets aan hebben’ betekent in dit geval: ‘er iets van leren’; zich er (verder) mee kunnen ontwikkelen’. Of dat nu is kennismaken mét, zichzelf leren uitdrukken of hun talent verder ontwikkelen, altijd moet het gaan om een verandering van kennis, vaardigheden en/of opvattingen. Lang niet altijd is precies meetbaar wat er geleerd is, maar of er iets gebeurt in termen van leren en ontwikkeling is tijdens de activiteit wel zichtbaar.

Positieve signalen in dat verband zijn:

- leerlingen die nauwelijks kunnen wachten tot het begint;
- intense aandacht waarmee gekeken en geluisterd wordt;
- nauwkeurig werken;
- mimiek en houding;
- concentratie en doorzettingsvermogen;
- opgetogen opmerkingen;
- moeite om met de activiteit te stoppen;
- de voldoening en het plezier waarmee een leerling terugkijkt op zijn of haar product, een voorstelling of een uitstapje.

Als leerlingen dit gedrag vertonen, anders gezegd ‘goed tot zeer goed betrokken’ zijn, dan kan men er zeker van zijn dat het aanbod iets teweegbrengt en dat er dus geleerd wordt⁴.

Anders gesteld is het met leerlingen die:

- met zichtbare tegenzin aan een activiteit beginnen;
- storend praten of lachen;
- in de ruimte staren of lusteloos rondhangen;
- elke gelegenheid aangrijpen om iets anders te doen;
- een zucht van verlichting slaken als de activiteit is afgelopen.

Als leerlingen dit gedrag vertonen, dus ‘niet of zeer matig betrokken’ zijn, dan kan men er zeker van zijn dat het aanbod hen niets gedaan heeft en dat er dus niets geleerd is, behalve misschien een grotere afkeer van de bedoelde activiteit.

Betrokkenheid zou men ook kunnen vertalen met motivatie of ‘zin krijgen, hebben en houden’ in een bedoelde activiteit. In al deze omschrijvingen gaat het erom dat de leerling innerlijk aangesproken wordt en niet alleen maar meedoet omdat er anders straf dreigt of omdat er punten mee te behalen zijn.

⁴ Het begrip betrokkenheid en de omschrijving van de zes factoren in dit hoofdstuk zijn grotendeels ontleend aan ‘Ervaringsgericht werken in de basisschool’ van dr. F. Laevers, CEGO België. Kijk voor meer informatie op www.cego.be.

Het is dus niet genoeg dat leerkrachten een aanbod kiezen dat henzélf leuk, verantwoord of kwalitatief goed lijkt. Het aanbod moet voor de leerlingen kwaliteit hebben. Een aanbod moet hun betrokkenheid wekken en in stand houden omdat het anders verspilling van kostbare onderwijstijd is.

De mogelijkheid om betrokken te raken hangt niet af van de leeftijd, van de intelligentie of van het karakter van de leerling. Betrokkenheid wordt gewekt en in stand gehouden door bepaalde factoren waar een aanbod in zekere mate aan moet voldoen. Je zou dat ook de 'onderwijskwaliteit' van een aanbod kunnen noemen.

Daarmee lukt het echter niet altijd en bij iedere leerling. De mogelijkheid om betrokken te zijn, hangt ook af van het welbevinden van de leerling op dat moment. Wie bijvoorbeeld ziek is, naar het toilet moet, dorst heeft, zich onveilig voelt, zich zorgen maakt over de echtscheiding van zijn ouders, zal zijn aandacht moeilijk(er) op iets anders kunnen richten. Dat is zowel bij volwassenen als bij leerlingen zo. Gelukkig gaat het meestal om één of enkele leerlingen die niet goed in hun vel zitten. Zij zijn met een beetje begrip of door gewoon met rust gelaten te worden al een heel eind geholpen. Desondanks is het ook voor hen van belang dat het aanbod onderwijskwaliteit heeft, omdat de kans dan groter is dat zij ondanks zichzelf toch geboeid raken.

5.2 Aanbod met onderwijskwaliteit

Een aanbod heeft onderwijskwaliteit als dat aanbod in zekere mate voldoet aan zes factoren.

Factor 1 Sfeer en relatie

De sfeer waarin een activiteit zich afspeelt, is zeer bepalend voor de motivatie of de betrokkenheid. Sfeer wordt onder andere gecreëerd door de manier waarop volwassenen tegen leerlingen praten, door humor, een complimentje, relativiseringsvermogen en door zélf betrokkenheid uit te stralen. Ook de aankleding van een ruimte speelt een rol, evenals de aard van de relatie tussen de leerkracht en de leerling(en). Wie bang is voor de leerkracht of voor medeleerlingen zal zich moeilijker open (kunnen) stellen en navenant minder opsteken van de bedoelde activiteit.

Factor 2 Op maat

Een aanbod moet niet te makkelijk of te moeilijk zijn. In het eerste geval treedt verveling op en in het tweede geval ongerustheid. Beide zijn niet bevorderlijk voor de betrokkenheid. Op maat betekent niet alleen naar moeilijkheidsgraad, maar ook naar instructiebehoefte.

Factor 3 Betekenisvol

Aspecten van een betekenisvol aanbod zijn bijvoorbeeld dat:

- het aansluit bij de belangstelling of bij een talent;
- de leerling er zich iets bij kan voorstellen;
- het om een actueel onderwerp gaat;
- een opdracht levensecht is;
- een opdracht praktisch nut heeft.

Factor 4 Activerend

Een activerend aanbod nodigt leerlingen uit om mee te doen. Dat kan mentaal zijn, omdat ze er bij moeten nadenken of doordat er open vragen gesteld worden. Maar dat kan ook fysiek zijn door afwisselende werkvormen, door ontdekkend leren of door samenwerkend leren.

Factor 5 Zelfsturend

Zelfsturend wil niet zeggen dat leerlingen aan hun lot worden overgelaten. Het wil zeggen dat ze (enige) invloed kunnen uitoefenen op het onderwerp, de aard en/of de duur van de activiteit. Dat bevordert in hoge mate de betrokkenheid, omdat een leerling dan iets kan kiezen dat betekenisvol en op maat is voor hem of haar. Mogelijkheden hiervoor zijn bijvoorbeeld:

- mee kunnen denken over de samenstelling van het aanbod;
- binnen een aanbod uit verschillende opdrachten kunnen kiezen;
- zelf een verwerkingsvorm kunnen kiezen (een verslag, een PowerPoint-presentatie, een boekje, een spel, een posterpresentatie, een brief naar de gemeenteraad, enzovoort);
- kunnen kiezen of en met wie je wilt samenwerken.

Factor 6 Goed georganiseerd

Geen leerling kan betrokken raken of (lang) betrokken blijven als bijvoorbeeld:

- hij of zij niet goed is voorbereid op de bedoelde activiteit;
- de leerkracht geen gebruikmaakt van noodzakelijk ondersteunend materiaal;
- er geen gedragsregels afgesproken zijn bij een museum- of theaterbezoek;
- de leerling (te) lang moet wachten;
- gereedschap of apparatuur stuk is;
- de groep te groot of te klein is.

Een slechte organisatie kan de motivatie zwaar op de proef stellen, zelfs als de andere factoren redelijk in orde zijn.

Hoewel betrokkenheid gewekt en in stand gehouden wordt door deze factoren, hoeven ze niet alle zes perfect in orde te zijn. Er mogen best een of twee factoren zwak vertegenwoordigd zijn of zelfs ontbreken. Twee voorbeelden ter verduidelijking.

- Bij een theaterbezoek is er geen sprake van zelfsturing als leerlingen er verplicht naar toe moeten. Ook is een voorstelling meestal fysiek niet activerend omdat de leerlingen moeten stilzitten.

Als er wél sprake is van een prettige sfeer, als het stuk past bij het niveau van de leerlingen, als het voor hen betekenisvol is en als de organisatie soepel verloopt, dan is de kans groot dat zij voldoende betrokken raken en het theaterstuk een waardevolle indruk achterlaat. Maar als het theaterstuk ook nog eens niet betekenisvol is of te moeilijk of te simpel, dan kan men niet anders dan problemen verwachten. De leerlingen met zachte of harde hand tot de orde roepen zal misschien wel de rust doen weerkeren, maar zeker niet de motivatie.

- Een leerkracht is met zijn klas aan de beurt voor een middagje naar het Archeon. De leerkracht is nogal knorrig en heeft geen geweldige relatie met de kinderen. Qua organisatie is hij slordig, wat nogal eens leidt tot onrust en onzekerheid bij de kinderen.

Maar de kinderen weten al het een en ander van de Middeleeuwen en van de Romeinen (factor: betekenisvol), er zijn veel verschillende doeactiviteiten

(factor: activerend), ze mogen gedurende de hele middag zelf kiezen wat ze doen (factor: zelfsturing) en bij elke activiteit zijn er opdrachten van verschillende moeilijkheidsgraad (factor: op maat). Ondanks het feit dat twee factoren vrijwel ontbreken, is de kans groot dat de betrokkenheid van de (meeste) kinderen hoog zal zijn. Maar wat zou er gebeuren als ook de factor 'zelfsturing' zou ontbreken?

De conclusie is dat ongemotiveerd gedrag (meestal) niet ontstaat omdat kinderen zo vervelend of slecht opgevoed zijn, maar omdat het aanbod onvoldoende onderwijskwaliteit heeft. Het is als bij een maaltijd. Als één gast met lange tanden eet, is het waarschijnlijk dat hij niet goed in zijn vel steekt. Maar als meerdere gasten treuzelen, is het waarschijnlijker dat de maaltijd niet deugt. De oplossing is ze goed eten voor te zetten dat hen smaakt. Op cultuureducatief gebied betekent dat producten kiezen die kwalitatief goed zijn én die voldoende onderwijskwaliteit bezitten om betrokkenheid en daarmee 'leren en ontwikkeling' mogelijk te maken.

5.3 Samengevat

Een cultuureducatief aanbod met een hoge onderwijskwaliteit voldoet tenminste aan vier van de zes factoren:

- een goede sfeer;
- op maat;
- betekenisvol;
- activerend;
- (deels) zelfsturend;
- goed georganiseerd.

Als twee van de zes factoren ontbreken, is dat voor de meeste leerlingen overkomelijk. Een aanbod waarbij drie of meer factoren ontbreken is verspilling van kostbare onderwijstijd, vanwege onvoldoende betrokkenheid en dus van onvoldoende leerrendement.

6 Leren van evalueren

Uit het voorgaande blijkt hoe belangrijk het is dat een aanbod met zorg gekozen en voorbereid wordt. Liever weinig dat deugt dan veel van matige kwaliteit. Een goed aanbod verhoogt de kansen op betrokken gedrag, maar natuurlijk kunnen er bij de keuze allerlei inschattingfouten gemaakt worden.

Wie van fouten wil leren, zal grondig moeten evalueren. Daarom hebben we een checklist als bijlage toegevoegd die zowel bruikbaar is bij het kiezen van een activiteit, als bij het evalueren ervan. Ook is een formulier voor leerlingen toegevoegd. Nog afgezien van het leren reflecteren en mee verantwoordelijkheid leren dragen voor het onderwijs, is het van belang om te weten hoe de leerlingen een activiteit hebben ervaren en wat zij als mogelijke verbeterpunten zien.

Om beïnvloeding te voorkomen, verdient het de voorkeur om leerlingen en leerkrachten eerst individueel schriftelijk te laten evalueren. Voor de hanteerbaarheid is het handig als daarna de scores worden overgenomen op een blanco formulier, waarbij bij elke vraag het aantal leerlingen of leerkrachten aangegeven wordt dat een bepaald antwoord gaf.

Een gezamenlijk evaluatiegesprek krijgt door de informatie op deze twee overzichtsformulieren meer structuur en diepgang. Bovendien ontwikkelt men na enige tijd een gemeenschappelijke taal om te praten over het rendement van cultuureducatieve activiteiten, zowel vanuit het perspectief van de leerkrachten als vanuit het perspectief van de leerlingen.

Ook voor een externe instantie is het prettig om in een nagesprek of in het geval van een klacht, te horen wat er wel of niet in orde was en in welke richting een eventuele verbetering gezocht moet worden.

Hecht het ingevulde keuzeformulier en het bijpassende evaluatieformulier aan elkaar en bewaar die overzichtsformulieren enige tijd om inschattingfouten te leren herkennen, om de verdeling van het aanbod over de verschillende disciplines te kunnen evalueren of om trends en verbeteringen op het spoor te komen. Evaluaties hebben immers alleen maar zin als men er ook iets mee doet.

‘Leren van evalueren, opdat activiteiten beter renderen’.

Dat wensen wij u en de leerlingen van harte toe.

Bijlage 1 Checklist en evaluatieformulier voor leerkrachten

Deze checklist kan vooraf gebruikt worden om een kwalitatief goed aanbod te kiezen en achteraf om het aanbod te evalueren. Vul het formulier zo volledig mogelijk in.

- Met welk doel is dit formulier ingevuld? Om een aanbod te kiezen
 Om een aanbod te evalueren

Titel van het aanbod: _____

Naam uitvoerder(s): _____

Datum uitvoering: _____

Datum waarop dit formulier is ingevuld: _____

Om welke discipline(s) gaat/ging het:

Kunst

- literatuur
- dans
- drama
- beeldende vorming
- muziek
- audiovisuele vorming

Erfgoed

- archief
- archeologie
- musea
- monumenten
- landschap
- immateriële cultuur

	Ja	Matig	Nee	?
Is/was duidelijk wat er aangeboden wordt en hoe?	☐	☐	☐	☐
Is/was de uitvoerder inhoudelijk bekwaam?	☐	☐	☐	☐
Is/was de uitvoerder didactisch bekwaam?	☐	☐	☐	☐
Is/was de uitvoerder organisatorisch bekwaam?	☐	☐	☐	☐
Is/was het geschikt voor de doelgroep qua leeftijd?	☐	☐	☐	☐
Is/was het geschikt qua omvang van de groep?	☐	☐	☐	☐
Is/was het geschikt qua vereiste voorkennis?	☐	☐	☐	☐
Is/was de plaats/de ruimte geschikt?	☐	☐	☐	☐
Is/was de datum geschikt?	☐	☐	☐	☐
Is/was de duur geschikt?	☐	☐	☐	☐
Is/was het de kosten waard?	☐	☐	☐	☐
Is/was het de moeite waard?	☐	☐	☐	☐
Sluit/sloot het aan bij behoeften van leerkrachten?	☐	☐	☐	☐

Sluit/sloot het aan bij de mogelijkheden van leerkrachten?

Levert/leverde het een bijdrage aan de kerndoelen?

Levert/leverde het een bijdrage aan vakoverstijgende vaardigheden. Welke?

Sluit/sloot het aan bij de behoeften van leerlingen?

Sluit/sloot het aan bij de mogelijkheden van leerlingen?

Analyse op basis van de zes factoren

In welke mate voldoet/voldeed het aanbod aan de volgende factoren?

Maak zo nodig een onderscheid naar groepen, groepjes of individuele leerlingen

	goed	matig	weinig/niet
Sfeer en relatie	☐	☐	☐
Op maat	☐	☐	☐
Betekenisvol	☐	☐	☐
Activerend	☐	☐	☐
Mogelijkheden tot zelfsturing	☐	☐	☐
Organisatie	☐	☐	☐

Analyse van de betrokkenheid van de leerlingen (achteraf)

Maak zo nodig een onderscheid naar groepen of groepjes of individuele leerlingen.

Gebruik eventueel de achterzijde van het formulier.

	goed	matig	weinig/niet
Wat was de betrokkenheid van de leerlingen?	☐	☐	☐

Aandachtspunten en conclusies

1 _____

2 _____

3 _____

Met wie en wanneer wordt hierover overlegd? _____

Bijlage 2 Evaluatieformulier voor leerlingen

Voor jongere leerlingen kan men volstaan met een mondelinge evaluatie waarbij gevraagd wordt wie het niet leuk vond, wie het een beetje leuk vond en wie het erg leuk vond. Waar mogelijk kan men doorvragen naar achterliggende redenen. Voor oudere leerlingen verdient het de voorkeur om regelmatig individueel en schriftelijk te laten evalueren.

Naam: _____

Klas/groep: _____

Beoordeelde activiteit: _____

Gehouden op (dag, maand, jaar): _____

Ik vond het:

- de hele tijd niet interessant (of niet leuk)
- de meeste tijd niet interessant (of niet leuk)
- soms interessant (soms leuk)
- de meeste tijd interessant (of leuk)
- de hele tijd interessant (of leuk)

Wat ik moest doen:

- was de hele tijd te moeilijk
- was de hele tijd te makkelijk
- was soms te moeilijk
- was soms te makkelijk
- was de hele tijd niet te makkelijk of te moeilijk voor mij

Ik geef deze activiteit het cijfer (1 t/m 10): _____

Een volgende keer:

- hoeft er niets verbeterd te worden
- zou er wel iets verbeterd kunnen worden, bijvoorbeeld: _____

Cultuur Leeft en Leert

Cultuureducatie: een Vaste Plek in het Curriculum

Vaste Plek in het Curriculum

KPC Groep

Provincie Noord-Brabant

Lizzy Tabbers

Inhoud

1	Inleiding	64
2	Wat verstaan we onder cultuureducatie?	65
3	Cultuureducatie een vaste plek geven	66
3.1	Cultuureducatie binnen de vakken	66
3.2	Cultuureducatie met behulp van methoden	69
3.3	Cultuureducatie met behulp van thema's	69
3.4	Cultuureducatie met behulp van bepaalde werkvormen	71
3.5	Cultuureducatie met behulp van zelf georganiseerde uitstapjes of excursies	72
3.6	Cultuureducatie met behulp van vakdocenten	73
4	Onmisbare partners in de provincie Noord-Brabant	74
4.1	BisK	74
4.2	Erfgoed Brabant	75
4.3	Marktplaatsen Cultuureducatie	76
5	Voorbeelden van scholen	79
5.1	RKBS Jacintha, Waalwijk	79
5.2	RKBS De Vijfhoeven, Vlijmen	79
5.3	CBS De Brug, Waspik	80
5.4	SBO Anton Pieckschool, Kaatsheuvel	81
5.5	OBS De Bolster, Oss	82
5.6	OBS 't Schrijverke, Goirle	82
5.7	OBS De Bienenkebolders, Moergestel	83
5.8	PCBS De Grebbe, Bergen op Zoom	85
6	Tot slot een paar tips	87

1 Inleiding

Cultuureducatie is een belangrijk onderdeel van het onderwijs. Op de eerste plaats omdat ontwikkeling van jonge mensen niet mogelijk is zonder gebruik te maken van actuele en historische kunst en cultuuruitingen. Daarnaast draagt cultuureducatie bij aan een beter en rijker leerklimaat en biedt het de mogelijkheid voor een visie op leren die verder gaat dan 'dingen van buiten leren'. Bovendien biedt cultuureducatie de mogelijkheid om het sterk in vakken opgesplitste onderwijs te verruimen met vakoverstijgende en betekenisvolle onderwerpen en thema's.

In het kader van het Kabinetsmotto 'Meer mensen die meedoen' heeft de regering cultuureducatie prioriteit gegeven door onder andere geld beschikbaar te stellen. Die extra investering heeft tot doel om scholen te helpen een visie te formuleren op de functie van cultuureducatie in het onderwijsprogramma én om deze visie te vertalen in een samenhangend geheel van cultuureducatieve activiteiten.

Over dat 'samenhangend geheel' gaat dit katern. Het is immers niet de bedoeling dat het blijft bij een incidenteel aanbod. Veel scholen vragen zich af hoe ze cultuureducatie een vaste plek kunnen geven in het curriculum en welke keuzes ze daarbij kunnen maken.

In dit katern staat wat we verstaan onder cultuureducatie, wat de mogelijkheden zijn om cultuureducatie een vaste plek te geven, hoe belangrijke partners daarbij behulpzaam kunnen zijn en hoe verschillende scholen cultuureducatie in de praktijk vormgeven.

Onze dank gaat uit naar de acht scholen die meewerkten aan dit katern:

- De Grebbe, Bergen op Zoom;
- 't Schrijverke, Goirle;
- Anton Pieck School, Kaatsheuvel;
- De Bienekebolders, Moergestel;
- De Bolster, Oss;
- De Vijfhoeven, Vlijmen;
- Jacintha, Waalwijk;
- De Brug, Waspik.

Ook bedanken wij Ad van Drunen van Bisk, Hans van der Linde en Theo Cuijpers van Erfgoed Brabant i.o., Ingrid Vissers van SKOSO St. Oedenrode en Anne-Wil Maris van Het Trefpunt in Heusden voor hun medewerking. Zij en wij hopen dat u met behulp van dit katern cultuureducatie een niet meer weg te denken plek kunt geven in het curriculum ten behoeve van een brede culturele vorming van leerlingen.

2 Wat verstaan we onder cultuureducatie?

Om cultuureducatie een vaste plek te kunnen geven in het curriculum, moet eerst helder zijn wat er onder verstaan wordt. Daarvoor moet een onderscheid worden gemaakt tussen cultuur en cultuureducatie.

Onder cultuur verstaan we alles wat mensen bedacht en gemaakt hebben. Niet door mensen bedacht of gemaakt is de dode natuur zoals stenen, vulkanen, rivieren, schelpen, de sterren, scheikundige elementen, enzovoort en de levende natuur zoals kleine organismen, planten, bomen, dieren en mensen. Natuur is dus geen cultuur, maar het ingrijpen van de mens in de dode en de levende natuur is dat weer wél, zoals het kanaliseren van rivieren, de geneeskunst, het veredelen van planten en het fokken van dieren. Ook zaken als rekenen, schrijven en Engelse taal kunnen tot de menselijke cultuur gerekend worden.

Maar niet alles dat onder cultuur verstaan wordt, valt automatisch onder cultuureducatie. Bij cultuureducatie gaat het om Kunst en Erfgoed. Beide kunnen onderverdeeld worden in zes disciplines.

Kunst(educatie)

- Literatuur
- Dans
- Drama
- Beeldende vorming
- Muziek
- Media-educatie (audiovisuele vorming)

Erfgoed(educatie)

- Archief
- Archeologie
- Musea
- Monumenten
- Landschap
- Immateriële cultuur

Een aantal schoolse vakken en andere interessante onderwerpen horen daar dus niet bij. Men moet als school dan ook onderling afspreken dat onder de noemer van 'cultuureducatie' geen tijd besteed wordt aan onderwerpen die niet tot het cultuureducatieve domein behoren.

Wát de school uiteindelijk aanbiedt van Kunst en Erfgoed en in welke verhouding is vrij. Zo kan men elk jaar alle disciplines evenveel aan bod laten komen, elk jaar twee disciplines meer diepgaand behandelen, zich profileren als een Kunstprofieleschool die zich specialiseert in muziek of dans, enzovoort. Hoe dan ook, het aanbod moet niet bepaald worden door toevallige losse activiteiten, maar door een bewuste keuze betreffende de verdeling van de tijd over Kunst en Erfgoed gedurende acht jaar basisonderwijs.

Daarnaast zou men nog kunnen streven naar een evenwicht tussen:

- professionals en amateurs;
- lokaal, regionaal en landelijk aanbod;
- incidentele en structurele activiteiten;
- actieve, receptieve en reflectieve werkvormen.

De Marktplaatsen Cultuureducatie kunnen daarbij zeker adviseren.

3 Cultuureducatie een vaste plek geven

Als scholen met cultuureducatie aan de slag gaan, merken ze vaak tot hun verrassing dat ze er meer aan doen dan ze aanvankelijk dachten. Maar ook dat het aanbod soms flink kan wisselen op grond van allerlei toevalligheden of dat het aanbod wel erg afhankelijk is van de inzet van een paar leerkrachten. Dat is jammer want cultuureducatie is voor de ontwikkeling van kinderen minstens zo belangrijk als rekenen en taal en zou daarom net zo stevig verankerd moeten worden in het curriculum. Zonder uitpuittend te zijn laten we een aantal mogelijkheden de revue passeren om cultuureducatie een vaste plek te geven: binnen de vakken, met behulp van methoden, met behulp van vakdocenten of met behulp van thema's, werkvormen, uitstapjes of excursies. En natuurlijk met behulp van belangrijke culturele instellingen die u met raad en daad terzijde willen staan. Die laatste komen in hoofdstuk 4 aan de orde.

Met deze opsomming wordt niet óf – óf bedoeld, noch dat ze allemaal gerealiseerd moeten worden. Ook sluiten ze elkaar niet uit. Binnen een vak kan men bijvoorbeeld gebruik maken van een methode, daarbinnen weer van een werkvorm en van de inbreng van één van de culturele instellingen.

De meeste scholen kiezen een combinatie van mogelijkheden op basis van hun visie op onderwijs, hun visie op cultuureducatie en de ervaringen die ze gaandeweg opdoen met cultuureducatieve activiteiten. Naarmate men langer met cultuureducatie bezig is, wordt het aanbod vaak uitgebreider en de organisatie complexer. Een aantal voorbeelden daarvan staat in hoofdstuk 5.

3.1 Cultuureducatie binnen de vakken

Binnen de traditionele vakken komen van oudsher allerlei cultuureducatieve activiteiten voor, zoals poëzielessen binnen taal of een les over oude gebruiksvoorwerpen binnen geschiedenis. Wie cultuureducatie een meer structurele plek wil geven, zou kunnen beginnen met het verankeren en uitbreiden van cultuureducatie binnen de vakken. Onderstaand een aantal mogelijkheden per discipline.

Kunst(educatie)

Literatuur

Een logische plek voor het aanbieden van literatuur is binnen de vakken lezen en taal. Heel wat doelen kunnen behaald worden door het lezen van, spreken over, luisteren naar en schrijven over literatuur en poëzie.

Het is het eenvoudigst om te beginnen met het kritisch bezien van het leesaanbod vanaf groep 1. Kies in ieder geval óók voor prentenboeken, gedichtenbundels, voorleesboeken en bibliotheekboeken die tot de kinderliteratuur gerekend worden, dan krijgen de kinderen ongemerkt al heel wat literatuur mee. De bibliotheek kan daarbij advies geven.

Een tweede stap is het kritisch bekijken van de huidige taalmethode en de methode voor begrijpend lezen. Zit daar voldoende aandacht voor literatuur en poëzie in? Misschien een aandachtspunt op het moment dat er een nieuwe methode gekozen

moet worden?

Een derde stap is het bewust gebruik maken van literaire teksten om bepaalde kerndoelen te bereiken. Soortgelijke opdrachten uit de methode kunnen dan vervallen.

Een paar voorbeelden.

- Kerndoel 1: De leerlingen leren informatie verwerven uit gesproken taal. Ze leren tevens die informatie, mondeling of schriftelijk, gestructureerd weer te geven.
Mogelijke opdrachten: met behulp van literair materiaal rijmpjes, liedjes of teksten uit het hoofd opzeggen; opdrachten maken naar aanleiding van een voorgelezen verhaal of luister-cd; een schriftelijke bespreking van, of spreekbeurt over een voorstelling, enzovoort.
- Kerndoel 7: De leerlingen leren informatie en meningen te vergelijken en te beoordelen in verschillende teksten.
Mogelijke opdrachten: discussiëren over gedichtjes, literaire verhalen en boeken, de mening van de schrijver vergelijken met je eigen mening, verschil tussen fictie en werkelijkheid, rekening houden met verschil tussen feit en mening, schriftelijke boekbespreking, enzovoort.

Beeldende vorming

Voor beeldende vorming zijn de vakken tekenen en handenarbeid de eerstaangewezen plek. Maar dan moeten die vakken wel op het (jaar)rooster staan en moet er op schoolniveau een afspraak zijn wanneer welke technieken aan bod komen. Een methode kan daarbij behulpzaam zijn. Voorbeelden van een structurele plek op het jaarrooster zijn wekelijkse lessen, een blokje van twee uur reserveren dat de ene week gevuld wordt met handenarbeid en de andere week met tekenen, een half jaar beeldende vorming gevolgd door een half jaar tekenen, enzovoort.

Muziek

Voor muziek geldt hetzelfde als voor beeldende vorming: een vaste plek op het rooster en het gebruik van een methode zijn een eenvoudige en goede manier om een structureel aanbod te bevorderen. Een garantie is het niet, want er zijn nogal wat scholen waar een methode ongebruikt in de kast blijft liggen.

Dans

Voor dans ligt het moeilijker omdat daar zelden een apart vak van gemaakt wordt. Het is echter wel mogelijk bijvoorbeeld door een deel van de gymnastieklessen aan dans te besteden en daar een methode voor aan te schaffen of door een vakdocent aan te stellen.

Drama

Ook drama is geen apart vak. Als men drama (gedeeltelijk) in een vak zou willen onderbrengen, kan dat binnen taal. Bijvoorbeeld in de vorm van rollenspelen, toneelstukjes, mime. Van een echte opbouw in vaardigheden is dan meestal weinig sprake. Daarom verdient het de voorkeur om drama een eigen plek op het (jaar)rooster te geven, al dan niet in combinatie met dans en/of met behulp van een vakdocent.

Media-educatie of audiovisuele vorming

Media-educatie is tot nu toe het stiefkind onder de kunstdisciplines. Het is geen eigen vak en het is zelfs de vraag of dat wenselijk is. Basistechnieken kunnen beter in de vorm van workshops aangeboden worden, terwijl de toepassing van het geleerde in vrijwel alle vakken mogelijk is: het maken van foto's bij een werkstuk, een werkstuk in de vorm van een videofilm, een PowerPoint-presentatie bij een spreekbeurt, enzovoort. Maar dat moet dan wel vastgelegd zijn in het beleidsplan en (heel praktisch) in de kantlijn van de betreffende taal-, geschiedenis-, of aardrijkskundemethode.

Erfgoed(educatie)

Onder erfgoededucatie verstaan we de overblijfselen uit het verleden die we willen bewaren voor de toekomst. De disciplines die onder erfgoed vallen zijn: Archief, Archeologie, Musea, Monumenten, Landschap en Immateriële cultuur. Met het laatste worden verhalen, tradities en betekenissen bedoeld die we niet verloren willen laten gaan. Geschiedenis en aardrijkskunde zijn voor erfgoededucatie de eerst aangewezen vakken. Het lokale erfgoed kan bijvoorbeeld een bron van inspiratie zijn om de omgeving beter te leren kennen, zoals bij het project 'Op stap met Jet en Jan,' waarbij kinderen aan den lijve ervaren hoe het dagelijks leven er rond 1910 uitzag.

Maar ook bij de andere vakken zijn er veel mogelijkheden omdat erfgoed verschillend gebruikt kan worden. We nemen als voorbeeld rekenen.

- Leren *mét* erfgoed.
In dit geval is erfgoed iets dat je concreet gebruikt, bijvoorbeeld rekenen met oude munten. Het erfgoed is dan hulpmiddel of aanleiding om er iets mee te doen.
- Leren *óver* erfgoed.
Bijvoorbeeld: wanneer zijn mensen geld gaan gebruiken en hoe zijn munten in omloop gebracht? Het gaat dan om kennis en informatie over het erfgoed zelf.
- Leren *ván* erfgoed.
Bijvoorbeeld: Hoe belangrijk was/is geld in onze samenleving? Het gaat dan om de achterliggende waarde(n) die het erfgoed vertegenwoordigt.

Voorwaarde is dat de school bewust nagaat bij welke lesonderdelen erfgoed kan worden ingezet en dat ook vastlegt in het cultuurbeleidsplan.

Maar daar mag het niet bij blijven. Als men erfgoed de plek wil geven die het verdient, dan is het structureel gebruik van werkvormen als uitstapjes, workshops en persoonlijke projecten welhaast een noodzaak (zie specifieke werkvormen in paragraaf 3.4).

Samengevat

De meest voor de hand liggende manier om cultuureducatie te verankeren, is het benutten van de mogelijkheden binnen de gewone vakken. Daarbij moet men zich realiseren dat veel culturele activiteiten en onderwerpen niet bovenop het programma komen, maar leerstofvervangend zijn. Bovendien wordt het leerstofaanbod erdoor verlevendigd en betekenisvoller, en dat komt het plezier in leren weer ten goede.

3.2 Cultuureducatie met behulp van methoden

Leren zonder leermiddelen is als voetballen zonder bal, zegt SLO op haar website.

Wie vragen heeft over leermiddelen, kan terecht op de website van SLO (www.slo.nl - link 'Leermiddelenplein' of www.leermiddelenplein.nl)

Nuttig voor iedereen die:

- wil weten welke leermiddelen er voor een bepaald vak of bepaalde doelgroep op de markt zijn;
- wil weten wat er in de leermiddelen staat;
- wil weten wat leermiddelen kosten of welke het meest geschikt zijn voor het eigen onderwijs;
- informatie over educatieve uitgeverijen zoekt;
- geïnteresseerd is in de nieuwste ontwikkelingen op het gebied van leermiddelen.

Men kan op de site methoden zoeken op basis van vak, onderwerp, doelgroep of leermiddelensoort. 'Geschiedenis' bijvoorbeeld, levert 136 pakketten op die stuk voor stuk aangeklikt kunnen worden voor verdere informatie. Ook kan men een trefwoord opgeven. 'Erfgoed' levert bijvoorbeeld zes pakketten op, 'Archeologie' vijf pakketten, 'Museum' elf pakketten en 'Monumenten' acht. Daarnaast zijn er softwarebeschrijvingen, leermiddelenkranten (bijvoorbeeld de leermiddelenkrant 'Tijd over geschiedenis') en interessante leermiddelenlinks.

Omdat veel materiaal over erfgoed lokaal gemaakt wordt, staat dat materiaal niet op de site van SLO. Scholen in Brabant doen er dan ook goed aan gebruik te maken van de website van Erfgoed Brabant (www.erfgoededucatiebrabant.nl).

Nog een andere belangrijke site is www.cultuurplein.nl. Onder 'Primair Onderwijs' is een link naar lesmateriaal. Daar staat een lijst van geanalyseerde methoden voor Muziek, Beeldend en Drama. Ook kan men lesideeën zoeken, zoals voorbeelden van didactisch materiaal, lesbrieven en lessuggesties. Of 'Bronnen' aanklikken voor websites, literatuur, multimedia en ander materiaal dat gebruikt kan worden in de les.

3.3 Cultuureducatie met behulp van thema's

Onder het werken met een thema verstaan we een onderwerp dat een bepaalde periode centraal staat en dat op verschillende manieren verkend wordt. Scholen putten daarvoor uit bestaande materialen zoals die in 3.2. genoemd zijn of ze verzinnen zelf interessante activiteiten.

Een aantal voorbeelden uit de praktijk van verschillende scholen.

- Literatuur
'De Boekenweek'. Samen met de kinderen worden allerlei activiteiten verzonden en gedaan die te maken hebben met het thema van de Boekenweek in een bepaald jaar.
- Beeldende vorming
'Beroemde schilders'. De leerlingen doen onderzoek naar het leven en werk van een schilder van hun keuze, zien een film over een bekende schilder, gaan naar een museum en/of tentoonstelling, proberen in een bepaalde stijl een schilderij te maken, enzovoort.

- Muziek
'Oude muziekinstrumenten'. De leerlingen leren oude muziekinstrumenten (her)kennen aan de hand van geluidsfragmenten en schilderijen, bezoeken een museum, gaan naar een concert, maken zelf een eenvoudig instrument en verzorgen daar een optreden mee.
- Dans
'Volksdansen uit Europa'. De leerlingen zien een film over volksdansen, kleien of schilderen een dansgroep, leren zelf verschillende dansen, kiezen een dans uit, maken de bijbehorende kleding en geven een voorstelling.
- Drama
'De schouwburg'. De leerlingen leren hoe de dichtstbijzijnde schouwburg er van buiten en van binnen uitziet, ze leren over belichting, decors, kostuums, grimeren, wat het programma van dit jaar is, hoe je kaartjes bestelt, kiezen een voorstelling en gaan die bekijken.
- Media-educatie
'Reclame'. De leerlingen bekijken verschillende reclamefoto's en bediscussiëren wat zij de beste foto vinden. Hetzelfde doen ze met reclamefilmpjes op de tv en reclames op de radio, billboards en op Internet. Met de opgedane kennis wordt de audiovisuele presentatie van de eigen school aan een kritisch onderzoek onderworpen en maken ze zelf alternatieve presentaties.
- Erfgoededucatie
 - 'Toen oma kind was'. De kinderen verzamelen zoveel mogelijk foto's en filmpjes en gebruiksvorwerpen, brieven en kaarten uit de tijd dat oma kind was. De leerlingen vertellen wat daarbij opvalt en wat ze verder willen verkennen. Dat kan elk jaar verschillen. Bijvoorbeeld over de kleding of het voedsel, het speelgoed, de school, wat je wel en niet mocht in die tijd, de straten en de huizen, de inrichting van de huizen, beroepen, enzovoort. Afhankelijk van hun leervragen worden excursies gepland, musea bezocht, gastgrootouders gevraagd om te komen vertellen en een tentoonstelling met oude voorwerpen ingericht.
 - 'Onze stad in de Middeleeuwen'. De kinderen zoeken op Internet informatie over die tijd, maken opdrachten aan de hand van oude kaarten en foto's, maken een stadswandeling en leren sporen uit de Middeleeuwen herkennen in de eigen omgeving.

Samengevat

Thema's zijn zeer geschikt om cultuureducatie een structurele plek te geven in het jaarprogramma. Niet alleen om disciplines die normaal gesproken weinig aan bod komen toch een plaats te geven, maar ook om vakoverstijgende vaardigheden aan bod te laten komen zoals plannen, samenwerken, zelfstandig werken, presenteren en reflecteren.

3.4 Cultuureducatie met behulp van bepaalde werkvormen⁵

De meeste scholen hebben een rooster waarop vakken vermeld staan. Dat hoeft echter niet. Een rooster kan ook gevuld worden met werkvormen, zoals takenwerk, projectwerk, workshops, vrije activiteiten en een weeksluiting. Maar of die nu op het rooster staan of niet, elke school kan profiteren van onderstaande werkvormen om cultuureducatie een (bredere) plek te geven.

Week- of maandsluiting

Tijdens een week- of maandsluiting is het de bedoeling om iets aan elkaar te presenteren en om bepaalde zaken samen te evalueren. Per toerbeurt organiseert een klas of bouw de week- of maandsluiting om te laten zien wat ze de afgelopen periode vooral op cultuureducatief gebied geleerd hebben: een toneelstukje, een muziek- of zangstuk, het gedicht van de week, een tentoonstelling of PowerPoint-presentatie van 'kunstwerken' van de betreffende leerlingen, een (video)verslag van een uitstapje, het resultaat van een opgraving, enzovoort.

Kring

Met betrekking tot cultuureducatie zou men onder andere kunnen denken aan een planningskring, een verslagkring of een evaluatiekring. Kleine kringen zijn daarbij effectiever dan een klassikale kring.

Takenwerk (of contractwerk)

Onder takenwerk verstaat men een afgesproken hoeveelheid werk die een leerling in een bepaalde tijd af moet hebben. Meestal gaat het om een weektaak waar dagelijks aan gewerkt wordt. Cultuureducatieve activiteiten als muziek, dans, drama en beeldende vorming passen daar meestal niet zo goed in, omdat ze een ander soort begeleiding vragen en veel 'ruis' met zich meebrengen. Wel geschikt zijn schriftelijke of computertaken rond kunstprojecten, literatuur of erfgoed, of materiaal dat als voorbereiding dient op een voorstelling of uitstapje.

Projectwerk

Onder projectwerk verstaan we een tijdelijke activiteit die bedoeld is om iets te creëren. Dat kan zijn het werken aan een gemeenschappelijk project (zoals het inzamelen van kleding voor een goed doel of het verzorgen van de maandsluiting) of het werken aan een individueel project. Werkelijke interesse voor cultuureducatie wordt gewekt als leerlingen óók hun eigen leervragen en interesses op dat vlak, onder andere in een individueel project, mogen onderzoeken en ten nutte kunnen maken voor anderen.

Een paar voorbeelden uit de praktijk:

- een leerling wil weten welke beroemde mensen er in het dorp geleefd hebben en hij wil daarvoor onder andere het gemeentearchief raadplegen. Als verwerkingsvorm voor zijn onderzoek kiest hij het maken van een PowerPoint-presentatie;

⁵ Voor de omschrijving van de werkvormen is gedeeltelijk gebruik gemaakt van 'Ervaringsgericht werken in de basisschool' van Dr. F. Laevers, Centrum voor Ervaringsgericht Onderwijs, België. (zie ook www.cego.be)

- een ander wil het leven van een schilder bestuderen. Haar eindproduct wordt een boekje voor in de schoolbibliotheek;
- een derde wil een posterpresentatie houden over het ontstaan van de tweede wereldoorlog;
- een vierde wil samen met twee klasgenootjes een kunstroute rond de school uitzetten en daarbij een routebeschrijving met informatieve tekstjes maken. Uiteindelijk zal door de hele klas die route gelopen worden.

Er zijn mogelijkheden te over. Het projectwerk hoeft natuurlijk niet altijd en alleen maar over cultuureducatie te gaan, maar het is wel een werkvorm die er alle ruimte voor biedt.

Workshops (of ateliers of creamiddagen)

Overigens vermijden we de term 'creamiddag' omdat het bij cultuureducatie om méér dan creatieve activiteiten moet gaan. Een workshop is een aanbod, vaak van een dagdeel waarin kinderen een bijzondere vaardigheid leren. Soms is daar speciale begeleiding en/of een bijzondere ruimte voor nodig. Voor de invulling van de workshops kan men denken aan al die cultuureducatieve activiteiten die in de gewone lessen niet of onvoldoende aan bod komen: beeldhouwen, etsen, djembé, mime, een film maken, een archief raadplegen, een maquette bouwen, enzovoort.

Vrije activiteiten

Sommige scholen reserveren een middag waarin de kinderen zelf mogen kiezen wat ze doen, zoals schaken, dammen of aan hun project werken, waarbij een deel van de leerkrachten surveilleert en een ander deel een aanbod doet. Dat aanbod kan een workshopachtig karakter hebben, maar kan ook bestaan uit het vertonen van een waardevolle film, het discussiëren met liefhebbers over een actueel (cultuureducatief) onderwerp, een bezoek aan een museum, een kunstwandeling in de buurt, enzovoort.

Samengevat

Wie cultuureducatie een vaste plek wil geven, kan bijna niet heen om het structureel gebruik van bepaalde werkvormen die bij voorkeur in het week-, maand of jaarrooster worden opgenomen. Dat verhoogt niet alleen de voorspelbaarheid, maar leerkrachten verwerven dan ook een zekere routine in het aanbieden en organiseren van cultuureducatieve activiteiten.

3.5 Cultuureducatie met behulp van zelf georganiseerde uitstapjes of excursies

Uitstapjes of excursies mogen niet vergeten worden als men nadenkt over een structurele plek voor cultuureducatie. Er is om te beginnen vast al heel wat in de directe omgeving van de school dat een bezoek meer dan waard is, liefst natuurlijk in een bepaalde context. Musea, een molen, een oude sluis, historische gebouwen, beelden of herdenkingsmonumenten, een heemtuin, theaters, een atelier van een kunstenaar, een archeologisch park, enzovoort. Mogelijkheden genoeg om met de klas een uitstapje te organiseren of in het kader van een workshop een excursie te organiseren. Of om een cultuureducatief uitstapje te combineren met een schoolreisje of een schoolkamp. Wie het niet aan het toeval wil overlaten of excursies al dan niet georganiseerd worden, maakt een lijst met mogelijkheden waarvan er elk jaar voor elke groep een paar worden opgenomen in de jaarplanning.

Samengevat

Uitstapjes komen soms nog (te) weinig voor, omdat men opziet tegen de organisatie of de begeleiding. Tips:

- zoek het dicht bij huis;
- ga met kleine groepjes;
- het liefst op basis van vrijwilligheid;
- wees creatief in het vinden van hulptroepen (grootouders, studenten, enzovoort);
- integreer uitstapjes in workshops of in de vrije activiteitenmiddag, het schoolreisje of het schoolkamp;
- informeer bij Marktplaatsen Cultuureducatie en andere instellingen naar de mogelijkheden.

3.6 Cultuureducatie met behulp van vakdocenten

Leerkrachten kunnen veel, maar ze kunnen niet alles. Het kan voor henzelf en voor de kinderen een prettige afwisseling zijn als vakdocenten bepaalde lessen voor hun rekening nemen. Daarmee stijgt ook de kwaliteit van die lessen, aangezien de vakdocent nu eenmaal over meer gespecialiseerde kennis beschikt. Maar, waar halen scholen het geld vandaan om vakdocenten structureel aan te stellen?

Extra subsidies of sponsorgelden buiten beschouwing gelaten: door het aantal leerlingen per klas te vergroten. Hoe groter de klassen hoe meer geld er vrijkomt voor vakdocenten. Maar die keuze is uiteraard aan de school zelf.

4 Onmisbare partners in de provincie Noord-Brabant

In het vorige hoofdstuk ging het over de manier waarop scholen cultuureducatie een vaste plek kunnen geven in het curriculum. Maar dat betekent niet dat ze alles zelf inhoudelijk moeten bedenken of alles zelf moeten uitvoeren. Gelukkig zijn er veel culturele instellingen die allerlei programma's en producten aanbieden, of helpen uitzoeken, waar de school gebruik van kan maken. We bespreken er hier slechts drie, die een belangrijke rol vervullen in de provincie Noord-Brabant: BisK, Erfgoed Brabant i.o. en de Marktplaatsen Cultuureducatie. Er zijn er nog veel meer, zoals Cubiss, Muzerije, de bibliotheken, enzovoort. Kijk voor een overzicht op www.kpcgroep.nl/cultuureducatie.

4.1 BisK

Het Brabants Instituut voor School en Kunst is het expertisecentrum voor kunst- en cultuureducatie in Noord-Brabant. Het BisK wil iedereen in de provincie, met name kinderen en jongeren, laten kennismaken met kunst en hun houding tegenover kunst positief beïnvloeden.

Het BisK:

- doet onderzoek;
- verspreidt nieuwsbrieven;
- heeft een bibliotheek;
- geeft publicaties uit;
- biedt facilitaire ondersteuning ten behoeve van provinciale overlegstructuren;
- ondersteunt de culturele infrastructuur;
- maakt via een projectenbank projecten van derden toegankelijk.

Het primair onderwijs is een belangrijke doelgroep van het BisK. Dat geldt voor zowel het reguliere als het speciale primair onderwijs. Scholen kunnen een keuze maken uit het onderstaande aanbod.

- **Kunstmenu**
Kunstmenu is een kunstprogramma dat bestaat uit voorstellingen en tentoonstellingen. Het standaardmenu voorziet in een kunsteducatief programma waarbij leerlingen gedurende hun achtjarige basisschoolcarrière twee keer in aanraking komen met alle kunstdisciplines: dans, drama, muziek, beeldend, literatuur en foto-film-video. Er is ook een basismenu dat bestaat uit een programma waarin elk jaar één discipline centraal staat. Het BisK programmeert en levert het educatieve materiaal.
- **Kunst in school**
Kunst in school is voor scholen die liever zelf willen kiezen. Het BisK heeft een groot aantal voorstellingen en tentoonstellingen geselecteerd waaruit de school zelf een keuze kan maken. Bij al deze producten is een educatief programma beschikbaar. De school boekt het kunstproduct en bestelt bij het BisK het bijbehorende educatieve materiaal.

- **Kunst in uitvoering**
Een school kan ook zelf aan de slag met lespakketten en projecten. Dat kan met 'Pakketten, koffers en kisten' om zelf een tentoonstelling samen te stellen of een voorstelling op de planken te brengen. Met 'Kinderpodium' werkt de school samen met de leerlingen onder leiding van een gastdocent toe naar een geheel eigen presentatie.
- **Kunstcollege**
Het BisK verzorgt ook scholing voor leraren in het primair onderwijs. Het Kunstcollege organiseert studiedagen zoals Kunstkwartier. Tevens kunt u bij het expertisecentrum terecht voor cursussen en publicaties.
- **Kunstbezoek**
Scholen kunnen zich inschrijven voor een impresariaatdag, waarbij men een kijkje achter de schermen van het BisK krijgt. Men ziet dan bijvoorbeeld voorstellingen, bespreekt de achtergronden, krijgt uitleg van de consulenten hoe men tot een keuze voor een geschikte voorstelling komt, welke criteria gelden, enzovoort.
- **Subsidie**
Het BisK kent verschillende subsidieprogramma's voor het primair onderwijs op het gebied van productontwikkeling en scholing

Kijk voor meer informatie op de website van het BisK (www.bisk.nl).

4.2 Erfgoed Brabant

In Erfgoed Brabant werkt een aantal organisaties op erfgoedgebied samen voor het behoud en het creatief benutten van cultuurhistorisch erfgoed. Op 1 januari 2008 vindt de fusie van deze organisaties plaats. Erfgoed Brabant i.o. ondersteunt als kennis- en expertisecentrum uiteenlopende erfgoedinstellingen zoals archieven, musea, archeologische werkgroepen, heemkundekringen, streektaalorganisaties en organisaties op het gebied van de monumentenzorg in de provincie Noord-Brabant.

Erfgoed Brabant i.o.:

- is er voor het primair- en voortgezet onderwijs;
 - geeft voorlichting over erfgoededucatie;
 - ontwikkelt onderwijsprojecten;
 - bemiddelt in formats;
 - adviseert leerkrachten en educatief medewerkers;
 - organiseert samenwerking tussen scholen en erfgoedinstellingen;
 - verzorgt workshops;
 - organiseert scholing en studiedagen;
 - onderhoudt contacten met lokale erfgoedinstellingen;
 - werkt samen met lerarenopleidingen en met Marktplaatshouders Cultuureducatie.
- Dienstverlening en ondersteuning aan scholen en erfgoedinstellingen vindt plaats via de consulenten erfgoededucatie. De adviezen die zij geven zijn kosteloos.

Erfgoed is overal: De Gotische spitsen van de Oude Kerk in Breda, de Pettelaarse Schans, de donkere gangen van Fort Altena, het stuifzandcomplex de Loonse en Drunense Duinen. Daarmee is erfgoed een uitstekend middel om in het onderwijs te

gebruiken. Leerlingen krijgen op creatieve, actieve en educatieve manier te maken met de betekenis van hun eigen omgeving.

Een paar voorbeelden van lesmaterialen.

- Leskist 'de Romeinse Tijd in Brabant'
In iedere geschiedenismethode wordt het thema 'De Romeinen in Nederland' behandeld. Maar waarom het geschiedenisboek openslaan als de leerlingen échte Romeinse voorwerpen in handen kunnen krijgen? Voorwerpen die in Brabant in de Romeinse tijd werden gebruikt?
- Leskoffer 'Dingen uit de oorlog'
Hoe was het om in de Tweede Wereldoorlog te leven? Hoe bereik je dat leerlingen zich daar écht iets bij kunnen voorstellen? Deze leskoffer maakt het leven tijdens de Tweede Wereldoorlog letterlijk tastbaar en concreet. Aan de hand van 32, bijna allemaal authentieke, voorwerpen en historisch beeld- en tekstmateriaal gaan de leerlingen zelf op onderzoek uit.
- Lespakket 'Daor hedde de guld'
Schuttersgilden zijn ontstaan in de Middeleeuwen, maar bestaan nog steeds! Veel kinderen zullen wel eens van een schuttersgilde hebben gehoord. Maar wat is nu eigenlijk een schuttersgilde? En hoe en in welke tijd zijn deze gilden ontstaan?
- Lesmateriaal 'Harba Lorifa'
"Harba Lorifa zong den Hertog, Harba Lorifa." Dit is het bekende refrein uit het lied 'Toen den Hertog Jan kwam varen', en vormt de inspiratie voor het boek en de cd Harba Lorifa, Brabantse volksliedjes. In Harba Lorifa wordt er een muzikale reis gemaakt door ditzelfde hertogdom. In het boek met bijbehorende cd staan 19 volksliedjes uit het oude hertogdom Brabant.
- Lesmateriaal 'Vroeger'
Vroeger is een project waarbij de doelen van cultuureducatie de uitgangspunten vormen. In het project staan vijf momenten in het kinderleven centraal: de geboorte, het leven in huis, de eerste jaren op school, het verjaardagsfeest en buitenspelen.

Meer informatie vindt u op de website van Erfgoed Brabant (www.erfgoededucatiebrabant.nl).

4.3 Marktplaatsen Cultuureducatie

Een belangrijke en voor de hand liggende partner van cultuurcoördinatoren van scholen is de Marktplaats Cultuureducatie. Dit is een gemeentelijk coördinerend overleg, meestal onder de verantwoordelijkheid van een stuurgroep, waarin zowel culturele als onderwijsinstellingen vertegenwoordigd zijn. Binnen de marktplaatsen worden het aanbod van de instellingen en de vraag van de scholen op elkaar afgestemd. De marktplaats kan een school veel denk- en zoekwerk uit handen nemen.

Marktplaatsen bieden niet zelf programma's aan, maar zijn de plek waar vraag en aanbod bij elkaar komen. Het zijn als het ware winkels om de hoek waar iedereen op het terrein van cultuureducatie terecht kan. Ze adviseren op het terrein van aanbod, scholing, productontwikkeling, subsidiemogelijkheden, enzovoort.

In de provincie Noord-Brabant zijn inmiddels in veel steden en dorpen Marktplaatsen Cultuureducatie actief. De adressen van de marktplaatsen zijn te vinden op de site www.kpcgroep.nl/cultuureducatie.

Onderstaand twee voorbeelden van Marktplaatsen, hun werkwijze en bijzondere projecten.

Marktplaats Cultuureducatie Heusden: Het Trefpunt

Het Trefpunt vormt een belangrijke schakel tussen instellingen en professionals enerzijds en scholen anderzijds. Het wil bereiken dat alle basisscholen en alle scholen voor voortgezet onderwijs in de gemeente Heusden activiteiten ontwikkelen op het gebied van cultuureducatie. Scholen kunnen desgewenst via het Trefpunt leerstofvervangende of lesaanvullende cultuureducatie op maat inkopen. Daarbij hebben de scholen de mogelijkheid zelf een stempel te drukken op cultuureducatie. Daarnaast stimuleert en inventariseert het Trefpunt vraag en aanbod op het gebied van cultuureducatie, bemiddelt, helpt en enthousiasmeert waar nodig en neemt het initiatief om deelnemers en zichzelf op de kaart te zetten.

Het Trefpunt Cultuureducatie Heusden is opgericht op initiatief van de basisscholen, de gemeente Heusden en de lokale aanbieders van kunst en cultuur en wordt mede gesubsidieerd door de provincie Noord-Brabant. Door de cultuur naar de scholen te brengen wil het Trefpunt een duidelijk signaal afgeven dat cultuureducatie binnen de school hoort.

Het Trefpunt heeft de 'Cultoer' ontwikkeld waardoor basisscholen in de gemeente Heusden op een leuke manier kennismaken met het Trefpunt en het ruime scala aan kunst- en cultuuruitingen uit de gemeente. De toer doet onder het motto 'kort en krachtig' alle twintig scholen in de gemeente aan. Voor de 4.500 leerlingen, van groep 1 tot en met 8, is er een programma met dans, muziek, theater, literatuur, vertelkunst, poppentheater en beeldende kunst. De leerlingen en leerkrachten maken in een uur kennis met deze cultuurdisciplines in zowel voorstelling- als meespeelvorm. Deelnemers aan de Cultoer zijn onder andere TIPArt, Centrum voor de Kunsten de Aleph, Bibliotheek Heusden, het Centrum voor Muziek en Dans, Accorda, Poppentheater De Dwerg en diverse kunstenaars.

Voor het voortgezet onderwijs is iets dergelijks georganiseerd, maar daar gaan de leerlingen zelf op stap. Met de 'Gajeweg On Toer' leggen de leerlingen een tocht per fiets af door de gemeente langs een aantal locaties waar een confrontatie met cultuur volgt. Bijvoorbeeld: dansen in de Abdij, theatersport in het Land van Ooit, pop en tekst in jongeren centrum Utopia en beeldend in het atelier van beeldend kunstenaar Rob Ruimers in Elshout. Onderweg maken ze met hun mobieltjes foto's of filmpjes voor een opdracht. Juist voor deze jongeren wordt benadrukt dat ze zelf op weg gaan (zie ook www.gajeweg.nl).

Marktplaats Cultuureducatie SKOSO Sint-Oedenrode

Er zijn acht basisscholen in Sint Oedenrode. Zeven daarvan vallen onder het bestuur van SKOSO (Stichting van Katholiek Onderwijs Sint-Oedenrode), één basisschool heeft een openbare signatuur. Alle acht scholen zijn betrokken bij de marktplaats. Op de basisscholen is eerst geïnventariseerd wat er al aan cultuureducatie gebeurt. Daarin is de visie van de school met behulp van de snelplanner in kaart gebracht (zie www.cultuurplein.nl).

Sint-Oedenrode is rijk aan cultuur en aan culturele instellingen.

Marktplaatscoördinator Ingrid Vissers heeft, samen met culturele instellingen, het

project 'Ken jij ook jouw opa's, opa's, opa?' gemaakt met de bedoeling dat kinderen meer betrokken raken bij het cultureel erfgoed van Sint-Oedenrode. Het project bestaat uit een lessenserie, een wandeling door de tijd en een afsluiting waarbij de kinderen op zoek gaan naar de schat. Tijdens de historische wandeling gaan de leerlingen samen met een lokale geschiedschrijver met behulp van een tijdsmachine terug in de tijd. Ze komen allerlei historische figuren tegen en voeren verschillende activiteiten uit, waaronder ook graafwerkzaamheden.

Het is de bedoeling dat deze wandeling een jaarlijks terugkerende activiteit wordt. Voor de scholen is een handleiding gemaakt met lesbeschrijvingen, werkbladen, een liedje, een recept en verschillende interessante opdrachten voor de leerlingen. Er is gekozen voor de leerlingen van groep 5, omdat dit gezien het onderwijsprogramma het meest logisch is. Voor hen komt dit project in plaats van programmaonderdelen en niet als extra activiteit bovenop hun onderwijsprogramma.

Een ander initiatief heeft te maken met het feit dat enige tijd geleden in Sint-Oedenrode een medaillon is opgegraven. Een bijzondere vondst die de landelijke media haalde. Ingrid Vissers heeft er voor gezorgd dat alle leerlingen het medaillon konden bekijken en heeft daar een project van gemaakt, compleet met zelf ontwikkelde lesbrieven.

In Sint-Oedenrode is vooral voor erfgoed veel belangstelling vanuit de scholen. Het plan is dan ook om in de nabije toekomst, naast de jaarlijkse deelname aan het BisK-menu, ook de deelname aan andere kunsteducatieve activiteiten te bevorderen. Zo is er bijvoorbeeld voor de scholen al een map samengesteld over media-educatie.

Samengevat

Bij cultuureducatieve instellingen vindt en krijgt de school veel inhoudelijke kennis en ondersteuning. Dat is ook nodig, want het is onmogelijk om als school alles zelf te verzinnen en uit te voeren. Zorg dat u op de hoogte bent van hun aanbod, maak er gebruik van en ga het gesprek aan om van elkaar te leren. Scholen en culturele instellingen zijn elkaars onmisbare partner om leerlingen op weg te helpen om kritische, creatieve en historisch (zelf)bewuste volwassenen te worden.

5 Voorbeelden van scholen

Heel wat scholen hebben in de afgelopen jaren een (begin van een) cultuurbeleidsplan gemaakt, waarin zij beschrijven hoe zij cultuureducatie vormgeven. De scholen in dit hoofdstuk hebben toestemming gegeven om uit hun (concept) beleidsplan te citeren wat hun visie op cultuureducatie is, wat de huidige situatie is en wat hun plannen voor de naaste toekomst zijn.

5.1 RKBS Jacinta, Waspik

Visie

Wij vinden het belangrijk dat kinderen een compleet cultuuraanbod krijgen waarin alle disciplines vertegenwoordigd zijn en waarbij de activiteiten gekoppeld worden aan de lesstof. Het einddoel is minimaal het behalen van de kerndoelen.

Huidige situatie

Vanaf groep 3 tot en met 8 wordt wekelijks een handvaardigheidles en muziekles gegeven, waarbij voor handvaardigheid de methode 'Uit de kunst' gebruikt wordt en voor muziek 'Moet je doen'. In de groepen 1 en 2 wordt gewerkt met thema's waarbinnen verschillende creatieve activiteiten een plek krijgen.

Het Kunstmenu van BisK wordt aangeboden, wat betekent dat alle leerlingen gedurende hun basisschoolperiode twee keer in contact komen met elke discipline. Naast deze vaststaande activiteiten komen in sommige klassen nog andere activiteiten voor zoals:

- museumbezoek (kamp Vught, tentoonstellingen of excursies);
- projecten (Kunst, Jacintadag, 4 en 5 mei gedichtenwedstrijd, De Rode Draad);
- de musical (groep 8).

Gewenste situatie

Het aanbod willen we graag uitbreiden. We willen de volgende doelen bereiken:

- het aankleden van de geschiedenislessen met erfgoed waardoor de lessen leuker worden;
- wat betreft kunst: het kennismaken mét en het aanleren van een aantal technieken;
- vaker open opdrachten waardoor kinderen meer op hun eigen niveau kunnen werken, meer samenwerkend leren en een bredere ontwikkeling.

Kijk voor meer informatie op www.jacinta.nl.

5.2 RKBS De Vijfhoeven, Vlijmen

Visie

Op basis van de kerndoelen willen wij structureel aandacht besteden aan cultuureducatie.

De oude situatie

Tijdens creamiddagen en keuzecursussen wordt tekenen en handvaardigheid aangeboden met behulp van de methode 'Uit de kunst'. Bij de musicals in groep 5 en 8 en tijdens de maandvieringen komen muzikale vorming, spel en bevordering taalgebruik aan de orde met behulp van de methode 'Moet je doen'. Daarnaast krijgen de kinderen het basismenu van BisK en zijn er spontane activiteiten naar aanleiding van een geschiedenis-aanbod of een jubileum.

De gewenste situatie

Elk jaar wordt vastgelegd wat er aangeboden wordt in overeenstemming met de activiteiten in het schoolplan (zie oude situatie), plus het beleid van Trefpunt Cultuureducatie Heusden en het aanbod van BisK. Als voorbeeld daarvan het programma 2007-2008.

<i>Leerjaar</i>	<i>Activiteit</i>	<i>Instelling</i>
1/2	Literatuur	Poppentheater De Dwerg
	Literatuur/muziek/dans	Bibliotheek/CMD/Aleph
	Foto/film/video	BisK
3/4	Dans en theater	Aleph
	Literatuur	Bibliotheek
	Foto/film/video	BisK
	Excursie Erfgoed (groep 4)	-
5/6	Muziek: slaginstrumenten	CMD
	Literatuur	Bibliotheek
	Foto/film/video	BisK
	Excursie Erfgoed	Stichting Loonse en Drunense Duinen
7/8	Beeldend: tekenen/schilderen	Aleph
	Literatuur	Bibliotheek
	Foto/film/video	BisK
	Excursie Erfgoed	-

Kijk voor meer informatie op www.vijfhoeven.nl.

5.3 CBS De Brug, Waspik

Visie

Wij zijn een basisschool die voornamelijk traditioneel werkt. Dat wil zeggen dat we werken met jaarklassen, dat het aanbod via methoden verloopt en binnen een vast rooster en dat we eraan hechten dat elk kind alle leerstof gehad heeft. Voor wat betreft cultuureducatie doen we wat mogelijk is qua tijd en geld.

Huidige situatie

In groep 1 en 2 worden creatieve activiteiten gedaan die aansluiten bij elk thema. Vanaf groep 3 zijn er vaste lessen voor de expressievakken en daarbij wordt voor alle vakken de methode 'Moet je doen' gebruikt. De leerlingen doen mee aan de nationale voorleeswedstrijd, het project 'De Rode Draad' van de bibliotheek en het kunstmenu van BisK. Incidenteel is er museumbezoek.

Tijdens een themaweek zijn er vele extra's zoals workshops met diverse activiteiten. Ook confronteren we de leerlingen met kunstuitingen en cultureel erfgoed, zowel binnen als buiten de school.

Gewenste situatie

Het huidige aanbod uitbreiden naar een meer betrokken vorm van cultuureducatie. Uit de enquête voor de kinderen blijkt bijvoorbeeld dat de geschiedenislessen wel wat aantrekkelijker mogen. Met behulp van Cultuurkompas hopen we dat te realiseren: wij geven onze wensen aan en zij zoeken bijvoorbeeld naar geschikte leskisten.

Kijk voor meer informatie op www.cbsdebrug.nl.

5.4 SBO Anton Pieckschool, Kaatsheuvel

Visie

Wij vinden adaptief onderwijs heel belangrijk. De kinderen zitten niet in klassen maar in groepen bij elkaar (kleuters, onderbouw, middenbouw, bovenbouw) die qua leeftijd en/of niveau en/of sociale ontwikkeling bij elkaar passen. Voor wat betreft cultuureducatie streven we naar 'leren en ervaren' en naar een meer geïntegreerde aanpak.

Huidige situatie

Minimaal tweemaal per week een uur in elke groep voor handenarbeid, techniek, drama, dans, rijmen, computeren, erfgoededucatie, museumbezoek, natuurbezoek en andere uitstapjes. Daarnaast hebben we ieder jaar op vier woensdagochtenden een aulamorgen. Kinderen van verschillende groepen krijgen dan de gelegenheid om hun creatieve geest op gebied van zang, dans en toneel te tonen. Ouders worden hier veelal bij uitgenodigd. Thema's rond deze ochtenden hebben te maken met het seizoen en/of de feesten rond deze dagen.

Op zes dinsdagmiddagen wordt in de loop van het jaar in een zogenaamd wisseluur door de hele school heen gekookt, geknutseld, enzovoort. De kinderen werken in groepjes van ongeveer acht leerlingen, onder begeleiding van ouders aan technieken en vaardigheden die anders niet zo snel aan bod komen.

Daarnaast doen we mee aan de Kinderboekenweek, het voorleesontbijt, de gedichtenwedstrijd en het project 'Bamboe-bus'.

Gewenste situatie

Cultuureducatie nog uitgebreider en meer gestructureerd aan bod laten komen door leskisten (natuur), uitstapjes, talenten workshops, wisseluur, bibliotheek meer binnen de school halen (leskisten), aulaochtenden. De doelen die we daarmee willen nastreven zijn gestructureerd aanleren van technieken, ontwikkelen van een gevoel van 'Wat vind ik mooi en wat niet', ruimte geven voor talenten, breder leren communiceren waaronder ook bijvoorbeeld evaluatietechnieken.

Kijk voor meer informatie op www.antonpieckschool.nl.

5.5 OBS De Bolster, Oss

Visie

Wij zijn een traditionele school. Wij kennen een grote verscheidenheid aan culturen waar we graag gebruik van maken. Ons motto is 'Leren is leuk' omdat je alleen maar een maximaal leerrendement haalt als leren ook als leuk wordt ervaren. Voor wat betreft cultuureducatie doen we wat mogelijk is qua geld en tijd.

Huidige situatie

Groep 1 en 2 doen creatieve activiteiten binnen de Piramideprojecten en brengen één keer per jaar een bezoek aan de bibliotheek. Vanaf groep 3 zijn er wekelijkse lessen muziek, drama en handvaardigheid, waarbij voor groep 6, 7 en 8 in plaats van handenarbeid een les video wordt gegeven. Daarnaast krijgen alle klassen één keer per jaar een voorstelling of een stadstocht (erfgoed) vanuit OKVO (Osse Kunstinstellingen Voor het Onderwijs). Omdat we een Brede School zijn wordt buitenschools ook veel aangeboden zoals circuskunsten, dramacursus, een cultuurfeest. Ook zijn er naschoolse kunstactiviteiten vanuit Muzelinck, het creatieve centrum in Oss.

Gewenste situatie

Handhaven wat we hebben, plus werken met techniektorens, meer onderricht in erfgoed (vooral tijdens de geschiedenislessen om het verleden meer te laten 'leven'), meer onderwijs op maat in de zin van open opdrachten, zelfstandig werken en samenwerken.

Kijk voor meer informatie op www.obsbolster.nl.

5.6 OBS 't Schrijverke, Goirle

Visie

Met de kerndoelen als uitgangspunt willen wij een creatieve school zijn. Voor onze leerlingen zien wij verwondering, beleving en genieten als sleutelbegrippen van ervaringen voor het sociaal en emotioneel welbevinden. Wij vinden het belangrijk om onze leerlingen in contact te brengen met erfgoed en kunst.

Huidige situatie

Gedurende het schooljaar 2003-2004 zijn we bezig geweest een methode aan te schaffen voor Tehatex, de methode 'Uit de kunst'. De kinderen van onze school nemen regelmatig deel aan workshops. Kunstenaars bezoeken daarvoor de verschillende klassen, of de leerlingen gaan naar een atelier. We hebben voor alle kinderen een abonnement afgesloten waarmee ze gratis naar het Natuurmuseum Brabant kunnen. Deze abonnementen worden uiteraard ook gebruikt om klassikale bezoeken te brengen. Ook doet de school mee aan het BisK-menu en aan de actie Museumschatjes, waarbij de groepen 5 tot en met 8 een gratis bezoek mogen brengen aan een museum in Noord-Brabant en daarbij hun eigen grootste museumschat nader in beeld moeten brengen. Daarnaast bezoeken we met verschillende klassen de musea in de omgeving zoals het Scryption, De Pont en het Textielmuseum.

Vorig jaar hebben we het Cultureel Erfgoed een plaats gegeven. In alle groepen werd kennisgemaakt met een onderdeel van 't Cultureel Erfgoed Goirle, onder meer de grafheuvels, monumenten, kunstobjecten in de openbare ruimte, De Schutsboom en de brandweer stonden op het programma. Ook adopteerden we als school het monument voor de joodse familie Dasché die in de oorlog vanuit Goirle werd weggevoerd.

Allerlei projecten, themadagen, techniekweken, lustrumfeesten en de jaarlijkse Kinderboekenweek worden stevast verrijkt met een cultureel accent. Dat kan een artiest, een workshop of een excursie betreffen. Qua werkvormen maken we gebruik van de weektaak, verschillende kringen, keuze-ochtenden en -uren, techniekcircuits, vieringen en excursies.

Gewenste situatie

We stellen ons als doel dat de eerder ingevoerde cultuurelementen structureel worden geïmplementeerd in het lesrooster zodat kinderen die onze basisschool verlaten, kennis hebben gemaakt met een breed scala aan cultuuractiviteiten. Concreet betekent dit dat alle leerlingen tijdens hun schoolloopbaan minstens één keer alle musea in de omgeving bezoeken. De methode 'Uit de kunst' wordt zodanig gebruikt dat alle hoofdthema's in alle leerjaren aan bod komen. Het is de bedoeling dat de leerlingen alle daarin voorkomende basistechnieken voldoende krijgen aangeboden. De handenarbeidruimte krijgt een nieuwe impuls en gaat met materialen en gereedschappen aansluiten bij de eerder genoemde methode.

De leerlingen maken structureel kennis met kunstenaars en kunst op school en/of in kunstateliers. Via een vakleerkracht muziek krijgt dit vakgebied een impuls.

De theatteruimte in de school wordt structureel gebruikt voor vieringen. Via het aanbod van BisK maar ook door het vastleggen van eigen workshops of theater- en muziekgroepen proberen we het aanbod aan theatercultuur zo optimaal mogelijk vorm te geven. Hiertoe zal ons nieuwe theater een mooie entourage moeten bieden. Het Cultureel Erfgoed moet als een echte rode draad door de school gaan lopen zodat alle leerlingen kennismaken met de brandweer, de Goirlese molens, de monumenten in Goirle, Heermerf, grafheuvels, oorlogsmonument familie Dasché en kunstwerken in Goirle. Daarnaast moet het dialectproject 'Prentepraot' een vast plaatsje gaan krijgen binnen onze school. Als algemeen doel kan worden gesteld dat we kinderen, door het aanbieden van bovenstaande activiteiten, willen verrijken en enthousiast willen maken voor een zo breed mogelijk scala aan culturele activiteiten.

Kijk voor meer informatie op www.schrijverke.nl.

5.7 OBS De Bienekebolders, Moergestel

Visie

Cultuureducatie is zeer noodzakelijk voor kinderen. Je moet kinderen zo breed mogelijk vormen, zowel qua theater als qua erfgoed en qua kunst. Wij zijn een ervaringsgerichte school en hechten daarom zeer aan welbevinden, betrokkenheid en je competent kunnen voelen. Heel ons onderwijsaanbod en dus ook cultuureducatie, vindt plaats binnen werkvormen als kring/viering, contractwerk, projectwerk, ateliers en vrije activiteiten.

Huidige situatie

Wij zoeken ons eigen aanbod en integreren dat in de lessen. Er is een bewuste inzet van een vakleerkracht en geregelde samenwerking met externen. De Cultuurcoördinator organiseert en initieert. Alle disciplines zitten in geïntegreerde projecten. Cultuureducatie is sturend voor de ontwikkeling van het kind
Concreet: Er is een leerkracht (vakdocent handvaardigheid met een aanstelling van zes uur, maar ze steekt daar veel meer tijd in) die met kleine groepen kinderen op pad gaat, exposities bezoekt en wandelingen maakt waarbij het over erfgoed gaat. Kinderen kunnen hier op intekenen. Maar als een groep of individuele kinderen met een thema bezig is, probeert ze daar ook op aan te sluiten. Ook nemen we deel aan kunstmenu van BisK. Daarnaast hebben we ateliers waarin een heel breed aanbod aan de orde komt dat onder cultuureducatie valt. Niet iedereen krijgt dus alles. Wel wordt gekeken of een kind niet altijd hetzelfde kiest. Tijdens ons jubileumjaar in 2005 zijn we met de hele school op kamp geweest dat in het teken van de kunst stond. Sommige dingen daarvan komen dan in ateliers terug. Bij vrije keuze is er soms nog aanbod van leerkrachten dat te maken heeft met cultuureducatie. Ook binnen het projectwerk dat de kinderen zelf kiezen, zitten veel onderwerpen die te maken hebben met cultuureducatie. Daarnaast hebben alle kinderen een museumpasje en doen we mee aan 'Heart dance award', een landelijke wedstrijd waarin kinderen hun eigen dans, kleding en schmink ontwerpen.

Samengevat:

- we hanteren verschillende werkvormen waarbinnen cultuureducatie aan bod komt;
- er zijn museumpassen voor alle kinderen van drie musea in Tilburg;
- we gaan met alle kinderen van school op kamp waarbij veel aandacht is voor cultuureducatie;
- er zijn excursies naar tentoonstellingen/exposities (lokaal/regionaal);
- wandelingen door het dorp (cultureel erfgoed);
- Wie-kent-kunst (lokaal);
- aanbod van BISK (collectieve inkoop);
- landelijke activiteiten (poëziewedstrijd, Heart dance award).

Naar discipline:

- beeldende vorming, handvaardigheid en textiel: met behulp van de vakleerkracht en allerlei ateliers, Wie-kent-kunst, exposities;
- muziek: bronnenboek 'Vier muziek met', musical einde schooljaar, aanbod vanuit ateliers, kring/vieringen, voorstelling(en) BisK, gastles plaatselijke jeugdharmonie;
- literatuur en poëzie middels Kansrijke taalhoeken, Kring/Vieringen, aanbod vanuit ateliers, projectwerk, poëziewedstrijd;
- foto/film/video: gebruik digitale fotocamera, maken van PowerPoint-presentaties door kinderen, aanbod vanuit ateliers of excursie, BisK;
- dans: schrijfdans onderbouw, aanbod vanuit ateliers, voorstelling(en) BisK, Heart dance award bovenbouw;
- drama: rollenspelen groep 1-8, musical einde schooljaar, Kring/Vieringen, aanbod vanuit ateliers;

Voor wat betreft cultureel erfgoed: wandelingen door het dorp, exposities, museumpassen, aanbod ateliers, vrije activiteiten, projectwerk.

Gewenste situatie

Behouden wat we tot nu toe bereikt hebben, werken vanuit een visie op ontwikkeling van 1-12 jarigen; kerndoelen daarin een plaats geven. Samenwerking met anderen vanuit eigen visie. Het vastleggen van alles in een cultuurbeleidsplan en dat jaarlijks evalueren.

Kijk voor meer informatie op www.bienekebolders.nl.

5.8 PCBS De Grebbe, Bergen op Zoom

Visie

Ieder kind heeft vele mogelijkheden op vele terreinen. Wij willen ons inzetten om de mogelijkheden, de talen, van het kind te bewaren en verder te ontwikkelen. Kinderen worden geboren met de mogelijkheid om creatief te denken en te werken. Door kinderen alleen cognitief (met leerstof) te benaderen doe je hen en hun mogelijkheden tekort. Wij willen dat onze leerlingen dit creatieve talent kunnen behouden en ontwikkelen. Daarom hebben wij in ons onderwijs ruimte gemaakt om kinderen de gelegenheid te geven dit talent toe te passen en verder te ontwikkelen.

Huidige situatie

Naast de cognitieve vakken kennen we nog de wereldoriënterende en de creatieve vakken. Deze laatste vakken worden in thema's aangeboden. In kleine groepen werken de kinderen aan deze vakken tijdens het werken in hoeken. Door doen en experimenteren wordt de leerstof verkend en eigen gemaakt. Dit betekent dat wij altijd in een thema werken. Deze thema's zijn breed van opzet, zodat alle groepen er een uitdaging in vinden.

De creatieve vakken worden ook binnen het thema aangeboden. Dit gebeurt in ateliers. We hebben een groot atelier beeldende vorming. Alle leerlingen werken eenmaal per week in het atelier aan hun eigen werkstuk. Zij doen dit onder begeleiding van een docent van het Centrum voor de Kunsten Bergen op Zoom. Daarnaast hebben we een atelier dans, een atelier drama (toneel), een atelier muziek en een kookatelier. Deze ateliers vinden éénmaal per week plaats en worden begeleid door de leerkrachten van de school.

Door deze vorm van onderwijs kunnen alle kinderen hun verscheidenheid aan talenten en uitingsmogelijkheden aan bod laten komen en laten zien wie ze zijn en wat ze kunnen. Handvaardigheid, tekenen en muziek: de creativiteit van de leerlingen wordt ontwikkeld aan de hand van de methode 'Moet je doen'.

Het Centrum voor de Kunsten organiseert gedurende het schooljaar diverse activiteiten met een cultureel karakter. Zij doen dat in samenwerking met theater De Maagd en met het Markiezenhof. Zo worden activiteiten georganiseerd voor de verschillende groepen in de school. Dit programma waar al onze leerlingen aan deelnemen heet 'Cumenu'. Verder hebben we nog de Internationale Kinderdag: een internationaal kinderfeest dat op 23 april in Bergen op Zoom wordt gevierd. Ook De Grebbe neemt deel aan dit feest en draagt bij aan de organisatie ervan. Daarnaast is er nog de Jeugdmonumentendag voor groep 6. Gekleed in middeleeuwse kleding zijn de kinderen even terug in de tijd van het Bergen op Zoom van enkele eeuwen geleden.

Gewenste situatie:

Cultuureducatie staat niet op zichzelf. Wij zoeken naar een steeds verdergaande integratie tussen cultuureducatie en de andere schoolse vakken. Op dit moment werken wij aan de integratie van cultuureducatie en de wereldoriënterende vakken. De leerlingen werken met leervragen op het gebied van wereldoriëntatie en werken deze leervragen ook in de ateliers uit. Het leervraaggestuurd onderwijs zal steeds meer zijn beslag krijgen in onze school, met behoud van het evenwicht tussen de initiatieven van de leerlingen en die van de leerkracht.

Kijk voor meer informatie op www.grebbe.nl.

6 Tot slot een paar tips

Cultuureducatie een structurele plek in het programma geven doe je als school niet in één jaar en doe je als intern cultuurcoördinator ook niet in je eentje. Dat is een proces dat een schoolteam gezamenlijk moet aanpakken en dat om beleid en een lange termijnplanning vraagt. Een paar tips om dat proces te vergemakkelijken.

Algemene tips

- De directeur moet achter cultuureducatie staan en zichtbaar en hoorbaar het proces steunen.
- In het schoolplan moet het belang van cultuureducatie beschreven staan en wat de beleidsvoornemens zijn voor de komende vier jaar (zo concreet mogelijk).
- Bij het schrijven van het beleidsplan moeten de directeur en het team betrokken worden. Formuleer gezamenlijk per jaar haalbare doelen.
- Er moet structureel geld voor cultuureducatie gereserveerd blijven.
- Cultuureducatie moet regelmatig op de agenda staan.
- De cultuurcoördinator moet tijd hebben.
- De cultuurcoördinator moet zo mogelijk een maatje hebben en/of regelmatig overleg hebben met de bouwcoördinatoren.
- Sluit als intern cultuurcoördinator aan bij wat er allemaal al gebeurt. Er gebeurt op de meeste scholen al heel wat.
- Evalueer systematisch de culturele activiteiten en laat juist ook de leerlingen oordelen over het aanbod (zinnig, boeiend, goed georganiseerd, herhalen ja of nee, enzovoort).
- Vier met elkaar de mijlpalen die je bereikt.

Tips van de marktplaatscoördinatoren

- Bereid de kinderen voldoende voor op een activiteit. Gebruik dus het ondersteunende materiaal als dat aanwezig is. Het is jammer als kinderen bijvoorbeeld naar een voorstelling komen met totaal andere verwachtingen.
- Realiseert u zich dat het lang duurt voordat een theatervoorstelling op de planken staat, soms wel twee jaar. Als u een project over planeten plant, kunt u dus niet verwachten dat een theatergezelschap daar in korte tijd een voorstelling bij maakt.
- Probeer het ad hoc karakter van activiteiten te vervangen door een overwogen keuze. Dat betekent het ontwikkelen van een visie wat de school de kinderen in elk leerjaar wil bieden.
- Er zijn vaak losse commissies in scholen bijvoorbeeld rond Sinterklaas, Kerst, de Boekenweek, Carnaval, de jaarafsluiting die nog niet automatisch denken aan (andersoortige) cultuureducatieve activiteiten. Help hen met ideeën.
- Betrek de ouderraad bij het cultuurbeleidsplan. Ouders hebben vaak wensen of ideeën waar de school te weinig van afweet of te weinig mee doet.
- Veel interne cultuurcoördinatoren weten niet hoeveel geld ze tot hun beschikking hebben, dat kan het maken van afspraken bemoeilijken.
- Neem deel aan de marktplaatsbijeenkomsten. U komt er collega's tegen waarvan u veel ideeën kunt opdoen.

- Neem zelfs voor de kleinste vragen contact op. Dat helpt de marktplaats om zicht te krijgen op de problemen en vragen die er leven en om daar bijvoorbeeld een aanbod voor te organiseren.

Cultuur Leeft en Leert

De Brede School en Cultuureducatie

KPC Groep

Provincie Noord-Brabant

Natasja van Boxel

Inhoud

1	Inleiding	91
2	Wat is een brede school?	92
2.1	Definitie	92
2.2	Oorsprong	92
2.3	Brede scholen in Noord-Brabant	93
3	Landelijk beleid brede scholen	94
4	Uitgangspunten en samenwerkingsscenario's	95
4.1	Kansen, opvang en buurtprofiel	95
4.2	Samenwerkingsscenario's	95
4.3	Stappenplan samenwerkingsscenario's	96
5	Praktijkvoorbeeld De Brede Bossche Scholen	98
5.1	Achtergronden	98
5.2	Succesfactoren	98
5.3	Knelpunten	100
	Bijlage	
1	Literatuur en websites	101

1 Inleiding

Cultuureducatie is een belangrijk onderdeel van het onderwijs. Op de eerste plaats omdat de ontwikkeling van jonge mensen niet mogelijk is zonder gebruik te maken van actuele en historische kunst- en cultuuruitingen. Daarnaast draagt cultuureducatie bij aan een beter en rijker leerklimaat en biedt het de mogelijkheid voor een visie op leren die verder gaat dan 'dingen van buiten leren'. Bovendien biedt cultuureducatie de mogelijkheid om het sterk in vakken opgesplitste onderwijs te verruimen met vakoverstijgende en betekenisvolle onderwerpen en thema's.

In het kader van het Kabinetsmotto 'Meer mensen die meedoen' geeft de regering cultuureducatie prioriteit door onder andere geld beschikbaar te stellen. Die extra investering heeft tot doel om scholen te helpen een visie te formuleren op de functie van cultuureducatie in het onderwijsprogramma én om deze visie te vertalen in een samenhangend geheel van cultuureducatieve activiteiten.

Dit katern geeft informatie over de brede school en over de relatie tussen cultuur-educatie en de brede school. Er is gebruikgemaakt van verschillende publicaties en er zijn gesprekken gevoerd met Arnold Reijnen en Manita Kieft, twee sleutelfiguren op het terrein van kunst- en cultuureducatie binnen de Brede Bossche Scholen.

2 Wat is een brede school?

2.1 Definitie

De brede school kent vele invullingen, het is eigenlijk een containerbegrip. In Nederland is de brede school een term voor samenwerkende partijen die zich bezighouden met opgroeiende kinderen. Hierbij hoort in ieder geval onderwijs en welzijn, maar vaak ook kinderopvang, cultuur, sport, de bibliotheek, enzovoort.⁶ Verschillende instellingen en een school die samen zorgen voor een zo goed mogelijke ontwikkeling van het kind kunnen zich een brede school noemen. Over de mate van samenwerking en de achterliggende gedachte is dan echter nog niets gezegd. Zo zal een brede school in een achterstandswijk de achterstanden bij kinderen willen verkleinen, terwijl een brede school in een yuppenwijk de mogelijkheid wil bieden om kinderen tijdens kantooruren op te vangen. Bij de ene brede school zullen de activiteiten meer op elkaar zijn afgestemd dan bij de andere brede school.

Zowel de achterliggende gedachten als de samenwerkingsvormen kunnen verschillen, maar het doel van een brede school is overal hetzelfde; de ontwikkelingskansen van kinderen vergroten.⁷

Het aantal brede scholen in Nederland groeit sterk. Medio 2007 zijn er in het primair onderwijs meer dan 600 brede scholen.⁸ De prognose is dat er 1.200 brede scholen in 2010 zullen zijn.⁹

2.2 Oorsprong

Engeland had vanaf de jaren veertig zoiets als de brede school: 'community college' of 'community school'. Deze school bood onderwijs aan kinderen, maar ook aan volwassenen. Het schoolgebouw werd gebruikt door lokale organisaties en er konden specifieke voorzieningen gevestigd worden, zoals programma's in het kader van de bestrijding van jeugdwerkloosheid. In de jaren tachtig traden deze scholen steeds meer naar buiten. Er werden ook activiteiten in de vrije tijd en verlengde schooldagprogramma's opgezet.

Sinds een aantal jaren staat de 'community school' in Engeland opnieuw in de belangstelling. Ouders en de lokale gemeenschap hebben grote invloed op de keuze en uitvoering van programma's binnen deze scholen.

In Schotland maken de 'new community schools' sinds 1999 deel uit van de nationale onderwijspolitiek en ook in Zweden, Denemarken, Portugal, Duitsland en Oost-Europese landen bestaan varianten van de 'community school'.

Rond 1960 is men in de Verenigde Staten van Amerika gestart met de term 'community schools'. Vanaf 1990 gebruikt men daarnaast de termen 'multi-service

6 http://nl.wikipedia.org/wiki/Brede_school

7 <http://www.brabant.nl/Leren/Onderwijs.aspx> (Infopunt brede scholen)

8 *Brede school als middelpunt in de wijk*; Bulletin cultuur en school 47, mei 2007

9 *Zicht op...Brede school en cultuureducatie*; Utrecht : Cultuurnetwerk Nederland, 2007

schools', 'full-service schools' en 'school-community initiatives'. Opvallend is dat de brede school in de VS toch vooral op (onderwijs)achterstandsbestrijding gericht is. Men probeert voorzieningen die buiten de school ontbreken, zoals naschoolse activiteiten en (jeugd)gezondheidszorg, in de school te halen. En alles concentreren in het schoolgebouw komt ook de veiligheid ten goede.¹⁰

2.3 Brede scholen in Noord-Brabant

De provincie Noord-Brabant stimuleert de ontwikkeling van brede scholen in haar provincie. Bij een bezoek aan een nieuwe basisschool in combinatie met een gemeenschapshuis zegt Wim Luijendijk, de voormalig gedeputeerde van cultuur, onderwijs en sociaal beleid, het volgende:

"Als een brede school helpt om achterstand te voorkomen prima, maar wij zien een brede school ook als een voorziening voor iedereen. Het leuke van de brede school is dat er niet één visie is die geldend is, maar dat de visie van de brede school, juist op al die plaatsen in Noord-Brabant ontwikkeld kan worden. Dat zegt ook het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. De brede school is geen beschermde term, de brede school kan zoveel zijn. Het is in ieder geval meer dan onderwijs alleen en h e het is, dat wordt bepaald door de stad, het dorp waarin die brede school zich ontwikkelt en ook groeit. Het is ook niet  en idee dat nooit verandert. Het is een school die in ontwikkeling is, samen met een wijkcentrum, een gemeenschapshuis en met iedereen in dat dorp of die stad."

En Marjolein de Wit, wethouder gemeente Moerdijk, voegt hieraan toe:

"Dat heeft nou te maken met de visie van de brede school, waardoor alle partners die deelnemen dezelfde kant op kijken. In bijvoorbeeld een achterstandswijk kan een brede school bijdragen aan de ontwikkeling van kinderen; aan het opheffen van achterstanden. Maar hier in Noordhoek zorgen we middels culturele en buitenschoolse activiteiten dat de kinderen worden opgevangen."¹¹

¹⁰ *Open deuren. Sleutelwoorden van lokaal sociaal beleid*; Utrecht: NIZW/ Verwey-Jonker instituut, 2002 p, 19-25

¹¹ *Brede scholen in Brabant, good practises*; cd-rom uitgegeven door de Provincie Noord-Brabant

3 Landelijk beleid brede scholen

Om het (voorgenomen) beleid van de overheid ten aanzien van brede scholen te verduidelijken, volgt onderstaand een samenvatting van de Koersbrief van het Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport, 3 augustus 2007.

Vanaf 2008 wil het kabinet het beleid op het terrein van brede scholen, sport en cultuur bundelen en intensiveren. In het regeerakkoord en het beleidsprogramma zijn ambitieuze doelen gesteld die het kabinet graag samen met partners - gemeenten en de onderwijs-, sport- en cultuursector - wil realiseren.

Een samenhangend aanbod van onderwijs, sport en cultuur biedt een rijke leeromgeving waarin kinderen en jongeren de kans krijgen hun talenten optimaal te ontplooiën, sociale vaardigheden op te doen en plezier te hebben. Om kinderen hiertoe de kans te geven, zijn laagdrempelige voorzieningen nodig. Voorzieningen die deels binnen, maar ook deels buiten de school te vinden zijn.

Een uitstekend middel om dit samenhangende en laagdrempelige aanbod te formuleren is via het concept van de brede school, waar op lokaal niveau structurele samenwerking tussen partners uit verschillende sectoren tot stand komt. Het kabinet wil bevorderen dat het aantal brede scholen wordt uitgebreid, zowel in het primair onderwijs als in het voortgezet onderwijs.

Combinatiefuncties

De samenwerking tussen onderwijs, sport en cultuur krijgt bij uitstek vorm en inhoud met de realisering van combinatiefuncties. Dit betreft functies voor professionals die bij één werkgever in dienst zijn, maar werkzaam zijn bij of ten behoeve van meerdere sectoren. Door personen verantwoordelijk te maken voor het actief verbinden van de sectoren met elkaar of door functies te creëren waarbij personen in twee of meer sectoren werkzaam zijn, ontstaan duurzame samenwerkingsrelaties en een samenhangend aanbod. Hierbij valt bijvoorbeeld te denken aan een muziekdocent die lesgeeft binnen de brede school én op de muziekschool of aan brede schoolcoördinatoren die de samenwerking tussen onderwijs, opvang, sport en cultuur tot stand brengen.¹²

Aan dit type combinatiefuncties wil het kabinet de komende jaren een impuls geven door met partners bestuurlijke afspraken te maken, financiële middelen ter beschikking te stellen en de uitvoering te ondersteunen.

Afspraken

Op lokaal niveau vervullen de gemeenten een belangrijke coördinerende en ondersteunende rol. Gemeenten kunnen de samenwerking realiseren tussen (brede) scholen, culturele instellingen, sportverenigingen en andere lokale organisaties. De impuls komt in 2008 eerst de G-31 ten goede. In 2009-2011 zal de kring van gemeenten die aanspraak kunnen maken op de middelen worden uitgebreid.

¹² Arnold Reijnen spreekt in dit verband over zichzelf als 'het menneke met het oliekenneke.'

4 Uitgangspunten en samenwerkingsscenario's

4.1 Kansen, opvang en buurtprofiel

Het profiel van de brede school is afhankelijk van de wijk waarin de brede school zit en wordt bepaald door school, ouders en wijkbewoners samen.¹³ Een school die kinderen op school krijgt met een leerachterstand van twee jaar en die kansen ziet om deze achterstand door naschoolse activiteiten te verkleinen, heeft een andere insteek dan een school die de leerlingen opvang wil bieden na schooltijd. Daarnaast zijn er scholen die zichzelf als doel stellen om de sociale cohesie in de buurt te verbeteren. En er zijn combinaties tussen de verschillende profielen mogelijk.

Zo zijn de Brede Bossche Scholen ontstaan uit de vraag van een school in een achterstandswijk. De problemen waarmee zij te maken kreeg, kon ze niet meer alleen oplossen. De gemeente heeft deze vraag opgepakt en besloten dat er in alle achterstandswijken Brede Bossche Scholen zouden komen. Belangrijke doelstellingen van deze brede scholen zijn het verbeteren van de ontwikkelingskansen van kinderen, het bevorderen van ouderparticipatie, het realiseren van een ononderbroken ontwikkelingslijn van 0 tot 15 jaar en het leveren van bijdragen aan de leefbaarheid in de wijk. Er is dus gekozen voor een combinatie van een kansen- en buurtprofiel.

4.2 Samenwerkingsscenario's

Samenwerking tussen organisaties uit diverse disciplines is het kenmerk van de brede school. De meerwaarde van de brede school zit vooral in de mogelijkheden om de onderlinge samenwerking te versterken, zowel inhoudelijk als organisatorisch en zowel op managementniveau als in de dagelijkse gang van zaken op de werkvloer.¹⁴

De brede school biedt goede mogelijkheden voor cultuureducatie. Cultuurnetwerk Nederland heeft drie scenario's ontwikkeld waarin de mate en wijze van samenwerking tussen de school en de diverse betrokken (culturele) instellingen is beschreven.

- **Face to Face**
In dit scenario vormen instellingen en school een netwerk, maar maken geen gebruik van elkaars fysieke ruimte. De culturele partners ontwikkelen en verzorgen het aanbod. De activiteiten zijn vooral gericht op opvang en vrijetijdsbesteding.
- **Hand in Hand**
In dit scenario maken scholen en instellingen gebruik van elkaars fysieke ruimte en heeft de school een doorgaande leerlijn Kunst en erfgoed. Het culturele aanbod is afgestemd op het onderwijsprogramma.
- **Cheek to Cheek**
In dit scenario delen de scholen en instellingen een gebouw en/of vormen zij een netwerk. Er is een doorgaande leerlijn op basis van een gezamenlijke visie van alle partners.

¹³ Brede school als middelpunt in de wijk; Bulletin cultuur en school 47, mei 2007

¹⁴ *Handboek Brede school. Brede scholen in Nederland.* Utrecht: Oberon/Sardes, 2004

Het profiel van waaruit een brede school ontstaat, heeft te maken met de buurt waarin de school staat. Het scenario wordt gekozen, maar vertoont natuurlijk wel samenhang met het profiel. Zo zal een brede school die de onderwijsachterstanden bij kinderen wil verminderen en/of het saamhorigheidsgevoel in de buurt wil verbeteren niet snel kiezen voor het Face to Face scenario.

De Brede Bossche Scholen behoren op dit moment tot het Hand in Hand scenario, maar op sommige locaties zijn er ook al kenmerken van het Cheek to Cheek scenario aanwezig. Er zijn initiatieven om de culturele activiteiten voor alle scholen een meer structureel en geïntegreerd karakter te geven; deze zijn in middels uitgemond in een plan. Er zijn doelen geformuleerd en er is een voorstel tot de vorming van een stedelijke werkgroep Cultuur Brede Bossche Scholen gedaan. In deze werkgroep zijn de partners en scholen vertegenwoordigd. Per locatie (school) wordt er tevens een lokale werkgroep opgericht.

4.3 Stappenplan samenwerkingsscenario's

Cultuurnetwerk Nederland heeft een stappenplan met een cyclisch karakter (van een aantal jaren) bij de verschillende scenario's ontwikkeld. Het stappenplan richt zich op het bepalen van de culturele partners en de manier van samenwerken. Door middel van diverse kernvragen behorend bij het gekozen scenario kunnen de stappen ingevuld worden. Hieronder volgt een samenvatting.

Stap 1 Kies uw partners

In deze stap draait het om het kiezen van partners aan de hand van de culturele kaart van de regio. De keuze zal vanuit de verschillende scenario's anders worden aangepakt.

- Face to Face: het kiezen van partners die een aanbod kunnen verzorgen dat aansluit bij de behoefte (discipline, niveau, kosten) van de school.
- Hand in Hand: het kiezen van partners die meedenken over en aanbod ontwikkelen op de vraag van de school. Daarnaast bieden ze faciliteiten (workshops, specifieke ruimtes) buiten de school.
- Cheek to Cheek: het kiezen van partners die samen met de school een visie willen ontwikkelen om van daaruit de samenwerking te starten om zo tot een doorgaande lijn te komen. Cultuureducatie wordt niet als een apart vak gezien, maar als een geïntegreerd onderdeel van de ontwikkeling van het kind.

Bij de Brede Bossche Scholen is er gekozen voor één 'kernpartner': de Muzerije.

Stap 2 Visie en doelen

In deze stap worden de visie op en doelen van cultuureducatie geformuleerd. Is er gekozen voor het Face to Face scenario dan zal de school een eigen visie bepalen. Bij de andere twee scenario's wordt dit in meer en mindere mate samen met de partners gedaan.

In het plan Cultuur en Kunsteducatie van de Brede Bossche Scholen zijn de visie en de beoogde doelstellingen voor het speerpunt Cultuur en Kunsteducatie beschreven. Het plan is door verschillende partners samen opgesteld.

Stap 3 Wat heeft u nodig?

In deze stap wordt bepaald wat nodig is aan kennis, vaardigheden, (les)materialen, tijd en financiën om de gestelde doelen te bereiken. Het scenario bepaalt in welke mate de partners hierbij betrokken worden.

Stap 4 Aan de slag

In deze stap wordt bepaald op welke wijze de behoeften uit de derde stap worden gerealiseerd. Wat is nodig, hoe wordt daar in voorzien en welke partner(s) is (zijn) hiervoor verantwoordelijk?

Bij de Brede Bossche Scholen is het de bedoeling dat er door de stedelijke werkgroep, waarin vertegenwoordigers van de betrokken partners plaatsnemen, wordt bepaald op wat voor wijze en door wie de doelen tot uitvoering worden vertaald en gebracht.

Stap 5 Evalueren en bijstellen

Bij deze stap wordt van tevoren vastgelegd op welke wijze, wanneer en door wie de gestelde doelen worden geëvalueerd. Het gaat hier om het proces en het eindresultaat. Als hieruit naar voren komt dat ambities en/of werkwijzen aangepast moeten worden, start de cyclus opnieuw.

De totale publicatie met uitgewerkte voorbeelden van Cultuurnetwerk Nederland is te vinden op www.cultuurplein.nl.

5 Praktijkvoorbeeld de Brede Bossche Scholen

5.1 Achtergronden

Dit hoofdstuk is totstandgekomen met medewerking van Arnold Reijnen en Manita Kieft.

Arnold Reijnen is één van de initiatiefnemers van de Brede Bossche Scholen. Destijds was hij schooldirecteur in een achterstandswijk van 's-Hertogenbosch, nu is hij projectleider van de inmiddels (bijna) zeven Brede Bossche Scholen.

Manita Kieft heeft in haar functie als coördinator Culturele Muzerije-projecten Brede Bossche Scholen veelvuldig contact met de scholen en overziet het geheel aan activiteiten.

Partners

Naast de scholen zijn onder andere de voor- en vroegschoolse educatie, kinderopvang, bibliotheek, gemeente, steunpunt opvoeding, GGD, thuiszorg, een regionaal onderwijscentrum en een vrijwilligersorganisatie partners.

Voor kunst- en cultuureducatie is gekozen voor één hoofdpartner: de Muzerije. De Muzerije profileert zich als een instelling voor kunstzinnige vorming en kunsteducatie met een breed en kwalitatief goed aanbod. De instelling wil zich nadrukkelijk ook richten op het bevorderen van de participatie van senioren, van jongeren en van mensen die in een achterstandssituatie verkeren.

Alle partners bieden naast de reguliere activiteiten extra activiteiten die gericht zijn op problemen die alleen organisatieoverstijgend kunnen worden aangepakt. Deze activiteiten worden het pluspakket genoemd. Dit pakket kent vijf speerpunten waarvan kunst- en cultuureducatie er één van is.

Cultuur in de wijk

Arnold Reijnen geeft aan dat samen met de Muzerije naar een weg is gezocht om cultuur in de wijken te brengen. Dit was niet gemakkelijk te realiseren omdat taal/lezen en rekenen bij de scholen op de eerste plaats komen en cultuur voor de wijkbewoners (nog) onbekend terrein was. Uit een tussentijdse evaluatie kwam naar voren dat kunst- en cultuureducatie achterbleef op de andere speerpunten, terwijl het een belangrijke bijdrage zou kunnen leveren aan de sociale cohesie in de wijken. Hier is gelukkig verandering in gekomen.

5.2 Succesfactoren

Arnold Reijnen en Marita Kieft noemen een aantal succesfactoren van het project.

Draagvlak binnen het schoolteam

Het schoolteam dat de gedachten achter de Brede Bossche Scholen draagt, is de grootste succesfactor. Het team moet het belang van cultuureducatie, de meerwaarde van een samenwerking inzien en de behoefte op het gebied van kunst- en cultuureducatie voor ogen hebben. De school fungeert als spil.

Eén aanspreekpunt

Manita Kieft ervaart verschillen in haar contacten met scholen. Ze ervaart één aanspreekpunt (cultuurcoördinator) op de school als succesfactor; dit is echter (nog) niet op iedere school het geval.

Voor de scholen geldt hetzelfde: zij hebben één aanspreekpunt voor kunst- en cultuureducatie. Manita weet wat er op de diverse scholen gebeurt en kan andere scholen hierop attenderen.

Als een school helder voor ogen heeft wat voor talenten en kwaliteiten de collega's binnen het team bezitten, kan worden bekeken welke expertise extern aangewend moet worden. Zo verzorgt de Muzerije op een school de projecten en activiteiten rond dans. De overige disciplines worden door vakdocenten en leerkrachten zelf ingevuld. Vanuit de cultuurcoördinator kwam dan ook de vraag om samen te kijken naar de mogelijkheden op het gebied van dans. Doordat de Muzerije werkt met freelancers is de organisatie flexibel en kan snel inspelen op een vraag van het veld.

Structureel tijd en ruimte

Om cultuureducatie in te kunnen bedden moet een school structureel tijd en ruimte inplannen. Niet alleen tijd en ruimte voor activiteiten maar ook voor voorbereiding, overleg, enzovoort.

Het wijktheater

Het wijktheater wordt als een enorm succes ervaren om kunst en cultuur de wijk in te brengen. In het wijktheater kunnen de bewoners hun kunsten (zang, dans, cabaret, enzovoort) op een podium aan andere wijkbewoners vertonen. Op deze wijze worden talenten bij de bewoners aangesproken en de sociale cohesie bevorderd. Ook amateur-gezelschappen kunnen zich aanmelden voor een optreden. Een prachtig voorbeeld is dat van een moeder, een dochter en een kleinkind die samen hebben opgetreden in de musical Annie. Op dit moment heeft een aantal van de scholen een wijktheater, de bedoeling is dat iedere school een eigen wijktheater krijgt.

Communicatie

De organisatiestructuur van de Brede Bossche Scholen biedt de mogelijkheid voor regelmatig overleg op de verschillende niveaus (bestuur, management, beroepskrachten). Er is:

- een stuurgroep (verantwoordelijk voor de inhoud en activiteiten);
- het Beraad van Beroepskrachten (jaarlijks opstellen, uitvoeren en evalueren van een activiteitenplan);
- een strategisch overleg (deze heeft een verbindende en ondersteunende taak).

Belangrijk is dat er goed naar de werkvloer en de wijkbewoners wordt geluisterd.

Deze mensen weten wat nodig is en wat aanspreekt.

Sleutelfiguren

Arnold Reijnen fungeert op verschillende niveaus als sleutelfiguur. Door initiatieven van de werkvloer aan te moedigen en te faciliteren, probeert hij betrokkenheid, enthousiasme en passende kunst- en cultuuractiviteiten te bewerkstelligen.

Ook Manita Kieft is een sleutelfiguur in het geheel. Doordat de Muzerije als hoofdaannemer voor de kunst en cultuuractiviteiten wordt gezien is deze initiatiefnemer en kartrekker. Ze kent de scholen en weet wat er speelt. De vraag van de school staat bovenaan.

Binnen de schoolteams is de cultuurcoördinator een sleutelfiguur. Hij of zij is contactpersoon van de school en heeft direct contact met de coördinator van de Muzerije. Dit voorkomt veel overleg met een geheel schoolteam en miscommunicatie door wisselende contactpersonen. De cultuurcoördinatoren en de coördinator van de Muzerije gaan deel uitmaken van de stedelijke werkgroep Cultuur Brede Bossche Scholen.

Starten met losse activiteiten of projecten

Door te beginnen met losse activiteiten of projecten wordt het enthousiasme aangewakkerd. Daarna kan gestart worden met het geven van een meer structureel karakter aan het aanbod van kunst- en culturele activiteiten. Intussen leren de betrokkenen elkaar kennen en ervaren wat ze voor elkaar kunnen betekenen.

5.3 Knelpunten

Moeilijker speerpunt

Kunst en cultuur staat als speerpunt het verste weg van zowel de wijkbewoners als de school. Het vraagt dus om extra inzet om dit punt onder de aandacht te brengen en het structureel in te bedden binnen de brede school.

Financiën

Het organiseren van kunst- en culturele activiteiten kost tijd en geld. Zo bestaat de organisatie van het wijktheater voornamelijk uit vrijwilligers, maar toch worden er behoorlijk wat kosten gemaakt, bijvoorbeeld voor het geluid, het licht en het podium. Arnold Reijnen is dan ook voortdurend op zoek naar subsidiemogelijkheden en mogelijke sponsors. Er zijn nog geen subsidiemogelijkheden met een structureel karakter hiervoor.

Kijk voor meer informatie over de Brede Bossche Scholen in 's-Hertogenbosch op www.bredeboschescholen.nl.

Bijlage 1 Literatuur en websites

Literatuur

- *Brede Bossche School de Hambaken. Van eilandenrijk naar koninkrijk*
Deze publicatie geeft inzicht in het proces van totstandkoming en de wijze waarop deze school is gebouwd en georganiseerd. Wilbert Seuren en Frans Weeber, 's-Hertogenbosch : KPC Groep, 2001
(<http://www.kpcgroep.nl/publicaties/publicatie/index.asp?pubID=295>)
- *Brede scholen in Brabant, good practises*
Cd-rom met voorbeelden van brede scholen in Brabant. 's-Hertogenbosch : Provincie Noord-Brabant, 2006 (www.bredeschoolbrabant.nl)
- *Brede school als middelpunt in de wijk*
Artikel over onder meer de invulling van de brede school, die sterk bepaald wordt door de wijk en haar bewoners. Bulletin Cultuur en School, nr.47 mei 2007-10-08 pag. 10-15
- *Handboek Brede school, Brede scholen in Nederland*
Grinten, M. van der, Walraven, M., Studulski, F&Hoogeveen, K. Utrecht : Oberon/Sardes, 2004
- *Koersbrief ministerie van VWS*
De volledige brief met de plannen die het Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport heeft op het terrein van de brede school, sport en cultuur, 3 augustus 2007 (www.minocw.nl)
- *Open deuren. Sleutelwoorden van lokaal sociaal beleid*
Uitleg van 28 begrippen in het hedendaags lokaal sociaal beleid, waaronder het begrip 'de brede school'. Utrecht : NIZW/ Verwey-Jonker instituut, 2002 pag. 19-25
- *Scenario's brede school en cultuureducatie*
Beschrijving van drie ambitieniveaus voor de rol en inhoud van cultuureducatie op de brede school. Cultuurnetwerk Nederland, 2007 (www.cultuurplein.nl).
- *Stappenplan brede school en cultuureducatie*
Voor het bepalen van de culturele partners en de manier van samenwerken. Cultuurnetwerk Nederland, 2007 (www.cultuurplein.nl)
- *Zicht op....brede school en cultuureducatie. Achtergronden, literatuur en website*
Algemene informatie over de mogelijke rol van cultuureducatie binnen de brede school. Cultuurnetwerk Nederland, 2007 (www.cultuurnetwerk.nl)

Websites

- www.bredebosschescholen.nl: site met onder meer informatie over de opzet en inrichting van de Brede Bossche Scholen
- www.bredeschool.nl: algemene site voor brede scholen in Nederland
- www.brabant.nl/Leren/Onderwijs.aspx: Infopunt brede scholen
- ww.cultuurplein.nl: een site voor en over cultuuronderwijs, met onder meer het Stappenplan brede school en cultuureducatie